

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
2019-YL-181

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE FOTOĞRAFLARIN
KULLANIMININ AKADEMİK BAŞARIYA VE TUTUMA
ETKİSİ

HAZIRLAYAN
Kenan KANGÖZ

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Sultan BAYSAN

AYDIN-2019

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı (**Yüksek Lisans**) Programı öğrencisi **Kenan KANGÖZ** tarafından hazırlanan **Sosyal Bilgiler Öğretiminde Fotoğrafların Kullanımının Akademik Başarıya ve Tutuma Etkisi** başlıklı tez, (20 / 08 / 2019) tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan	Prof. Dr. Sultan BAYSAN	Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye	Prof. Dr. Nevzat GÜMÜŞ	Dokuz Eylül Üniversitesi	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi A. Adnan ÖZTÜRK	Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye			
Üye			

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu (**Yüksek Lisans**) tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun tarih sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI

Enstitü Müdürü

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

20/08/2019

Kenan KANGÖZ

ÖZET

“SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE FOTOĞRAFLARIN KULLANIMININ AKADEMİK BAŞARIYA VE TUTUMA ETKİSİ”

Kenan KANGÖZ

Yüksek Lisans Tezi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sultan BAYSAN

2019, 145 sayfa

Bu araştırmada “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Fotoğrafların Kullanımının Akademik Başarıya ve Tutuma Etkisi” belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla bu araştırmada, “öntest–sontest eşleştirilmiş kontrol gruplu yarı deneysel desen” kullanılmıştır. Bu çalışma, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinin öğretim programında yer alan Türk Tarihinde Yolculuk ünitesi ile sınırlıdır. Bu çalışma ortaokul 7. sınıf 40 öğrenci ile gerçekleştirilmiş olup bu sınıflar rastgele örnekleme yoluyla 7-A sınıfı (20 öğrenci) kontrol grubu olarak 7-B sınıfı da (20 öğrenci) deney grubu olarak belirlenmiştir. Deney grubunda fotoğrafların etkin olarak kullanıldığı öğretim etkinliği uygulanırken, kontrol grubunda ise Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki öğretim etkinlikleri geleneksel yöntemle işlenmiştir. Uygulama 8 hafta sürmüştür. Uygulama öncesinde öğrencilerin ders başarılarını ve derse karşı tutumlarını ölçmek amacıyla deney ve kontrol gruplarına ön test, uygulama sonunda ise son test uygulanmıştır. Araştırma ile ilgili veriler, başarı testi ve tutum ölçeği formu ile elde edilmiştir. Akademik başarı verileri için Yaylak, (2010) tarafından geliştirilen Sosyal Bilgiler dersi 7. sınıf “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesi ile ilgili 28 sorudan oluşan başarı testi kullanılmıştır. Öğrencilerin derse karşı tutumlarını ölçmek için de (Demir ve Akengin, 2010) tarafından geliştirilen, Sosyal Bilgiler tutum ölçeği kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler istatistiksel analizlerin yapılmasında SPSS/PC (Statistical Package for Social Sciences for Personal Computers) bilgisayar programı kullanılmıştır. Araştırma ile toplanan veriler bu program kullanılarak veri seti haline dönüştürülmüştür. Verilerin analizinde bağımsız gruplar t-testi, Mann Whitney-U Testi ve Wilcoxon testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; öğrencilerin akademik başarıları yönünden deney grubu lehine anlamlı bir fark görüldüğü, Sosyal

Bilgiler dersine yönelik tutumlar açısından da kontrol grubu lehine bir miktar artış olduğu görülmüştür.

Bu araştırmada Sosyal Bilgiler dersinin öğretiminde fotoğrafların kullanımının öğrencilerin akademik başarılarını artırdığı, tutumlar üzerinde etkisinin az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Sosyal Bilgiler, Fotoğraf, Etkin Öğrenme, Akademik Başarı, Tutum.

ABSTRACT

“THE EFFECT OF USE OF PHOTOGRAPHS ON THE ACADEMIC SUCCESS AND ATTITUDE IN SOCIAL STUDIES TEACHING”

Kenan KANGÖZ

M.sc. Thesis, Social Studies Education

Supervisor: Prof. Dr. Sultan BAYSAN

2019, 145 pages

In this research, “The Effect of Using Photographs in Social Studies Teaching on Academic Success and Attitude çalış was tried to be determined. For this purpose, “pretest – posttest matched control group quasi-experimental design” was used. This study is limited to the Journey in Turkish History unit in the curriculum of the 7th Grade Social Studies course of the Education Board of the Ministry of Education.

This study was carried out with 40 students in the 7th grade of secondary school. These classes were randomly selected as 7-A (20 students) control group and 7-B (20 students) experimental group in the experimental group, the teaching activity in which the photographs were used effectively was applied, and in the control group, the teaching activities in the 7th Grade Social Studies textbook prepared by the Ministry of National Education Board of Education were processed with the traditional method. The application lasted for 8 weeks. Pre-test was applied to the experimental and control groups before the application and post-test was applied at the end of the application in order to measure the students' achievement and attitude towards the course. Data related to the research were obtained with achievement test and attitude scale form. For academic achievement data, achievement test consisting of 28 questions related to 7th grade Yolculuk Journey in Turkish History ”unit developed by Yaylak, (2010) was used. The Social Studies Attitude Scale, developed by Demir and Akengin, 2010) was used to measure students' attitudes towards the course. Data obtained from the study SPSS / PC (Statistical Package for Social Sciences for Personal Computers) computer program was used for statistical analysis. The data collected by the research was transformed into a data set using this program. Independent groups t-test, Mann Whitney-U Test and Wilcoxon test were used for data analysis. When the findings were evaluated; It was observed that there was a significant

difference in favor of experimental group in terms of academic achievement of students, and there was some increase in favor of control group in terms of attitudes towards Social Studies course.

In this study, it has been concluded that the use of photographs in the teaching of Social Studies course increases students' academic achievement and has little effect on attitudes.

KEY WORDS: Social Studies Teaching, Photography Learning, Effective Learning, Academic Success, Attitude.

ÖNSÖZ

Eğitim öğretimde kullanılan mevcut yöntemlerin yanında yeni gelişmelere uyum sağlamış farklı öğretim yöntem ve stratejilerinin denenmesinin öğretimdeki başarı oranlarını arttırabileceği söylenebilir. Benzer şekilde eğitim öğretimde önemli bir yeri olan Sosyal Bilgiler derslerinde farklı yöntemlerin uygulanmasının, değişik stratejilerin denenmesinin öğrencilerin derse karşı olan ilgilerini arttıracak, dersi daha anlaşılır ve keyifli hale getireceği ve öğrencilerin derse yönelik olumlu tutum geliştirmelerine katkı sağlayabileceği söylenebilir. Öğretimde kullanılan strateji, yöntem ve tekniklerin başarılı bir şekilde uygulanması için bazı araç-gereçlere ihtiyaç duyulur. Öğretimde kullanılan fotoğraf, bu araç-gereçlerden biridir.

Sosyal Bilgiler derslerinde fotoğrafların kullanımının öğrencilerin derse karşı tutumlarına ve akademik başarılarına ne düzeyde etkili olduğu belirlemek amacıyla yapılmış olan bu araştırma, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tez çalışması olarak gerçekleştirilmiştir.

Yüksek Lisans öğrenimim süresince, anlayışlı ve nezaketli yaklaşımıyla her konuda yardımcı olan, çalışmalarımnda her zaman destek olan, tez hazırlama sürecimin her aşamasını titiz bir şekilde irdeleyip değerlendiren, süreci sorunsuz bir şekilde tamamlamamı sağlayan, çok kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Sultan BAYSAN' a çok teşekkür ederim.

Bu süreçte bilgi birikimini ve engin tecrübesini bizlerle paylaşan ve her türlü katkıyı sunan Dr. Öğretim Üyesi A. Adnan ÖZTÜRK' e ve her konuda bizlere yardımcı olan Arş. Gör. Lütfi BUDAK' a, yazım ve noktalamada yardımcı olan Türkçe Öğretmeni Erol SEVGİLİ' ye teşekkürü bir borç bilirim.

Kenan KANGÖZ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	ii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar DİZİNİ.....	xv
RESİMLER DİZİNİ	xvii
EKLER DİZİNİ	xix
KISALTMALAR.....	xx
1. BÖLÜM.....	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	3
1.1.2. Alt Problemler.....	3
1.2. Araştırmanın Konusu	4
1.3. Araştırmanın Amacı	5
1.4. Araştırmanın Önemi.....	5
1.5. Araştırmanın Varsayımları/Sayıtlılar	7
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	7
1.7. Tanımlar	7
2. BÖLÜM.....	9
2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı	9
2.2. Sosyal Bilgilerin Amacı.....	12
2.3. Sosyal Bilgilerin Ülkemizde Gelişimi	12
2.4. Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Programları	13
2.5. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Amaçları	13
2.5.1. Evrensel Amaçlar	16
2.5.1.1. Bilgiye ilişkin amaçlar	16
2.5.1.2. Beceriye ilişkin amaçlar	17
2.5.1.3. Değerlere ilişkin beceriler	18

2.5.1.4. Sosyal katılıma ilişkin amaçlar	19
2.6. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yöntem ve Tekniklerinin Seçimi	19
2.7. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler	22
2.7.1. Öğretmen Ağırlıklı Yöntem ve Teknikler	22
2.7.2. Etkileşim Ağırlıklı Yöntem ve Teknikler.....	23
2.7.3. Bireysel Ağırlıklı Yöntem ve Teknikler.....	23
2.7.4. Yaşantılara Dayalı Yöntem ve Teknikler.....	23
2.8. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Belli Başlı Stratejiler	23
2.8.1. Sunuş Yoluyla Öğrenme-Öğretme Stratejisi	25
2.8.2. Buluş Yoluyla Öğrenme-Öğretme Stratejisi	26
2.8.3. Araştırma-İnceleme Yoluyla Öğrenme-Öğretme Stratejisi	27
2.9. Sosyal Bilgiler Öğretimine Farklı Yaklaşımlar.....	27
2.9.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Üç Gelenek.....	27
2.10. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Görsel Materyallerin Kullanımı ve Önemi	29
2.10.1. Görsel Materyaller.....	29
2.10.1.1 Fotoğraf	32
2.10.1.2 Resimler	33
2.10.1.3 Minyatürler.....	33
2.10.1.4 Afiş ve posterler	33
2.10.1.5 Grafikler	33
2.10.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Görsel Materyal Açısından Önemi ...	34
2.11. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Bir Materyal Olarak Fotoğraf.....	34
2.11.1. Fotoğraf Kavramı	36
2.11.2. Fotoğrafın Tarihsel Gelişimi	37
2.11.3. Ülkemizde Fotoğrafçılık	38
2.11.4 Fotoğrafın Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanımı ve Önemi.....	39
2.12. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Stratejilerinde Fotoğraf Kullanımı	39
2.12.1. Sunuş Yoluyla Öğretim Stratejisinde Fotoğraf Kullanımı.....	40
2.12.2. Buluş Yoluyla Öğretim Stratejisinde Fotoğraf Kullanımı	40
2.12.3. Araştırma-İnceleme Yolu İle Öğretim Stratejisinde Fotoğraf Kullanımı	40
2.13. Sosyal Bilgiler Öğretim Yöntemlerinde Fotoğraf Kullanımı	41
2.13.1. Anlatım Yönteminde Fotoğraf Kullanımı	41
2.13.2. Tartışma Yönteminde Fotoğraf Kullanımı	42
2.13.3. Problem Çözme Yönteminde Fotoğraf Kullanımı	44

2.13.4. Örnek Olay İnceleme Yönteminde Fotoğraf Kullanımı	45
2.14. İlgili Araştırmalar	81
3. BÖLÜM.....	86
3. YÖNTEM	86
3.1. Araştırmanın Modeli.....	86
3.2. Araştırmanın Örneklemi	86
3.3. Araştırma Süreci	86
3.4. Veri Toplama Araçları.....	88
3.4.1. Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Testi	89
3.4.2. Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeği	89
3.5. Veri Toplama Araçlarının Güvenirlik Analizleri	88
3.5.1. Başarı Testinin Güvenirlik Analizleri.....	45
3.5.2. Tutum Ölçeğinin Güvenirlik Analizleri.....	45
3.5. Verilerin Analizi	92
4. BÖLÜM.....	93
4. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	93
4.1. Bulgular.....	93
4.2. Bulguların Analizi.....	97
4.2.1. Deney Grubu Öğrencileri İle Kontrol Grubu Öğrencilerinin, Deney Öncesi Akademik Başarıları Farklı mıdır?	97
4.2.2. Deney Grubu Öğrencileri İle Kontrol Grubu Öğrencilerinin, Deney Sonrası Akademik Başarıları Farklı mıdır?	97
4.2.3. Deney Grubu Öğrencilerinin Akademik Başarılarına İlişkin Öntest- Sontest Puanları Arasında Fark Var mıdır?	98
4.2.4. Kontrol Grubu Öğrencilerinin Akademik Başarılarına İlişkin Öntest- Sontest Puanları Arasında Fark Var mıdır?	99
4.2.5. Deney Grubu Öğrencilerinin Deney Öncesi ve Deney Sonrası (Öntest-Sontest) Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Var mıdır?	100
4.3. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitaplarındaki Türk Tarihinde Yolculuk Ünitesindeki Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler	48
4.3.1. “Türklerin Yeni Yurdu Anadolu” Bölümünde da Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler	48
4.3.1.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi	52

4.3.2. “Beylikten Devlete: Osmanlının Kuruluşu” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler.....	52
4.3.2.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi	55
4.3.3. “Karaların ve Denizlerin Hakimi Osmanlı” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler.....	56
4.3.3.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi	59
4.3.4. “Farklılıklara Rağmen” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler	60
4.3.4.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi	63
4.3.5. “Gez Dünya’yı Gör Konyayı” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler	65
4.3.5.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi	67
4.3.6. “Nasıl Etkiledik, Nasıl Etkilendik” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler.....	68
4.3.6.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi	72
4.3.7. “Seyyahların Dilinden Osmanlı Kültürü” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler.....	73
4.3.7.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi	77
4.3.8. “Yeni Kurumlarla Değişen Toplum Hayatın” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler.....	77
4.3.8.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi	80
TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER	106
KAYNAKLAR	110
EKLER	119
ÖZGEÇMİŞ.....	145

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1.	Kars sınırları içinde yer alan Ani Kalesi.....	49
Şekil 4.2.	Danişmentlilerin, Tokat Niksar’da açtıkları Yağıbasan Medresesi...	50
Şekil 4.3.	Mengücekler zamanında inşa edilen Sivas’taki Divriği Ulu Camisi ve Darüşşifası (Hastanesi)	51
Şekil 4.4.	Artuklular Döneminde inşa edilen Diyarbakır’daki Malabadi Köprüsü.....	52
Şekil 4.5.	Osman Bey’in hükümdar oluşunu gösteren minyatür.....	53
Şekil 4.6.	Osman Bey ve Şeyh Edebali’yi gösteren minyatür.....	54
Şekil 4.7.	Osmanlı’da gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlere örnekler	55
Şekil 4.8.	Rumeli’de Hristiyan çocukların devşirilmesini gösteren minyatür...	56
Şekil 4.9.	Rumeli Hisarı	57
Şekil 4.10.	"Şahi" adı verilen büyük topların bir örneği	57
Şekil 4.11.	Fatih’in asker ve komutanlarıyla İstanbul’a girişi.....	58
Şekil 4.12.	Kapalı Çarşı	61
Şekil 4.13.	Şehzade Camii	62
Şekil 4.14.	Kapalı Çarşı	62
Şekil 4.15.	Darülaceze	63
Şekil 4.16.	Konya Alaaddin Camisi	65
Şekil 4.17.	Etnoğrafya Müzesi kıyafetler bölümü	66
Şekil 4.18.	Mevlana Türbesi.....	66
Şekil 4.19.	Tarihi Konya Evi	67
Şekil 4.20.	Schwetzingen (Şatzinger) Camisi	69
Şekil 4.21.	Bando takımını gösteren kartpostal	70
Şekil 4.22.	Avrupalı bir ressama ait tablo	71
Şekil 4.23.	İstanbul’daki III. Ahmet Çeşmesi	71
Şekil 4.24.	Misafirlere kahve ikramını gösteren tablo	74
Şekil 4.25.	Osmanlı devlet görevlilerini yer sofrasında gösteren minyatür	75
Şekil 4.26.	Cirit karşılaşmasını gösteren tablo	76
Şekil 4.27.	Türk hamamını gösteren tablo	77
Şekil 4.28.	İstanbul’da Büyük Postaneden bir görünüm	78
Şekil 4.29.	1850 İngiliz yapımı lokomotif.....	79

Şekil 4.30.	İstanbul’da deniz ulaşımını sağlayan araçları gösteren resim	79
Şekil 4.31.	Osmanlı’da Telgraf Makinesi	80

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1.	Üç Sosyal Bilgiler Öğretim Geleneği	28
Tablo 4.1.	Deney ve Kontrol Gruplarındaki Öğrencilerin Tutum Ölçeğinin Ön Test ve Son Test Uygulamasından Aldıkları Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler	93
Tablo 4.2.	Deney ve Kontrol Gruplarındaki Öğrencilerin Başarı Testinin Ön Test ve Son Test Uygulamasından Aldıkları Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler.	94
Tablo 4.3.	Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Başarı Testi Ön Test Uygulama Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları	97
Tablo 4.4.	Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Başarı Testi Son Test Uygulama Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları	98
Tablo 4.5.	Deney Grubundaki Öğrencilerin Başarı Testi Ön Test ve Son Test Uygulamasından Aldıkları Puanların Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıra Testi Sonuçları	98
Tablo 4.6.	Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Başarı Testi Ön Test ve Son Test Uygulamasından Aldıkları Puanların Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıra Testi Sonuçları	99
Tablo 4.7.	Deney Grubundaki Öğrencilerin Tutum Ölçeği Ön Test ve Son Test Uygulamasından Aldıkları Puanların Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıra Testi Sonuçları	100
Tablo 4.8.	Başarı Testine Ait KR-20 Güvenirlik Katsayıları.....	101
Tablo 4.9.	Tutum Ölçeğine Ait Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayıları	102
Tablo 4.10.	Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Tutum Ölçeği Ön Test ve Son Test Uygulamasından Aldıkları Puanların Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıra Testi Sonuçları	103
Tablo 4.11.	Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Tutum Ölçeği Ön Test Uygulama Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları	103

Tablo 4.12.	Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Tutum Ölçeği Son Test Uygulama Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları	104
Tablo 4.13.	Deney Grubundaki Öğrencilerin Ön Test ve Son Test Uygulaması Kapsamında Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiler	104
Tablo 4.14.	Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Ön Test ve Son Test Uygulaması Kapsamında Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiler	105

EKLER DİZİNİ

Ek 1: Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeği.....	109
Ek 2: Sosyal Bilgiler Dersi Türk Tarihinde Yolculuk Ünitesi İle İlgili Başarı Testi	110
Ek 3: Sınıf İçi (Deney ve Kontrol Grubu) Uygulama Görselleri.....	130

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

Akt. : Aktaran

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

NCSS : (National Council for the Social Studies): ABD Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi

SPSS/PC : (Statistical Package for Social Sciences for Personal Computers) Kişisel Bilgisayarlar İçin Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı

TDK : Türk Dil Kurumu

TY : Tarih Yok

YÖK : Yüksek Öğretim Kurulu

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze uzanan süreçte başta bilim ve teknoloji olmak üzere pek çok alanda önemli gelişmeler ve değişimler yaşanmaktadır. Özellikle son yıllarda baş döndürücü hızda yaşanan bu gelişmeler ve yenilikler eğitime olumlu yönde katkı sunması ve eğitimde kaliteyi arttırması açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle eğitim öğretimde mevcut uygulamaların yanında yeni gelişmelere uyarlanmış farklı öğretim yöntem ve stratejilerinin denenmesinin de öğretimdeki başarı oranlarını arttırdığı söylenebilir.

Senemoğlu (1997) İnsanların yaşam sürecinde karşılaştıkları çeşitli durumlarla sürekli etkileşim içinde olduklarını ifade etmektedir. Garcia ve Michaelis (2001) ise Öğrencilerin hem gündelik yaşamlarında hem de Sosyal Bilgiler müfredatında sık sık görsel olarak temsil edilmiş bilgilerle karşı karşıya geldiklerini, bu tür bir bilgileri kavramak, yorumlamak ve değerlendirmek için de öğrencilerin bazı yardımlar almaları gerekebileceğini ifade etmektedirler. Eğitim ve Öğretimde soyutu somutlaştırma yollarını ortaya koyan Doğanay (2002) bu olayı şu şekilde ele

almaktadır. Eğitim ve öğretime, öncelikle somut örneklerle başlanması gerektiği ve giderek soyut konular ele alınması gerektiği, öğretimde ise soyutu somutlaştırma yolları bazen eşya ve maddelerin incelenmesine dayanmakla birlikte, somutlaştırma yollarından biri çok örnek verme, diğeri ise araç ve gereç kullanma olduğunu söylemektedir.

Yapılan araştırmalara göre sözel olarak anlatımında güçlük çekilen bir kavramın görsellerle somutlaştırıldığında öğretimi ve öğrenimi kolaylaştırmakta olduğunu söyleyen Şahin ve Yıldırım (1999) bundan dolayı öğretilmesi planlanan kavramların ders kitaplarında görsellerle birlikte yer almasının öğretmen ve öğrenciler için öğretim ve öğrenimi kolaylaştırıcı bir etken olacağını belirtmektedir. Ayrıca görsel özelliklere sahip olan bir yazılı materyalin, sadece metinden oluşan bir yazılı materyalden daha etkin ve somut olduğunu ifade etmektedir.

Ülkemizde yapılandırıcı kuramın uygulanışı ve Sosyal Bilgiler dersinin de buna göre uyarlanmasıyla ilgili Yaşar (2004) yaptığı çalışmasında şu tespitlerde bulunmuştur. *“Yapılandırmacı kuramla Ekonomiye ve demokrasiye olan hassasiyetin artırılması ve milli ve kişisel değerlerin küresel değerlerle uyum içinde geliştirilmesi de gerekmektedir. Bu bağlamda temel eğitim için program bütünlüğünün sağlanarak kavramsal bütünlüğün oluşturulması ve müfredatın Avrupa Birliği standartlarına uygun hale getirilmesi amacıyla*

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2004 yılında yeni bir program hazırlanmıştır Yukarıda bahsedilen gelişmelerin etkisiyle, özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Finlandiya ve Yeni Zelanda gibi ülkeler başta olmak üzere pek çok ülkenin programında çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler dersinde de, öğrencilere yaparak-yaşayarak öğrenme, problem çözme ve karar verme vs. gibi becerilerin kazandırılması konusunda, yapılandırmacı kuram uygulama alanına girmiştir. ” demiştir.

Yapılandırmacı kurama göre hazırlanan Sosyal Bilgiler dersinin müfredatında öğrencilerin yaparak, yaşayarak öğrenmeleri ön plana çıkmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinin konularının da özelliği gereği öğrencilerin öğrenme sürecine aktif olarak katılmaları gerekmektedir. Tarih ve Coğrafya konularının özelliği gereği öğrencilerin anlatılanları yaşamaları için görsel materyallerden özellikle fotoğraflardan faydalanmaları gerekmektedir. Bu konuda Akbaba (2005) ise Tarih açısından olayı ele alarak, geçmişteki olay ve olguları ele alan tarih konularının öğretimde etkili olması için fotoğrafın kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Koç (2009) ise bu düşüncüyü destekler tarzda Coğrafya yönünden olaya yaklaşmıştır. Sosyal Bilgiler öğretiminde yer alan Coğrafya konularından yer şekilleri, bitki örtüsü, iklimsel değişimlerin fotoğraflarla gösterilmesinin öğretimi daha etkili hale getirdiğini ifade etmiştir.

Ulusoy ve Gülüm (2009), de Sosyal Bilgiler programının, dersin öğrenci merkezli öğretme ve öğrenme stratejilerini benimsemiş olduğundan, dersin çok çeşitli görsel materyal ile desteklenmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu konuda Alakuş ve Mercin (2009) ise resmin, sözcüklerden daha etkili olduğunu söyleyerek, İnsan beyninin, işitsel yapıdan beş kez daha fazla görsel algıya sahip olduğunu, öğrencilere sanat aracılığıyla öğrenme fırsatları verildiği zaman, onların olumlu cevaplar vereceklerini söylemektedirler. Sözcüklerin tek başlarına öğrencilere bilgiyi ulaştıramayacağını bilindiği, ancak bir resim veya fotoğrafın binlerce sözcükten daha çok akılda kalıcı olduğunu söylemektedirler.

Kırpık (2009) kitabında Sosyal bilgiler ve Tarih derslerinde görsel malzemeleri kullanmak suretiyle, gerçeğin sınıfa getirilerek etkileşimin sağlanması, ilgiyi artırabileceğini ifade etmiştir. Bu görsel malzemelerin; resim, poster, herhangi bir nesne, PowerPoint sunusu veya akıllı tahta olabileceğini, bunların aktif öğrenmeye katkı sağlayan; dikkatin bir noktaya toplanması, hatırlamayı kolaylaştırma ve anlamlılık açısından önemli birer araç olduklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte Küçükahmet (2017) anlamlı öğrenmenin sağlanması için uygun öğretim yönteminin seçilmesinin şart olduğunu, yani öğretmenin

öğretimi etkili yönlendirmesinin öğrenimi kolaylaştıran önemli bir etken olduğunu söylemektedir. Bayramoğlu ve Başbuğ (2018); Çelik (2017); Yağcı (2017) Eğitim sürecinin verimliliğini arttırmak için yıllardan beri gelişerek sürmekte olan çalışmaların son yıllarda da büyük bir hız kazanmış olduğunu ifade etmişlerdir.

Eğitim öğretimde önemli bir yeri olan Sosyal Bilgiler derslerinde farklı yöntemlerin ve uygulamaların kullanılması öğrencilerin derse karşı ilgilerini ve meraklarını arttıracak, dersi daha anlaşılır ve keyifli hale getirecek söylenebilir. Bu amaçla Sosyal Bilgiler dersinin öğretimi daha etkili bir hale getirmede çeşitli araç-gereçler kullanılmaktadır. Öğretimde kullanılan fotoğraf da, bu araç-gereçlerden bir tanesidir. Fotoğrafların öğretim sürecinde kullanımı, anlatımı daha somut ve gerçekçi hale getirecektir. Fotoğraf bu yönüyle gerçekliğin bütün çıplaklığı ile resmedilmesi olarak ifade edilmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin tarih ve coğrafya gibi daha geniş alanları içerisinde barındırması, fotoğrafların yardımıyla coğrafi ve tarihi gerçekliklerin öğrenciler tarafından etkili bir şekilde öğrenilmesine büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Buna göre fotoğraflar gibi görsel materyallerin Sosyal Bilgiler derslerinde etkin şekilde kullanılması; derste öğrenilmeye çalışılan soyut konuların somutlaştırılmasını ve öğrenciler tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu amaçla, Sosyal Bilgiler dersinde fotoğraflardan yararlanılarak gerçekleştirilecek öğrenme etkinliklerinde, öğrencilerin başarıları ve derse karşı tutum geliştirmelerine yönelik araştırmaların üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

1.1. Araştırmanın Problemi

Bu araştırmada “Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders konuları içerisinde Türk Tarihinde Yolculuk ünitesinde yer alan konuların deney grubu öğrencileriyle fotoğraflar kullanılarak yapılan öğretim etkinlikleri ile kontrol grubu öğrencilerinin geleneksel öğretim etkinliklerinin düzenlenerek yapılması arasında akademik başarı ve tutum açısından anlamlı bir fark var mıdır? ” sorusuna cevap aranmaktadır.

1.2.1. Alt Problemler

Sosyal Bilgiler öğretiminde fotoğrafların kullanımının öğrencilerin derse karşı tutumlarına ve akademik başarıları üzerindeki etkisi ve bunun nasıl gerçekleştiği araştırılmıştır. Araştırmamız bu belirtilen çerçevede gerçekleştirilmiş ve bu araştırma sürecinde aşağıda sıralanan alt problemlere cevaplar aranmıştır:

1. Deney grubu öğrencileri ile kontrol grubu öğrencilerinin, deney öncesi akademik başarıları farklı mıdır?
2. Deney grubu öğrencileri ile kontrol grubu öğrencilerinin, deney sonrası akademik başarıları farklı mıdır?
3. Deney grubu öğrencilerinin akademik başarılarına ilişkin ön test-son test puanları arasında fark var mıdır?
4. Kontrol grubu öğrencilerinin akademik başarılarına ilişkin ön test-son test puanları arasında fark var mıdır?
5. Deney grubu öğrencilerinin deney öncesi ve deney sonrası (ön test-son test) tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.2. Araştırmanın Konusu

“Sosyal Bilgiler Öğretiminde Fotoğrafların Kullanımının Akademik Başarıya ve Tutuma Etkisi” adlı bu araştırmanın başlangıç noktasını fotoğraflar oluşturmaktadır. Bu bağlamda, fotoğrafların kullanıldığı öğretim yöntemleri ile öğrenim gören öğrencilerin akademik başarılarının yükseltilmesi ve bu derse karşı öğrencilerin olumlu tutum geliştirmesi konusundaki çabalar önemli olacaktır. Araştırmanın ana sorunsalı Sosyal Bilgiler öğretiminde akademik başarının nasıl arttırılacağı ve öğrencilerin bu derse karşı nasıl olumlu tutum geliştireceğidir.

Sosyal Bilgiler öğretiminde fotoğrafların görsel materyal olarak kullanılmasının öğrenime katkısı olacağını öngören Üçışık, Ünlü ve Özey (2002: 2-3) ise bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedirler: “*Kolay öğrenen yapıdaki öğrenciler için görsel materyal öğrenmenin daha çabuk ve kalıcı olmasını sağlar. Öğrenme güçlüğü çeken bazı öğrenciler ise konulan görsel materyal yardımıyla daha kolay kavrayabilir.*” Konu ile ilgili ABD’de yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre zaman faktörü sabit tutulduğunda hatırlama yüzdeleri şu şekilde olmaktadır. İnsanlar, okuduklarının %10’unu, duyduklarının %20’sini, gördüklerinin %30’unu, hem görüp hem duyduklarının %50’sini, görüş duydukları ve söylediklerinin %90’ını hatırlamaktadır. Bu amaçla Sosyal Bilgiler öğretiminde fotoğrafların görsel materyal olarak kullanılmasının öğrenime katkısı olacağı söylenebilir” demişlerdir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Ortaokul 7. Sınıf düzeyindeki öğrencilere, Sosyal Bilgiler dersinin Türk Tarihinde Yolculuk ünitesi konularının fotoğraflar yardımıyla öğrenci merkezli olarak işlenmesi ve bu sayede öğrencilerin derse katılımlarını arttırarak Sosyal Bilgiler dersine karşı olumlu tutum geliştirip geliştiremediklerini ölçmek, aynı zamanda akademik yönden başarılarını arttırmaya etkisi olup olmadığını ortaya koymaktır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Araştırma, Sosyal Bilgiler gibi konuların işlenişinde görselliğin çok önemli olduğu, yaklaşık 40 dakikalık bir ders süresi boyunca, öğrencilerin ilgi ve dikkatlerinin dağılmadan, merak duygularını diri tutarak, katılımlı öğrenme ortamlarını sağlayabilecek ve öğrencilerin derse karşı olumlu tutum geliştirmelerini aynı zamanda da ders başarılarını arttırmalarını sağlayacak farklı ve faydalı uygulamaları ortaya çıkarmak adına önemlidir. Geçmişten günümüze öğrenme üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda özellikle Sosyal Bilgiler derslerindeki konuların geleneksel yöntemlerle işlenmesinden dolayı öğrencilerin ders süresi boyunca sıkıldığı ve zorlandığı bilinmektedir. Öğretmenlerin uyguladığı öğrenme yöntemlerinin incelendiğinde öğretmenin merkezde olduğu ve düz anlatım yöntemini kullandıkları öğrencilerin pasif durumda olmalarından dolayı etkili bir öğrenme ortamının oluşmadığı görülmektedir. Böylelikle sorgulayıcı, araştırmacılıktan uzaklaşıp ezberciliğe yönelme gerçekleşmektedir. Konuların özelliğine göre soyut kavramlar karmaşıklıkla kurtulamadan eğitim öğretim süreci tamamlanmaya çalışılmakta ve böylelikle öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersine karşı olumsuz tutum geliştirmeleri kaçınılmaz olmaktadır.

Araştırmanın önemini destekleyen Danacıoğlu (2001) bu konuda şunları söylemiştir: *“Ezberciliğin hakim olduğu bu derslerde fotoğrafların özenle seçilmiş konuyu tamamlayıcı nitelikte olması öğrencilerin aktif öğrenme ortamları içerisinde bulunmalarını sağlayacak, öğrencilerin anlatılanı görerek ve sorgulayarak öğrenmelerine imkan sağlayacaktır. ”* demiştir.

Bu araştırma aynı zamanda okullarda yaşanan birtakım eksiklikleri de tamamlayıcı çalışmalar yapma fırsatı sunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi başta olmak üzere, gezi gözleme dayalı derslerde konularda anlatılan olayların meydana geldiği yerleri, eşyaları, mekanları, öğrencilerin yerinde görmeleri, buralarda dersi öğrenme imkanları olmamaktadır. Okullarda düzenlenen sosyal, kültürel, aktivite gezilerinde farklı sınıf ve öğrenci grupları bir arada yer

aldığı için derse yönelik olarak bir faaliyet gerçekleştirilememektedir. Eğitim amaçlı düzenlenen uzak mesafe gezilerinde ise okulun kendi imkanları yeterli değilse, velilere maddi külfet oluşturmakta, birinci dönem için günlerin kısa olması, mevsim şartlarının uygun olmaması vb. gibi nedenlerden dolayı veliler bu gezilere sıcak bakmamakta ve her öğrenci katılamamaktadır. Hava şartlarının daha uygun olduğu zamanlar için planlanan gezilerde ise konuyu destekleyici olması adına bu etkinlikler zamanında yapılamadığı için planlanan öğretim etkinliği önemini ve etkisini kaybetmiş olmaktadır. Oysa sınıf ortamında konuyla ilgili seçilen fotoğraflar gidilemeyen mekanları bir bakıma öğrencinin ayağına getirmiş olmaktadır. Bu şekilde öğrencinin derse yönelik ilgisinin artacağı, fotoğraflar üzerinden farklı etkinlikler gerçekleştirilerek anlamlı ve etkili öğrenmenin gerçekleşeceği, akademik yönden de öğrenci başarılarını arttıracacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak bu araştırmanın konusu olan “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesi Sosyal Bilgiler dersinin ve Türkiye tarihinin en önemli konularından biri olduğu için üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Araştırmamızın kapsamını Türk Tarihinde Yolculuk ünitesinin bölümleri olan “Türklerin Yeni Yurdu Anadolu”, “Beylikten Devlete: Osmanlı'nın Kuruluşu”, “Karaların ve Denizlerin Hakimi Osmanlı”, “Farklılıklara Rağmen”, “Gez Dünya'yı Gör Konya'yı”, “Nasıl Etkiledik, Etkilendik”, “Seyyahların Dilinden Osmanlı Kültürü”, “Yeni Kurumlarla Değişen Toplum Hayatı” konuları içermektedir. Böylece bu araştırma neticesinde “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Fotoğrafların Kullanımının Akademik Başarıya ve Tutuma Etkisi” ile elde edilecek sonuçların, Türkiye'deki Sosyal Bilgiler dersinin öğretimine uygulamada katkı sağlayacağı düşünüldüğünden bu araştırma bu yönüyle de büyük önem taşımaktadır.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

Bu Araştırmada:

- 1- 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinin ünitesinde fotoğraflar kullanılarak gerçekleştirilen öğretim etkinliğinde deney grubundaki öğrencilerin kontrol grubundaki öğrencilere göre akademik başarıda ve tutumda anlamlı bir farklılık oluşturacağı,
- 2- Araştırma sürecinde kullanılan fotoğraflar araştırmanın amacına ve Sosyal Bilgiler dersinin genel amaç ve hedeflerine uygunluğu,

- 3- Araştırma için kullanılan veri toplama araçları geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış ve araştırmanın amacına uygun olduğu,
- 4- Deney grubu ve kontrol grubu öğrencileri arasında, ön testler ve son testler öncesinde başarı puanlarını ve tutum ölçeklerini etkileyebilecek anlamlı bir farklılık bulunmadığı,
- 5- Başarı testini ve tutum ölçeklerini ön test ve son testlerde öğrencilerin objektif bir şekilde cevapladıkları,
- 6- Araştırma sonucunda elde edilen verilerin, geçerlilik ve güvenilirlik derecelerinin yüksek olduğu,
- 7- Bu araştırmanın konusu olan “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Fotoğrafların Kullanımının Akademik Başarıya ve Tutuma Etkisi” ile elde edilecek sonuçların, Türkiye’deki Sosyal Bilgiler dersinin öğretimine uygulamada katkı sağlayacağı varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma:

- 1- 2014-2015 eğitim öğretim yılı ile sınırlıdır.
- 2- Aydın ili Nazilli ilçesinde bulunan Nazilli Atatürk Ortaokulunda öğrenim gören 7. Sınıf toplam 44 ortaokul öğrencisi ile sınırlıdır.
- 3- Bu çalışma Ortaokul 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders kitabının 3. Ünitesi olan Türk Tarihinde Yolculuk ünitesinin konuları ve burada yer alan fotoğraflarla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Eğitim: Barutçugil (2002) Eğitimi “*Önceden tespit edilmiş amaçlar doğrultusunda, insanların düşüncelerinde, tutum ve davranışlarında ve yaşantılarında belirli iyi yönde değişim ve gelişim sağlamaya yarayan sistematik bir süreç*” olarak tanımlamaktadır.

Sosyal Bilgiler: Bilgili (2008: 5) Sosyal Bilgileri: *Bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesi için; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan, insanın sosyal çevresiyle geliştirdiği ilişkisini dün, bugün ve yarın bağlamında*

ele alındığı, toplu öğrenme anlayışına uygun olarak düzenlenen bir öğrenme alanı” olarak tanımlamaktadır.

Sosyal Bilgiler Öğretimi: Öztürk (2009) *“Sosyal Bilgiler değişen ülke koşullarında her türlü bilgiyi alan, eleştirel bakış açısıyla süzgeçten geçirerek düzenleyen, problem çözme becerisine sahip olan vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimlerden aldığı bilgileri bir araya getiren öğretim programı”* olarak tanımlamaktadır.

Deneyisel Yöntem: Yel, Taşdemir ve Yıldırım (2008: 64) bu yöntemi: *”Herhangi bir bilginin doğruluğunu kanıtlamak üzere laboratuvar ortamında veya derslikte bizzat öğrenciler tarafından, öğretmen eşliğinde yapılan deneylerle tespit edilmesi yöntemi”* olarak tanımlamaktadırlar.

Geleneksel Yöntem: Hızal (1992) bu yöntemle ilgili: *”Genellikle öğretimde, öğretmenlerin alışıldık şekilde dersi anlatarak, açıklayarak işlediği, aralarda öğrencilerin seviyelerini tespit etmek amacıyla çeşitli sorular yönelterek cevaplamalarını istediği, öğrencinin genel anlamda alıcı, öğretmenin ise aktif yani verici olduğu klasik bir öğretim tekniği”* olarak tanımlamaktadır.

Fotoğraf: Gezin (1994) fotoğrafı *“Işığa duyarlı bir yüzey olan film üzerine fotoğraf makinesi aracılığıyla nesnelerin görüntüsünü kaydetmek”* diye tanımlamaktadır.

Akademik başarı: Bu araştırmadaki Türk tarihinde yolculuk ünitesinin konularını kapsayan sorulardan oluşmuş test sorularına öğrenci grupları tarafından verilen cevapların puanlandırılmasıdır.

Tutum: Şimşek (2000) *“Bireyin, belli durumlar sırasında, davranış şeklini önceden seçtiği zihinsel durum ve belli koşullar altında özel tercih ve kararları seçme eğilimi olarak tanımlanabilir ”* şeklinde tutumu tanımlamaktadır.

Öntest: Bir çalışma öncesinde öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerini belirlemek amacıyla uygulama öncesi yapılan testtir.

Sontest: Bir çalışma sonrasında çalışmanın ne ölçüde kazandırıldığını belirlemeye yönelik uygulana testtir.

Deney Grubu: Bir araştırma sürecinde ölçülmek istenen değişkenlerin etkisini görmek

amacıyla üzerinde deney yapılan gruptur.

Kontrol Grubu: Bir araştırma sürecinde mevcut durumun korunarak müdahale edilmediği, değişkenlerin sabit tutulduğu ve sonuçların deney grubuyla karşılaştırma yapıldığı gruptur.

2. BÖLÜM

2. KURAMSAL ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı

Sosyal Bilgiler için bugüne kadar pek çok tanım yapılmıştır, bugüne kadar yapılan tanımlara bakıldığında bu kavramı karşılayabilecek ortak bir tanımın ortaya konulduğu söylenemez. Bunun da en önemli nedeni olarak Sosyal Bilgilerin multi disiplinler bir nitelik taşımasını söyleyebiliriz. Sosyal Bilgilerle ilgili; National Council for the Social Studies, Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi [NCSS] (1993) yılında bu alana yeni bir boyut kazandırmak amacıyla kapsamlı bir tanım ortaya koymuştur. NCSS (1993) *“Sosyal Bilgiler, sosyal ve beşeri bilimleri vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla kaynaştıran bir çalışma alanıdır. Okul programı içerisinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra beşeri bilimler matematik ve doğa bilimlerinden kendine mal ettiği içerik üzerinde sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma sağlar. Sosyal Bilgilerin öncelikli amacı karşılıklı olarak birbirine bağlı bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumda genç insanlara bilgiye dayalı ve mantıklı karar alabilme yeteneklerini geliştirmede yardımcı olmaktır”* diye tanımlamaktadır.

NCSS, (1993) ayrıca Sosyal Bilgileri, vatandaşlık yeterlikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanı olarak yorumlamaktadır. Sosyal Bilgilerin okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyasal bilimler, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerden süzülen sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı sağladığını ifade etmektedir.

Erden (1996) Sosyal Bilgileri, ilköğretim okullarında iyi ve sorumluluk sahibi vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilim disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı olarak tanımlamaktadır.

Sözer (1998) ise bu olaya Sosyal Bilimlerle Sosyal Bilgilerin karşılaştırmasını yaparak yaklaşmaktadır. Sosyal Bilimlerin genelde, toplumdaki insan davranışlarıyla ilgilenen disiplinleri içerdiğini, temel amacın bilginin geliştirilmesi olduğunu söyler ve

bunun yanında genellikle sosyal yaşayış, insan ilişkileri, sosyal kurumlar, insan davranışlarını etkileyen değişmelerin neden ve sonuçlarının saptanması, araştırılması, anlaşılması ve yorumlanması gibi konular üzerinde durmakta olduğunu ifade etmektedir. Sosyal Bilgilerin ise, Sosyal Bilimlerin bulgu ve ayrıştırmalarının, bir toplumda yaşayan insanlar için gerekli olan temel ve ortak öğelerini kapsamakta olduğunu, Sosyal Bilgiler dersinin, temel kültür öğelerini, birçok alandaki çalışmalardan sağlanan bulgulardan, disiplinlerarası bir yaklaşımla seçilip yoğrularak oluşturulmuş bilgileri içinde bütünleştiren; ilköğretim düzeyine ve çocuğun küresel algılama özelliğine uygun duruma getirilmiş bir ders olarak tanımlamaktadır.

Bazı Sosyal Bilgiler tanımlarında ise amaçtan çok içerik dikkate alınmıştır. Moroz ve Reynolds (2000), Batı Avustralya Eğitim Bakanlığının Sosyal Bilgileri toplumsal varlıklar olarak insanların zaman ve yer boyutunda birbirleriyle ve çevreleriyle etkileşimini konu alan bir çalışma alanı olarak tanımladıklarını ifade etmektedirler. Bu konuda Doğanay (2002), insanı ve insanın yaşadığı çevreyi kapsamına alan Sosyal Bilgiler çok kapsamlı disiplinler arası bir çalışma alanı olduğunu belirterek, bu açıdan Sosyal Bilgileri tanımlamak ya da konu kapsamını keskin çizgilerle belirlemenin güç olduğu ifade etmektedir.

Öztürk ve Otluoğlu (2003: 6) da “*Sosyal Bilgileri, genel olarak Sosyal Bilimlere ait bulguları, bünyesine katarak öğrencilerin düzeyine indiren, bunları kullanarak öğrencilere sosyal hayata uyum göstermede ve sosyal sorunlara çözüm bulmada kullanacakları gerçek bilgiyi, beceriyi, tutum ve değerleri kazandırmayı hedefleyen, bir vatandaşlık eğitimi programı*” olarak yorumlamaktadırlar.

Milli Eğitim Bakanlığınca 2005 yılında uygulamaya konulan yeni Sosyal Bilgiler programında yer alan Sosyal Bilgilerin tanımını Kiroğlu (2006: 620) şu şekilde aktarmaktadır. “*Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi*” olarak tanımlamaktadır. Bilgili (2006) ise Sosyal Bilgiler dersini, sosyal bilimlerin bulgularını birleştirip öğrencilerin düzeyine göre basitleştiren, bunları kullanarak, öğrencilere sosyal yaşama uyum sağlamada ve sosyal sorunlara çözüm üretmede ihtiyaç duyacakları bilgi,

beceri tutum ve değerleri kazandırmayı amaçlayan bir vatandaşlık eğitimi programı olarak tanımlamaktadır.

Öztürk (2011) ise; Sosyal Bilgilerin kapsamının geniş olmasından dolayı bu bilim alanının öğretilmesinde çok sayıda öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanılmasına olanak tanıdığını söylemektedir. Öğrenme öğretim sürecinin temel unsurlarından birinin de ders materyalleri olduğunu ve bu materyallerin temel fonksiyonunun, öğretim-öğrenme sürecini verimli kılmak olduğunu ifade etmiştir. Öğretim sürecinin başarılı olması, dersin amaçlarına uygun yöntem ve tekniklerin duruma bağlı olarak araç-gereçlerle desteklenmesi gerektiğini söylemiştir. toplumsallaşma yönünden özellikle öğretimin ilk kademelerinde en önemli dersin, sorumlu vatandaşlar yetiştirme amacı taşıyan Sosyal Bilgiler dersi olduğunu söyleyen Ercoşkun ve Nalçacı (2005) derslerin öğrencilerin ihtiyaçlarını giderecek şekilde organize edildiğinde öğrencilerin derse aktif katılımının artacağını söylemektedir.

Akdağ (2009) ise Sosyal Bilgileri, öğrencileri millet bilinci içerisinde iyi vatandaş olarak yetiştirmek diye tanımlamaktadır. Öztürk (2012) ise Sosyal Bilgileri şöyle tanımlamaktadır: *“Sosyal Bilgiler, hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşerî bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programı”* olarak tanımlamaktadır.

Sosyal Bilgiler kavramının, ilk kez 1916 yılında ABD’de Milli Eğitim Derneği’nin Orta Dereceli Okulu Teşkilatlandırma Komisyonu Sosyal Bilgiler Komitesi tarafından kabul edildiğini aktaran Safran (2014: 3) bu komitenin Sosyal Bilgileri, *“konusu doğrudan doğruya toplumun yaşamına ve gelişimine ve sosyal birliklerin bir öğesi olan insana dair bilgiler”* olarak tanımladığını ve daha sonraki yıllarda bu kavramın diğer ülkelerde de yaygın bir şekilde kullanılmaya ve okul programlarında yer almaya başlamış olduğunu aktarmaktadır.

Sosyal Bilgiler dersinin konularını farklı disiplinlerden aldığını söyleyen Dündar, Kabapınar ve Deniz (2017: 155) bu konuyu şöyle ifade etmektedirler; *“Sosyal bilgiler dersi, konularını farklı disiplin alanlarından alır. Sosyal bilgiler dersinde, konu içeriği ve sözel bilgi yoğunluğu nedeniyle bilginin yapılandırılmasını gerektirmektedir. Yapılandırmacı anlayışla öğrenciler farklı disiplinler ve konular arasında bağ kurarak söz konusu öğrenmeleri kendi yaşam alanlarına taşıyabileceklerdir. Elde edilen verilerle olgusal*

bilgilerin ötesinde, bilgiyi yorumlayabilme becerisini kazanarak yeni kavramsal boyutların oluşmasına imkân sağlanabilir ” diye tanımlamaktadırlar.

Sosyal Bilgilerle ilgili yapılan tanımlara baktığımızda üzerinde herkesin anlaştığı ortak bir Sosyal Bilgiler tanımı ortaya çıkmamaktadır. Ancak tanımların içeriklerini genel olarak değerlendirdiğimizde bu ifadelerden ortaya çıkan sonuca göre; Sosyal Bilgilerin bireyin temel bilgi, beceri ve kazanımları edinerek etkin bireyler olarak yetiştirilmesinde en önemli rolü üstlenmiş olduğunu görmekteyiz.

2.2. Sosyal Bilgilerin Amacı

Şahin (1994) Sosyal Bilgilerin amacını; öğrencilerin toplum sorunları hakkında bilgi sahibi olmalarını ve bir vatandaş olarak sorumluluklarını öğrenmelerini, insan ilişkilerini ve ulusal özellikleri kavramaları gerektiği olarak ifade etmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2005) ‘te Sosyal Bilgiler öğretim programının temel amacını öğrencilerin aktif öğrenme ortamında olmalarını, bilgiye ulaşma yöntemlerini öğrenmelerini, problemleri çözme ve sonuç çıkarma becerilerini kazanmalarını sağlamak olarak açıklamıştır. Sosyal Bilgiler dersinin, insanı ve insanın sürdürdüğü yaşamı tüm boyutlarıyla anlamak için var olduğunu söyleyen Doğanay (2005) ise; insanı ve yaşamı anlamaya çalışırken, onlar hakkındaki olgusal bilgiler yığını öğrenmeye, daha doğrusu ezberlemeye çalışmanın, insanı ve yaşamı anlamak için yeterli ve anlamlı bir iş olmayacağını söylemektedir. Ayrıca Sosyal Bilgiler öğretiminde, kavramların öğrenilmesini öğretimin odak noktası olarak belirlemenin birçok açıdan yararları olduğunu da ifade etmektedir.

Akdağ (2009: 6) ise Sosyal Bilgilerin amacını şöyle dile getirmektedir: *“Sosyal Bilgiler, öğrencileri millet bilinci içerisinde iyi vatandaş olarak yetiştirmektir. Öğrencilerin topluma entegre edilmesi, günün koşullarına uygun düşünce, bilgi ve becerilere sahip olması, insan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarını özümsemesi genel amaçlar arasında sayılabilir. Sosyal Bilgiler öğretiminin amacı öğrencileri vatanını, milletini seven, sahip olduğu hakları bilen ve kullanan, görev ve sorumluluklarının bilincinde olarak sorumluluklarını yerine getiren, üretken, etkin ve sorumluluk sahibi vatandaşlar yetiştirmektir”* demiştir.

Sözer (2011); Sosyal Bilgiler öğretiminde eğitim örgütlerinin temel amaçlarından birinin, öğrencilerin yaşadığı topluma, yaşama ve insanlığa faydalı, iyi, sorumlu bireyler olarak yetiştirmek olduğunu söylemektedir. Sosyal Bilgiler öğretiminin amacını da

öğrenciye iyi bir vatandaş olarak, görev ve sorumluluklarının bilincinde, çevresine ve çevresindeki olaylara duyarlı, ailesine, yasalara ve devlete karşı sorumluluklarının neler olduğunu öğretmek olarak ifade etmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın Sosyal Bilgiler tanımında belirtilen amacın bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirme olarak belirtildiğini söyleyen Doğanay (2008:82-83); *“Toplumsal var oluş insanın sosyal bir varlık oluşuna odaklanırken, vatandaşlık daha çok politik bir varlık olarak odaklanmaktadır. Sosyal Bilgilerin içerik alanı olarak tanıtımda yalnızca sosyal bilimler belirtilmiş, sanat, edebiyat vb. insanla ilgili diğer tüm bilgiler vurgulanmamıştır. Programın etkinlikler kısmında, Sosyal Bilimler dışında farklı bilgi kaynaklarından da yararlanılmasına karşın, tanıtımda sadece Sosyal Bilimler vurgulanmıştır. Tanımdan içeriğin düzenlenmesinde disiplinler arası tematik bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Bu boyutuyla tanım, çağdaş Sosyal Bilgiler anlayışıyla temelde tutarlı görülmektedir”* diye ifade etmiştir.

Öztürk (2011) ise Türkiye’de Sosyal Bilgiler programının genel amaçlarını, çağdaş Sosyal Bilgiler anlayışını kapsamı açısından değerlendirildiğinde; hem bilgi, beceri, değer-tutum hem de Sosyal Bilgilerin dayandığı bilgi temelleri açısından yeterince kapsamlı olduğunu ifade etmektedir. NCSS tarafından belirlenen tüm öğrenme alanlarını kapsayacak nitelikte amaç ifadesi bulunmaktadır. Bilgi, beceri, değer-tutum açısından bilgi lehine biraz dengesizlik olmasına karşın, 1988 Sosyal Bilgiler programıyla karşılaştırılamayacak ölçüde beceri ve değerlerle ilgili amaçları da içermektedir. Genel amaçları yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel nitelikler açısından değerlendirildiğinde, ulusal özelliklerin ağırlıklı olduğu; ancak yine de evrensel niteliklere vurgu yapıldığını söylemektedir.

2.3. Sosyal Bilgilerin Ülkemizde Gelişimi

Sosyal Bilgilerin ülkemiz tarihindeki gelişimi cumhuriyet öncesi dönemlere uzanmaktadır. Bu konuda Sözer (1998) Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal bilgiler kapsamına giren konuların medreselerde ve sıbyan mekteplerinde din temelinde verildiğini, bu kapsama giren derslerin, kurumlara ve öğretim düzeylerine göre değişen saatlerde ve sürelerde verildiğini söylemiştir. Bilgili (2006) ise Sosyal Bilgiler dersinin kapsamına giren konuların, Antik Yunan ve Roma gibi medeniyetler kuran batı toplumlarında, ilk çağlardan itibaren okullarda okutulduğunu, Bizde ise Selçuklu Nizamiye medreseleriyle başlayan

gelenek ile ondan sonra gelen Türk ve İslam devletleri ve Osmanlı medreselerinde de Sosyal Bilgiler konularına yer verildiğini söylemektedir.

Öztürk (2007) ise Sosyal bilgiler dersinin Türkiye’deki gelişimine bakarak: “1968 programıyla ilk kez ‘Sosyal bilgiler dersi’ adı altında ilköğretim programlarında okutulmuştur. Ortaokullarda okutulması ise 1975 yılında programda yapılan değişiklikle olmuştur. 1985 yılına gelindiğinde ise Sosyal bilgiler dersleri tekrar tek disiplinli anlayışa dönmüş ve ‘Sosyal bilgiler’ adı altında üç farklı ders çıkarılmış ve bu şekilde programa konarak okutulmuştur. II. kademede ‘Sosyal bilgiler dersi’ yerine ‘Milli tarih, milli coğrafya ve vatandaşlık dersleri’ okutulmuştur. Sosyal bilgiler dersleri, tekrar toplu anlayışa göre 1998 yılında hazırlanan programla okutulmaya başlanmıştır. Programa göre 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda ‘Sosyal bilgiler dersi’ adı altında okutulmuştur. 2005 yılına gelindiğinde ‘Sosyal bilgiler dersleri’ yapılandırmacı yaklaşıma göre; içerik güncellemesi yapılarak tematik bir şekilde öğrenci merkezli ve işbirlikli öğrenme özelliklerine göre, öğrencilerin günlük hayatla ilişkilendirebilecekleri, proje hazırlayabilecekleri ve karşılaştıkları problemlere çözüm önerileri getirebilecekleri, üst düzey düşünme becerilerini kullanabilecekleri özellikle yeniden düzenlendiğini” söylemiştir.

Bilgili (2008) ise daha da geçmişe giderek Selçuklu, Osmanlı ve Avrupa’da Sosyal Bilgilerin kapsamına giren konuların okutulduğunu ifade ederek şunları söylemiştir: “Dünyanın en önemli medeniyetlerinden birisi olan Türk İslam Medeniyetinde ise Selçuklu Nizamiye Medreseleriyle başlayan ve Osmanlı Medreseleriyle devam eden medrese geleneğiyle Sosyal bilgiler kapsamındaki konular okutulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nda özellikle tarih ve coğrafya derslerinin yanında toplumsal anlamda birliktelik ve dayanışmayı arttırmak amaçlı hukuk dersleri özellikle okutulmuştur. Avrupa da ise aynı dönemde Paris, Bologna ve Oxford gibi okullarda dönemin şartlarına uyarlanarak Sosyal bilgiler kapsamına giren dersler okutulmuştur” diye ifade etmiştir.

Safran (2008) ise “Sosyal bilgiler kapsamındaki derslerin Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk kez okutulması, Sultan II. Abdülhamit (1876-1909) dönemine tekabül etmektedir. Bu derslerin okutulduğu öğretim kademelerini, kurumlarını ve öğretilecek yaş, seviyeyi günümüzdeki Milli Eğitim Bakanlığı’na eşdeğer görev ve uygulama sahasına sahip olan dönemin kurumu, Maarif Nezareti’ne bağlı, Usul-i Cedide belirler. Sosyal bilgiler dersi, eğitim ve öğretim faaliyetlerinde Usul-i Cedide’ye uygun eğitim veren 18 günümüzdeki ilköğretim kurumları benzeri olan iptidailerin programında yer almıştır.

Sosyal bilgiler derslerinin Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki gelişiminde günümüze biraz daha yaklaşılarak 1904 yılına bakıldığında, ülkedeki tüm kademelerdeki okullar için yeni bir öğretim programı yayınlanmıştır. Yayınlanan programda Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu askeri, ekonomik ve özellikle sosyal buhranların kaynağı olarak görülen milliyetçilik akımlarının etkisini bir nebze kırmak ve tüm Osmanlı tebaasını dil, din, ırk, mezhep farklılığı gözetmeksizin aynı ortak paydada buluşturan "Osmanlılık" fikir akımını tabana uygulamak amacıyla "Muhtasar Tarih-i Osmani" dersi konulmuştur. Bu dersin ülkedeki farklı etnik grupları ortak bir paydada buluşturmak ve Osmanlı vatandaşlığı yaratmak gibi bir misyonu vardır. Bu ders 1913 yılına kadar okutulmuş ve 1913 yılına gelindiğinde Muhtasar Tarih-i Osmani dersinin yanına özel bir kanun olan Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati kanunu ile sosyal bilgiler derslerinin bugünkü kapsamına daha yakınlaşmasını sağlayan Malumat-ı Medeniye dersi ile Ahlakiye, Ahlakiye ve İktisadiye dersleri konularak tarih ve coğrafya kapsamında olan sosyal bilgiler dersleri genişletilmiş ve toplumsal barışı sağlamak, toplumsal düzeni geliştirmek adına eğitim öğretim faaliyetleri işe koşulmuştur. Bu dönemde toplumsal sorunların çözümüne kalıcı bir hamle olarak Sosyal bilgiler kapsamındaki dersler görülmüş ve bu derslerin kapsamı genişletilerek hem görgü kuralları hem ekonomik tedbirler hem de nasıl bir arada barış içinde yaşanabileceği, Sosyal bilgiler derslerinin kapsamında verilmeye çalışılmıştır." diye ifade etmiştir.

İnan (2014) da aynı düşüncüyü destekleyerek: "Sosyal Bilgiler dersinin dünya tarihinde, ülkemiz tarihinden önce yer aldığı düşünülse de Osmanlı Devleti zamanında Sultan Aziz döneminde; ortaokullarda "Tarih-i Umumi" ile "Tarih-i Osmani ve Coğrafi" adıyla "Sosyal Bilgiler" alan derslerinin okutulduğu bilinmektedir. 1904 yılında ise; II. Abdülhamit döneminde ilköğretim programında yer alan "Muhtasar Tarih-i Osmani" dersinin bugünkü "Sosyal Bilgiler" dersinin tarihimizdeki ilk örneklerinden olduğu çıkarımı yapılabilmekte" olduğunu söylemektedir.

2.4. Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Programları

Sosyal Bilgiler Öğretimini, günümüzde uygulanan öğretim programından önceki durumunu dile getiren Dilek (2001) ilköğretim okullarında Sosyal Bilgiler öğretiminin önemli ölçüde öğretmen merkezli olduğunu ve en yaygın öğretim yönteminin de düz anlatım, en sık kullanılan öğretim aracının da ders kitabı ve haritalar olduğunu ifade etmiştir.

Otluoğlu ve Öztürk (2002) Sosyal Bilgiler dersine yönelik öğrencilerin ilgileriyle ilgili yaptıkları araştırmaya göre dil, edebiyat ve sayısal derslere göre daha düşük düzeyde olduğunu tespit etmişlerdir. Bunun en önemli nedenini öğrencilerin dersin amaçları ve gelecek hayatlarında ne gibi bir fonksiyonu olacağı gibi konularda net bir fikre sahip olmamaları olarak görmekteyiz. Ayrıca önceki öğretim programında öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersini ezber dersi olarak görmelerini, içeriğinin ağırlığı ve gerçek yaşamdan kopukluğu, öğretimde kitap merkezli bir stratejinin uygulanması, öğrencilerin edilgenliğe mahkûm edilmesi ve uygulamadan yoksun bırakılmasını araştırmanın sonucunda genel etkenler olarak tespit etmişlerdir.

Sosyal Bilgilerin farklı disiplinleri kapsamakta ve bu disiplinlerden seçilmiş bilgileri öğrencilere aktarmayı hedeflemekte olduğunu savunan Oruç ve Akgün (2010) Sosyal Bilgiler öğretiminde öğrenmenin kolay ve kalıcı olması amacı ile farklı öğretim materyallerinin kullanılmakta olduğunu ve etkili öğretim içinde bu görsel öğretim materyallerine daha fazla yer verilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Dilek (2010) farklı bir açıdan bu olaya yaklaşarak, Türkiye’de, Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretiminde, öğrencilerin, tarihsel düşünme yerine ezbere yöneltilmesi ve tarih öğretiminde görsellerden yeterince yararlanılmayıp metin ağırlıklı çalışmalara ağırlık verilmesinin dikkat çeken başlıca problem olduğunu ifade etmiştir.

Yirmi birinci yüzyıl içerisinde meydana gelen değişim ve gelişmelerin, bir çok farklı alanları etkilediği gibi eğitim alanını da etkilediğini savunan (Tangülü ve Çıdacı (2016: 255) bu konuya şöyle yaklaşmışlardır. *“Günümüzde eğitim alanında pasif öğrenci yerini aktif olan öğrenci modeline bırakmıştır. Bu anlayışı merkeze alan yapılandırmacı yaklaşım, eğitim sistemimize 2005 yılında girmiştir. Klasik eğitim anlayışında öğretmen aktif bir rol üstlenirken, öğrencinin pasif oluşu öğrencinin derse karşı ilgisini zayıflatmakta ve öğrencinin öğrenmeye karşı istekliliğini olumsuz etkilemektedir”* demişlerdir.

2005 yılından sonra uzunca bir süre devam eden öğretim programları 2018 yılında güncellenmiştir. MEB (2018), 2018 yılı öğretim programının amacını ve gerekçesini: *“Bilim ve teknolojide yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de doğrudan etkilemiştir. Bu değişim bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklerdeki bir bireyi*

tanımlamaktadır. Bu nitelik dokusuna sahip bireylerin yetişmesine hizmet edecek öğretim programları salt bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır” şeklinde açıklamıştır.

Özdemir (2012) Sosyal Bilgiler 2005 yılı programının amaçlarını genel olarak programın temel yaklaşımı olan yapılandırmacılık çerçevesinde belirlendiğini ve daha çok bilişsel, duyuşsal alanlarla ilgili olduğunu belirtmektedir. Özdemir (2012) ayrıca Sosyal Bilgiler programını: *“Öğrencilere gerçek deneyimler sunan, onları hayata hazırlayan, insanlarla iletişim kurmalarına yardım ederek demokrasi, saygı, hoşgörü gibi değerleri benimsemelerine yardımcı olan, etkin vatandaş olmayı öğretmeye çalışan, sosyal bilimlerin ürettiği bilgileri kullanan, mutlu bireyler yetiştirmeyi, ulusal ve kültürel değerlerin yanı sıra evrensel, demokratik değerleri kazandırmayı amaçlayan disiplinler arası bir ders”* olarak yorumlamaktadır.

MEB (2005): 2005 yılı Sosyal Bilgiler programının amacı ve gerekçesi: *“21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmek”* olarak açıklamıştır.

2005 yılı Sosyal bilgiler öğretim programı 2018 yılında güncellenmiştir. MEB (2018) : *“Yenilenen Sosyal Bilgiler programı ile öğrencilerin;*

1. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetiştirmeleri,

2. Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,

3. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,

4. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,

5. Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,

6. Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,

7. Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,

8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,

9. Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,

10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,

11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,

12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetmeleri,

13. Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,

14. Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,

15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,

16. Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,

17. Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,

18. Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır.

MEB (2018) ayrıca Sosyal bilgiler eğitim programı uygulanırken dikkat edilmesi gereken durumları şöyle sıralamıştır; “Sosyal bilimlerden elde edilen bilgiler bir bütün olarak ele alınmaktadır. Konular işlenirken olabildiğince gerçek hayatla bağlantı kurulmalıdır. Sosyal bilimcilerin kullandıkları yöntemler hissettirilmelidir. Problem çözme yeterlilikleri artırılmalıdır. Milli bilinci geliştirecek etkinlikler etkin bir şekilde uygulanmalıdır. Öğretim yöntem ve teknikleri okul dışı uygulamaları da içine alacak şekilde yapılmalıdır. Öğrencilerin teknoloji kullanımı, dijital yeterliliklerini artırmaya yönelik uygulamalara yer verilmelidir. Masal, destan, hikaye, şiir gibi edebi metinlerle desteklenerek konular işlenmelidir. Sözlü ve yerel tarih uygulamaları, müze gezileri ile konular desteklenmelidir. Uygun kazanımlar el sanatları, hat, gravür, drama, tiyatro vb. uygulamalarla desteklenmeli” olarak belirlemiştir.

MEB (2018) 2018 yılı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan Temel Beceriler ise şöyle sıralanmıştır;

1. Araştırma	10. Harita okuryazarlığı
2. Çevre okuryazarlığı	11. Hukuk okuryazarlığı
3. Değişim ve sürekliliği algılama	12. İletişim
4. Dijital okuryazarlık	13. İş birliği
5. Eleştirel düşünme	14. Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme
6. Empati	15. Kanıt kullanma
7. Finansal okuryazarlık	16. Karar verme
8. Girişimcilik	17. Konum analizi
9. Gözlem	

18. Medya okuryazarlığı

19. Mekânı algılama

20. Öz denetim

21. Politik okuryazarlık

22. Problem çözme

23. Sosyal katılım

24. Tablo, grafik ve diyagram
çizme ve yorumlama

25. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili
kullanma

26. Yenilikçi düşünme

27. Zaman ve kronolojiyi algılama

MEB (2018), 2018 yılı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında aşağıdaki değerler yer almaktadır:

1. Adalet

2. Aile birliğine önem verme

3. Bağımsızlık

4. Barış

5. Bilimsellik

6. Çalışkanlık

7. Dayanışma

8. Duyarlılık

9. Dürüstlük

10. Estetik

11. Eşitlik

12. Özgürlük

13. Saygı

14. Sevgi

15. Sorumluluk

16. Tasarruf

17. Vatanseverlik

18. Yardımseverlik

Programların yenilenmesinin gerekçesini ise MEB (2018) : “Farklı ülkelerde son yıllarda yaşanan program değişiklikleri, yurtiçi ve dışı program üzerine yapılan akademik çalışmalar, çeşitli kurum ve kuruluşların raporları, öğretmen ve yöneticilerden toplanan anket verileri, zümre öğretmenlerin her eğitim-öğretim döneminde oluşturduğu raporlar ve eğitim fakültelerinde hazırlanan raporların incelenmesi sonucunda elde edilen görüş, öneri, eleştiri ve beklentilerin oluştuğu” şeklinde açıklamıştır.

MEB (2018) Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretim Programını 7 öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırmıştır. Bunlar:

1. Birey ve Toplum

2. Kültür ve Miras

3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler

4. Bilim, Teknoloji ve Toplum

5.Üretim, Dağıtım ve Tüketim

6.Etkin Vatandaşlık

7.Küresel Bağlantılar

2.5. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Amaçları

NCSS (1993) tarafından Sosyal Bilgilerin temel amacı, birbirlerine bağımlı, global bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmak olarak belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler öğretiminin temel amaçlarını Barth ve Demirtaş (1997) geleceğin etkin yurttaşlarında karar verme ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi olarak ifade etmektedirler.

Aykaç (2007) Sosyal Bilgiler dersinin temel amacını öğrencilerin çevreye, topluma ve insanlığa karşı görev ve sorumluluklarını öğrenmesi, toplumsal sorunlara çözüm üretebilmesi ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirebilmesi amacıyla da onlara belli beceri ve davranışları kazandırmak olduğunu söylemektedir. Doğanay (2008) da Sosyal Bilgilerin amaçlarını, yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile öğrencinin yakın ve uzak çevresindeki sorunlara duyarlı, insan haklarına ve de demokratik değerlere bağlı, sorgulayan, araştıran, problem çözen birey olarak yetişmesinin hedeflenmekte olduğunu, Ayrıca programdaki kazanımların öğrenciler tarafından içselleştirilmesi ve öğrencilerin bu kazanımları yaşamlarına yansıtılmalarının beklendiği şeklinde ifade etmektedir.

Ulusoy ve Gülüm (2009) ise bu saydığımız amaçlar doğrultusunda Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilerin yaşantıları ile bağlantılı günlük hayata dönük bir yapıya bürünmesinin hedeflenmekte olduğunu ifade etmektedir. Böylesi önemli bir misyona sahip olan Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarına ulaşması noktasında öğretim süreci içerisinde farklı öğretim teknik ve stratejilerin kullanılabilceğini, her ne kadar Sosyal Bilgiler öğretiminde başarıyı garanti edecek bir yöntem yoksa da, edebi ürünlerin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılması etkili sosyal bilgiler arayışı sürecinde önemli bir rol üstlenmekte olacağını söylemektedirler.

Sosyal bilgiler dersinin en önemli amaçlarından birinin bireyi iyi ve nitelikli bir vatandaş olarak yetiştirmek olduğunu söyleyen Daşdemir (2019) şöyle ifade etmektedir: *“Sosyal bilgiler derslerinde bireye, toplumsallaşması ve çevresine uyum sağlaması için ihtiyacı olan nitelikler kazandırılmalıdır. Bireye içinde yaşadığı toplumun tarihini,*

coğrafyasını, kültürünü, örf ve adetlerini, kurumlarını, gruplarını ve örgütlerini tanıması için Sosyal bilgiler derslerinde etkinlikler ve öğrenmeler yapılır. Her birey toplumda bir rolle yaşadığı topluma uyum sağlamaktadır. Sosyal bilgiler derslerinde bireylere toplumdaki roller öğretilerek toplumsal rollerin gerektirdiği tutum ve davranışları, toplumdaki rollerle neler yapabileceği, bu rollerden ne zaman, nerede, ne şekilde yararlanabileceği gibi konular ile yeterlilikler öğretilir. Tüm bu hayati konular ve öğrenmeler hayat bilgisi dersi ve onun devamı niteliğinde bulunan sosyal bilgiler derslerinde verilir ki; bu anlamda sosyal bilgiler dersleri toplumsal barışı korumanın ve geliştirmenin en önemli araçlarından biridir” diye ifade etmektedir.

2.5.1. Evrensel Amaçlar

Evrensel amaçlar, aşağıda yer aldığı şekilde dört grupta toplanmaktadır.

2.5.1.1. Bilgiye ilişkin amaçlar

Öztürk (2012: 9); “Çoğulcu bir toplumda vatandaşların ihtiyaç duyduğu bilgi, sosyal ve beşerî bilimlerle diğer bilimlerden, güncel olayların gözlemlenmesinden, birey ve toplumun ihtiyaçlarının analizinden elde edilir. Bilgiye dair amaçların gerçekleştirilmesinde Sosyal Bilgiler öğretimi şu konuları ele alır:

- Tarihî, ahlâkî, kültürel, coğrafi, ekonomik ve sosyo-politik yetkinlik,
- Ulusal kimlik, anayasal miras, vatandaşlık değerleri, haklar ve sorumluluklar,
- Geçmişten bugüne, farklı zaman ve mekânlarda insanların istek ve ihtiyaçlarının nasıl karşılandığı ve nasıl bağımsız hale geldikleri,
- Yerel ve ulusal tarih, coğrafya ve yönetim sistemi,
- İnsanlar ve onların sosyal ve fizikî çevreleriyle ilişkileri, çevrelerini nasıl düzenledikleri, bunu yaparken uyarladıkları ve değiştirdikleri,
- Hükümet, eğitim, iletişim, ulaşım, üretim, aile yaşamı, din gibi sosyal kurumlar ve sosyal görevler,
- Dünya bölgeleri, onların kültürleri, tarihi, coğrafyası, uygarlığa katkıları, ekonomik ve siyasal sistemleri, diğer bölgelerle ilişkileri

- *Farklı ahlâkî ve dinî inançlar ve bunların insan yaşamı üzerindeki etkileri,*
- *İnsanların düşünce, duygu ve isteklerinin yansıması olarak sanat, edebiyat, mitoloji, değerler ve idealler”.*

2.5.1.2. Beceriye ilişkin amaçlar

Öztürk (2012: 9); “*Sosyal Bilgiler öğretimi, etkili demokratik vatandaşlık için gerekli olan çalışma, düşünme ve kişiler arası grup becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.*

Bu bağlamda aşağıdaki hedefler/konular üzerinde odaklanır”:

Çalışma becerileri

- *“Ders kitapları, başvuru eserleri, kütüphaneler, görsel – işitsel ve toplumsal kaynaklarda bulunan bilgiyi bulma, toplama, yorumlama, değerlendirme, düzenleme ve raporlaştırma,*
- *Gözlemleme, dinleme, okuma, not tutma, taslak çıkarma, özetleme, iletişim kurma,*
- *Bilgisayar, video ve diğer elektronik aletler, görsel – işitsel araçlar vb. kullanma,*
- *Haritaları, küreleri, grafikleri, çizimleri, diyagramları, tabloları, zaman şeritlerini, karikatürleri, şekilleri vb. yorumlama”*

Düşünme becerileri

- *“Önyargıları, basmakalıp örnekleri, propagandaları, varsayımları ve düşünceleri ortaya çıkarma, inceleme, zanları ve değerleri tanımlama,*
- *Eleştirel ve yaratıcı düşünme, problem çözme, karar verme, üst düzey kavrama, analiz etme, sentez ve genelleme gibi süreçleri uygulama” (Öztürk, 2012: 9).*

Kişiler arası ve grup becerileri

- *“Takım, komite ve etkinlik grubu gibi büyük ve küçük gruplarda çalışma,*
- *Başkalarına saygı gösterme, onların duygu ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı olma,*

- *Grup planlaması, tartışma, değerlendirme, rol alma, problem çözme ve karar verme ile meşgul olma,*
- *Lider ve takipçiler olarak roller alma, grup standartları ve kararlarının oluşumuna katılma, uygulamada görev alma” (Öztürk, 2012: 9).*

2.5.1.3. Değerlere ilişkin beceriler

Öztürk (2012: 10); “*Sosyal Bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlığa sıkı bir biçimde bağlı vatandaşlarda bazı tutum ve değerleri geliştirmeyi amaçlar. Bu çerçevede aşağıdaki hedefler/konular üzerine odaklanır*” :

- *“Başka insanlara, grup ve kültürlere, etnik, ırkî ve diğer farklılıklara karşı olumlu tutum sahibi olma/geliştirme,*
- *Adalet, eşitlik, otorite, katılım, gerçeklik, vatanseverlik gibi birleştirici değerlere, özgürlük, farklılık, mahremiyet, hak edilen süreç, mal ve insan hakları gibi bireysel ve kamusal değerlere bağlı olma,*
- *Anayasal güvenceleri, demokratik değer ve davranışları, farklı grupların kültürümüze olan katkılarını, toplumumuz ve diğer toplumlarda bulunan sosyal, ekonomik ve siyasal kurumların görevlerini takdir etme,*
- *Uzlaşmazlıkları analiz ederken ve adalet, eşitlik ve demokratik değerlerde yargıya varırken değer verme sürecini kullanma,*
- *İnsan ilişkilerinde sorumluluk, işbirliği, başkaları için endişelenme, açık fikirlilik ve yaratıcılığın önemini bilme”*

2.5.1.4. Sosyal katılıma ilişkin amaçlar

Öztürk (2012: 10); Tangülü ve Çıdacı (2016: 253,254); “*Bireylerde bilgi, beceri ve değerlere ilişkin donanımın oluşturulması, etkin bir toplumsal katılımı gerçekleştirmek içindir. Böyle bir katılım için bazı kişisel, grup etkileşimi ve sosyal/siyasal becerilerin geliştirilmesi gerekir. Bu çerçevede Sosyal Bilgiler öğretimi aşağıdaki hedefler/konular üzerine odaklanır*”:

- *“Farklı inanç ve kültürlere, ihtiyaçlara, duygulara, sorunlara, başkalarının hedeflerine, birey ve grupların sorumluluklarına, hak ve özgürlüklerin çiğnenmesine karşı duyarlılık gösterme; basmakalıp düşünceleri, önyargıları ve bağnazlığı ortadan kaldırmanın gerekliliğine karşı hassas olma,*
- *Grup çalışmaları planlamada, karar vermede, harekete geçmede, uyuşmazlıkları çözmede, ihtilaflı konuları incelemde, lider ve takipçi olarak hizmet vermede, ikna ve arabuluculuk yöntemlerini kullanmada oluşturmacı/ yapıcı grup etkileşimi kurma”*

2.6. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Tekniklerinin Seçimi

Öğrenme etkinliklerini düzenlerken, başvurulacak yöntem ve tekniklerin doğru seçimi de öğrenme-öğretme sürecinde başarılı bir sonuca ulaşmada önemli bir rol oynayacağını söyleyen Sözer (1998) Öğretim yöntem ve tekniklerinin seçimini etkileyen birçok etmenin olduğunu belirtmektedir. Yapılan araştırmalara bu konuda rolü bulunan çeşitli etmenleri şu şekilde sıralamaktadır:

- *Eğitim sisteminin benimsediği felsefe ve amaçlar*
- *Görevli yöneticilerin izlediği politikalar*
- *Öğretim programının niteliği*
- *Öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyi*
- *Toplumsal ve ekonomik koşullar*
- *Öğrencilerin bireysel farklılıkları*
- *Ders araç ve gereçlerinin durumu*
- *Konu alanı*
- *Öğretmenin ders yükü, eğitsel ve yönetsel başka yükümlülükleri, sağlık durumu*
- *Ayrılan sürenin uzunluğu ya da kısalığı*
- *Öğretmenin kişiliği, yeteneği ve mesleki yetiştirmesi gibi...*

Yukarıda verilen etmenlere daha başkalarının da eklenebileceğini dile getiren Sözer (1998: 83) şunları söylemektedir: *“Ancak bunların içinde kuşkusuz, sonuncu maddede yer alan “öğretmenin kişiliği, becerileri, mesleki yetkinliği ve kariyeri” çok önemlidir. Dolayısı ile öğretmenler, yapıcı, yaratıcı bir kişiliğe sahip, mesleğini seven, mesleğine tutkun, mesleğinin gerektirdiği koşulları ve şartları en iyi biçimde yerine getiren; öğretmenlik mesleki bilgi seviyesi yüksek ve mesleki açıdan iyi eğitim almış, öğretim bilgisini iyi özümsemiş, öğretim ilke, strateji, yöntem ve teknikleri konusunda yetkin ve yetmişmiş öğretmenler, olumlu olmayan birtakım koşullar altında bile, etkili ve verimli bir öğretimi gerçekleştirebilir”* demiştir.

Nitelikli, yetenekli, beceri sahibi ve bilgili öğretmenlerin dersin işlenişi esnasında kullanabileceği çok sayıda öğretim yöntem ve tekniklerinin olduğunu belirten Sözer (1998: 84) bu yöntem ya da tekniklerden herhangi biri, bir diğerinden daha üstün olmadığını, her durumda rahatlıkla uygulanabilecek tek bir yöntem ya da teknikten söz etmenin de olanaksız olduğunu söylemektedir: *“Belirli bir öğretim durumu için uygun görülen bir yöntem ya da teknik, bir başka durum için uygun görülmeyebilir. Öğretmen konuların işlenmesi esnasında eğitimin durumuna uygun düşen, en geçerli yöntem ve teknikleri seçerek konu alanından çok uzak, uygun ve geçerli olmayan yöntem ve tekniklere yer vermemesi gerektiğini”* söylemektedir. Buna göre Sözer (1998: 84) öğretmenlerin öğretim yöntem ve tekniklerini seçerken aşağıdaki hususları göz önünde bulundurmasını söylemektedir:

- *“Öğretmenler, öğretim yöntem ve tekniklerinin seçiminde, kendi kişiliği, yetenekleri, bilgi ve becerilerine en uygun yöntem ya da tekniği seçmelidir.*
- *Öğretmen, öncelikle, işlediği konuyla ilgili olarak, bilişsel, duyuşsal ve devinimsel amaçları belirlemeli; sonra da bu amaçları (davranışları) öğrencilere kazandırılmasını sağlayacak uygun yöntem ve teknikleri seçmeye özen göstermelidir.*
- *Öğretmen, yöntem ve teknik seçiminde, öğrencilerinin gelişim özelliklerini ve hazırbulunuşluk düzeylerini göz önünde bulundurmak durumundadır.*
- *Öğretmen, öğrenme-öğretme ortamında, öğrencilerinin etkin olmasına olanak sağlayan yöntem ve teknikleri seçmeye çaba göstermeli; bunu yaparken de konuya ayrılan süreyi her zaman dikkate almalıdır.*

- *Öğretmenin, yöntem ya da teknik seçimini etkileyen etmenlerden birisi de, öğretilecek öğrenci grubunun büyüklüğüdür. Öğretimde izlenen yöntem ve tekniklerin tümü, genellikle küçük gruplarda uygulanmaya daha uygundur. Ancak, kalabalık sınıflarda bir grup tartışması ya da işbirliğine dayalı öğretim uygulamak oldukça güçtür. Grubun büyüklüğüne uygun, doyurucu sonuçlar alınabilecek yöntem ve teknikler seçilmelidir”.*

Öğretmenlerin, yöntem ve tekniklerin etkinliğini sağlayarak, öğretmen-öğrenci etkileşimine önem verip fırsatlar sunması gerektiğini dile getiren Yel, Taşdemir ve Yıldırım (2008) Öğretmenlerin öğrenciler ile etkili iletişim kurma, teşvik etme, problem çözme, sorgulama ve öğrencilerin birbirleriyle fikir alışverişi yapmalarına olanak sunmaları gerektiğini ifade etmektedirler. Ayrıca öğretmenlerin kullandıkları yöntem ve tekniklerle öğrencilere eğitim-öğretim sürecine aktif olarak katılımını sağlayıcı bir iklim oluşturarak, öğrencilerin kalıcı öğrenme, kalıcı öğrenme bilinci kazandırılmasına ve öğrenmede dinamizm kazanmalarına odaklanmalıdır. Yel, Taşdemir ve Yıldırım (2008) ayrıca Eğitim-Öğretimde arzulanan başarının en temel unsuru öğretmen olduğunu, dolayısıyla öğretmenlerin, kullandıkları yöntem ve tekniklerin öğrencileri doğrudan etkilediğini ve öğrenilen bilgilerin daha anlamlı ve kalıcı hale gelmesini, bu sayede zihinsel becerilerin gelişmekte olduğunu ifade etmektedirler.

2.7. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Sosyal Bilgiler Öğretiminde kullanılan yöntem ve tekniklerle ilgili Sözer (1998: 80) şu tespitlerde bulunmaktadır. “*Sosyal Bilgiler öğretiminde ilke, strateji, yöntem ve teknikler, yapılan araştırma ve incelemeler, izlenen stratejiler doğrultusunda, öğrenmeye yardımcı olup katkıda bulunacak öğretim yöntem ve teknikleri çeşitli biçimlerde kümelendirilebileceğini, bunların kullanılış yerleri ve özellikleri bakımından, yöntem ve teknikler olarak başlıca dört kümede toplandığını*” belirtmektedir. Bunlar:

- *Öğretmen ağırlıklı yöntem ve teknikler*
- *Etkileşim ağırlıklı yöntem ve teknikler*
- *Bireysel ağırlıklı yöntem ve teknikler*
- *Yaşantılara dayalı yöntem ve teknikler*

Yaşar ve Gültekin (2006) ise Öğrenme ve öğretme sürecinde kullanılan araç-gereçler ile yöntem ve tekniklerin bu sürecin daha etkili ve verimli bir şekilde geçmesine yardımcı olduğunu söyleyerek ayrıca : *“Öğrenme ve öğretme sürecinin başarılı olabilmesi, yöntem ve tekniklerin gerekli araç gereçlerle uygun zamanda desteklenmesine bağlıdır. Öğrenmenin gerçekleşmesinde etkili olan faktörlerden biri olan araç-gereçler doğru kullanıldığında, öğrencilerin öğrenme ve öğretme sürecine aktif katılmalarına, anlamlı ve kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesine yardım etmektedirler”* diye ifade etmiştir.

2.7.1. Öğretmen Ağırlıklı Yöntem ve Teknikler

Sözer (1998) Öğretmen ağırlıklı yöntem ve tekniklerin, düz anlatım, soru-yanıt, gösteri gibi öğretmen merkezli ve genellikle tek yönlü iletişime yer veren; geçmişte çok kullanılmış, günümüzde de çok kullanılan geleneksel yöntem ve teknikleri kapsadığını ifade etmektedir. Soru-yanıt dışındaki bu yöntemlerde öğrencilerin daha çok edilgen olduğunu ve düz anlatımın büyük sınıflar için daha uygun olduğunu belirtmektedir. Soru-yanıtın ise öğrenciyi denetleyen bir yanının olduğunu, gösteride de çoğunlukla becerilerin uygulanmasının söz konusu olduğunu söylemektedir.

2.7.2. Etkileşim Ağırlıklı Yöntem ve Teknikler

Etkileşim ağırlıklı yöntem ve tekniklerle ilgili Sözer (1998) gruplar arası etkileşim, açıkoturum, sunulu tartışma, savlı tartışma, toplu çalışma gibi küme tartışması türleri, küme tasarımları vb. gibi etkileşime önem ve öncelik veren öğretim yöntem ve teknikleri olduğunu söylemektedir. Öğrenci katılımlı olması, az sayıdaki çalışma kümelerinde çok olumlu sonuçlar verdiği görülmekteymiş. Demokratik yaklaşımlara yer vermesi; hem bilişsel, hem de duyuşsal yönleri olması; sınıf içinde etkili iletişime olanak sağlaması; özellikle küme tasarımlarında, sonuçta bir bilginin ortaya konulması açısından son derece yararlı olduğunu ifade etmektedir.

2.7.3. Bireysel Ağırlıklı Yöntem ve Teknikler

Bireysel ağırlıklı yöntem ve tekniklerin ise Sözer (1998) bilgisayar destekli öğretim ve internet destekli, modüllerle öğretim, programlı öğretim, bireysel tasarımlar gibi öğrencilerin bireysel olarak gerçekleştirdikleri çalışmalarda yararlanılan öğretim yöntemleri ya da teknikleri olduğunu söylemektedir. Öğrenciler yaparak-yaşayarak, deneyimledikleri kendi kendilerine çalışarak öğrenmeyi gerçekleştirirler. Öğretmenlerin, genel olarak bir

rehber oldukları bu stratejide öğrencilerin kendi kendilerine öğrenme konusunda çaba göstermeleri, öğrenmenin önemli ölçüde kalıcı olmasında büyük bir etken olmaktadır. Bireysel farklılıklara önem vermesi ve hemen dönüt sağlaması da olumlu göstergelerden biri olarak görülmektedir.

2.7.4. Yaşantılara Dayalı Yöntem ve Teknikler

Yaşantılara dayalı yöntem ve tekniklerde ise Sözer (1998) öğrencilerin kümesi içinde, laboratuvar yöntemi, rol oynama, öğretim uygulamaları, benzetme ve oyunların yer aldığını, öğrenme ile ilgili etkinliklere doğrudan öğrencinin kendisinin de katıldığı ve çoğu zaman yaparak-yaşayarak, deneme-yanılmalarla öğrenme etkinliğinin içinde bulunduğu için öğrenmelerin kalıcı olduğu ve öğrenilenlerin kolay kolay unutulmaz olduğunu ifade etmektedir.

2.8. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Belli Başlı Stratejiler

Öğretmenler, Sosyal Bilgiler derslerinin öğretim etkinliklerine öğrencilerin aktif olarak katılmalarını sağlamaları gerekmektedir. Bundan dolayı bu süreçte kullanılan yöntem ve tekniklerin yanında belli başlı stratejilerden de yararlanmaları gerekmektedir.

Sözer (1998) Öğrenme stratejilerini, öğrencilerin duyu organlarına gelen uyarımları belleğine transfer ederek, özellikle kalıcı olması için uzun süreli belleğine işlemesine olanak sağlayan teknikler olduklarını, bu tekniklerin öğrencilere uygulanması işlemini de öğretme stratejileri olarak yorumlamaktadır. Sözer (1998: 77) ayrıca bu süreçle ilgili şunları savunmaktadır. *“Öğrenme-öğretme sürecinde gerçekleştirilen eğitim-öğretim etkinliklerinde, öğrencilerin öğrenme konusunda neler yaptıkları oldukça önemlidir. Öğrencilerin kendilerine göre yeni bilgileri öğrenmede izledikleri belirli bir stratejileri bulunmaktadır. Dolayısıyla öğrenme stratejileri, öğrencilerin öğrenme etkinliğine etkin katılımlarıyla, çoğu zaman, yine kendileri tarafından geliştirilmiştir. Öğrenciler bu stratejileri ya kendi yaşantıları sonucu, ya deneme-yanılma yoluyla, ya da çoğu zaman öğretmenin katkısıyla kazanırlar. Konu ile ilgili olarak gerçekleştirilen birçok araştırma, öğrencilerin öğrenme stratejilerini genellikle bildiklerini, ama ne zaman ve nasıl kullanılacağını ise pek bilmediklerini göstermektedir”* şeklinde düşüncesini dile getirmektedir.

Öğrenme stratejilerinin, öğrenci başarısını önemli ölçüde etkileyen unsurlar olduğunu söyleyen Sözer (1998) bundan dolayı bu stratejilerin öğrencilere öğretilmesi ve bunun sürekliliğinin sağlanmasının önemli yararlar sağlayacağını söylemektedir. Öğrencilerin, öğrenim hayatlarının ilk dönemlerinden başlayarak öğrencilerde öğrenme stratejilerinin geliştirilmesine çalışmanın son derece uygun olacağını ve bundaki önemli noktanın, istenilen başarıya ulaşabilmek için, öğretmenlerin de öğrenme-öğretme stratejileri konusunda bilgilendirilmelerinin önemli bir gereklilik olduğunu ifade ederek, bu öğrenme-öğretme stratejilerini şu şekilde sıralamıştır:

- *Sunuş Yoluyla Öğrenme-Öğretme Stratejisi (Expository Learning and Teaching)*
- *Buluş Yoluyla Öğrenme-Öğretme Stratejisi (Discovery Learning and Teaching)*
- *Araştırma-İnceleme Yoluyla Öğrenme-Öğretme Stratejisi (Inquiry Learning and Teaching)*

2.8.1. Sunuş Yoluyla Öğrenme-Öğretme Stratejisi

Sunuş yoluyla öğretme yaklaşımında, Taşdemir (2007) kavram ve genellemelerin önce sınıfa verilip, bunları açıklayıcı örneklerin izleyeceğini ifade etmektedir. Konunun yeterince anlaşılıp öğrencilerde anlamlı bir birikim oluşuncaya kadar örnekler verilmeye devam edilmesini gerektiğini ifade etmektedir.

Sunuş yoluyla öğretim stratejisini, açıklayıcı, yorumlayıcı bir yaklaşımla ele alan Tan (2011) bu stratejiyi kavram ve genellemelerin öğretildiği bir yol olarak ifade etmektedir. Bu stratejide etkinliklerin merkezinde ‘öğretmenin’ yer aldığını, Öğretmenin bilgiyi sağlayan, ilke, genelleme ve kavramları sunan, öğrencilere açıklayıcı örnekler veren kişi olduğunu söylemektedir.

Sönmez (2007: 209,210) ise Sunuş yoluyla öğretim stratejisi kullanılırken şu ilkelere uyulması gerektiğini ifade etmektedir. Bunlar:

- *Hedef ve davranışların bilişsel alanın bilgi, duyuşsal alanına, devinişsel alanın uyarılma basamaklarından birinde olması,*
- *Öğretmen önce bilgi düzeyindeki kavramları sınıfa anlatmalı ve her bir kavram ile ilgili yaşamdan en az iki örnek vermeli,*

- *Anlatamadığım yer var mı?’ diye sormalıdır. Varsa tekrar anlatıp değişik bir örnek daha vermeli,*
- *Öğrencileri arkaya yaslatıp anlattığı ve örnek verdiği kavramaları sınıfa sormalı,*
- *Bu stratejide öğretmen sürekli olarak 7-8 dakikadan fazla konuşmamalı,*
- *Öğretmen eğitim ortamında sınıfı sürekli denetlemeli ve her öğrenciyle göz teması kurmalı olarak sıralanmıştır.*

2.8.2. Buluş Yoluyla Öğrenme-Öğretme Stratejisi

Buluş yoluyla öğrenme-öğretme stratejisini, Sözer (1998) öğrencilerin kendi etkinliklerine ve gözlemlerine dayalı olarak yargıya varmasını teşvik edici bir öğrenme-öğretme yaklaşımı olarak görmektedir. Öğretmenin, önceden paketlenmiş bilgiyi öğrenciye sunmak yerine, öğrencinin kendi çabasıyla öğrenmesini gerçekleştirebileceği bir ortamı oluşturmaya çalışması gerektiği, öğrencinin de, olguları ve olayları bir sosyal bilimci gibi irdeleyebilmeli; buluşa dayalı öğrenme yoluyla etkin bir araştırmacı olarak etkinlik göstermesi gerektiğini savunmaktadır.

Sözer (1998) ayrıca bu stratejide, öğrencinin merak güdüsünün uyandırılarak konuyla ilgili güdülenmesi sağlanmalı ve bu güdülenmişlik düzeyinin çalışma boyunca sürdürülmesi gerektiğini söylemektedir. Ayrıca “Öğrencilerin bağımsız olarak sorun çözmeye yönlendirilmesini; bilgiyi alıp özümlemekten çok, bilgiyi ayrıştırmaya (analize), uygulamaya ve birleştirmeye (senteze) teşvik edilmesini söyler. Böylece öğrencinin, ilkeleri, genellemeleri kendi çabasıyla bulacağını, öğrenciliği bittikten sonra bile, gelecekteki yaşantısında kimi sorunlarla karşılaştığı zaman, bunların üstesinden gelme becerisini gösterebileceğini ifade etmektedir. Sözer (1998: 79) ayrıca Buluş yoluyla öğrenmede şunları ifade etmektedir. “Öğretmen sınıfa yeterince örnek getirebilmelidir. Öğrenci bu örnekler üzerinde düşünebilmeli; konunun yapısını çözümleyebilmeli; görüş ve düşünceler arasındaki temel ilişkileri, ilkeleri, özellikleri keşfedebilmeli; benzer sorunları çözmek için güdülenmeli ve yönlendirilmelidir” demiştir.

Buluş ya da keşfetme yaklaşımını Taşdemir (2007) ise belli bir problem ile ilgili verileri toplayıp analiz ederek soyutlamalara ulaşmaya sağlayan, öğretimde öğrenci eksikliğine dayalı güdüleyici bir öğretim yaklaşımı olarak yorumlamaktadır.

Sönmez (2007: 105,106) Buluş yoluyla öğretim stratejisi kullanılırken şu ilkelere uyulması gerektiğini ifade etmektedir. Bunlar:

- *Hedef davranışlar bilişsel alanın kavrama, analiz ve değerlendirme; duyuşsal alanın tepkide bulunma ve değer verme basamaklarından en az birinde olmalıdır.*
- *Öğretmen ilke bulduracak, nedeni, niçini, niyeyi vb. bulduracaksa bunlarla ilgili uygun en az iki üç örnek sınıfa getirmeli, öğrencilere dağıtmalı, ya tahtaya çizmeli, yazmalı ya da yazılarla göstermelidir.*
- *Öğrencilerin örnek üzerinde gerekli işlemleri yapmalarını sağlamalıdır.*
- *Öğretmen, bu stratejide hiçbir açıklama ve anlatımda bulunmamalıdır.*
- *Genellikle öğretmenin bu stratejide tümevarım, aklın tekrar probleme dönmesi, analogi, diyalektik akıl yürütme türlerinin öğrencilerce kullanılmasını sağlayacak etkinlikleri öğrenme öğretme ortamında işe koşmalıdır.*
- *İlkeyi nedeniyle, niçiniyle, nasılıyla bulduktan sonra öğrencilerden bunlara uygun düşen yeni örnekler istenmelidir.*
- *Öğretmen tartışmanın başka bir konuya kaymasına izin vermemeli böyle bir durumla karşılaşınca 'Bizim konumuz o değil; onu daha sonra işleyeceğiz. Şimdi şu soru üzerinde düşünün' gibi ifadelerle Tartışmanın başka yöne kaymasını önlemelidir.*

2.8.3. Araştırma-İnceleme Yoluyla Öğrenme-Öğretme Stratejisi

Araştırma ve incelemeyi temel alan öğrenme ve öğretme stratejisini Sözer (1998), öğrenme-öğretme etkinliğinde sorun (problem) çözme yöntemi olarak ele almaktadır. Öğretmenlerin, buluş yoluyla öğrenme-öğretme yaklaşımında olduğu gibi, yine bir yol gösterici ve gerektiğinde yönlendirici konumunda bulunması gerektiğini, böylece öğrenci, araştırmalar ve incelemeler yaparak bir sorunun nasıl çözümlenebileceğini öğrenmiş olacağını ifade etmektedir. Sorunlara karmaşık olarak değil de, sistematik olarak yaklaşım sağlayabilirlerse çok olumlu sonuçlar elde edilebileceğini dile getirmektedir.

2.9. Sosyal Bilgiler Öğretimine Farklı Yaklaşımlar

2.9.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Üç Gelenek

Barr, Barth, Shermis (1977/ 2013) Sosyal Bilgiler öğretimini yönlendiren belli başlı yaklaşım ya da gelenekleri şu üç kategoride toplamışlardır. Bunlar: Kültürel Mirasın Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi, Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimidir. Barr ve arkadaşları (1977/ 2013) Sosyal Bilgiler öğretimine ilişkin bu üç geleneği amaç, yöntem ve içerik bakımından Tablo 2.1. de temel özelliklerini belirtmişlerdir.

Bu öğretim yaklaşımları içerisinde yansıtıcı araştırmayı farklı açıdan ele alan ve bu yaklaşımın mekan temelli eğitimde de yol gösterici olacağını belirten Dingec, Baysan, Akar Vural, ve Öztürk (2017) bu durumla ilgili tespitlerini şu şekilde ifade etmektedirler: “*Tablo 2.1.’de belirtilen yaklaşımlarda da görüleceği üzere yansıtıcı araştırma olarak sosyal bilgiler öğretiminde amaç karar verme ve problem çözmede elde edilen bilgilerin kullanılmasını; bu süreçte sorunları iyi anlayarak çatışmaları çözmeyi hedefleyen bir süreçte yansıtıcı inceleme yönteminin kullanılmasını ve içerikte öğrenci tarafından seçilen sorunların yansıtıcı araştırma ile değerlendirme ve analizini içerir. Bu durumda bu üçüncü yaklaşım mekan temelli eğitim için de yol gösterici bir görev yapacaktır*” demişlerdir.

Tablo 2.1. Üç Sosyal Bilgiler Öğretim Geleneği (Barr vd., 1977,2013)

	<i>Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi</i>	<i>Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi</i>	<i>Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi</i>
Amaç	Vatandaşlık en iyi, doğru değerlerin karar almak için bir çerçeve olarak telkin edilmesiyle geliştirilir.	Vatandaşlık en iyi, sosyal bilim kavram, süreç ve problemlerinin egemenliğine dayalı olarak karar verirken geliştirilir	Vatandaşlık en iyi, vatandaşların karar verirken ve problem çözerken ihtiyaç duyduğu bilgilerin elde edildiği bir araştırma süreci kullanılarak geliştirilir.
Yöntem	Aktarım: Kavram ve değerlerin ders kitabı kullanma, ezberleme, aktarım, soru – cevap ve yapılandırılmış sorun çözme gibi tekniklerle aktarımı.	Buluş: Sosyal bilimlerden her birinin kendine özgü bilgi toplama ve kanıtlama yöntemi vardır. Öğrenciler bu yöntemleri keşfetmeli ve uygulamalıdır.	Yansıtıcı Araştırma / İnceleme: Karar verme, sorunları tanımlamayı ve iyi anlayarak çatışmaları çözmeyi hedefleyen bir yansıtıcı inceleme sürecinde oluşturulur ve öğrenilir.
İçerik	İçerik öğretmen tarafından yorumlanan bir otorite tarafından seçilir ve inanç, değer ve tutumları gösterme işlevine sahiptir	Doğru içerik hem ayrı ayrı hem de bütünleşmiş sosyal bilimlere ait yapı, kavram, sorun ve süreçlerdir.	İçerik öğrenciler tarafından seçilen sorunları biçimlendiren birey vatandaşın ilgi ve ihtiyaçlarının dayandığı değerlerin analizini içerir. Böylelikle sorunlar, yansıtma için içeriği oluşturur.

2.10. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Görsel Materyallerin Kullanımı ve Önemi

Yapılan araştırmalar Sosyal Bilgiler öğretim sürecinde, etkili öğrenmenin gerçekleşmesinde derslerde kullanılan görsel materyallerin katkısının büyük olduğunu ortaya koymuştur. Dilek (2001) Sosyal bilgiler dersinin genel olarak soyut bilgilere dayandığını, bu nedenle öğrenilmesi ve kavranılması zor olan konuları somutlaştırabilmek ve dersi daha kalıcı hale getirebilmek için çeşitli görsel materyaller kullanılması gerektiğinden bahsetmektedir. Durualp (2006) de, ezbersiz eğitim adına sosyal bilgiler derslerinde; karikatür, resim, fotoğraf gibi görsel materyallerin, öğretmenler tarafından kullanılmasının gerekli ve önemli olduğuna değinmektedir. Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılan belli başlı görsel materyalleri ele alalım.

2.10.1 Görsel Materyaller

Nichol (1991)'ün, resme yaklaşımı; resmin betimlenmesi, tarihlendirilmesi, resimde anlatılanların tespit edilmesi ve yorumlanması, resimdeki kişilerle empati kurulması ve resmin gerçekliğinin sorgulanması gibi çok yönlü düşünme alanlarından oluşmaktadır. Nichol (1991) kavrama, analiz, sentez ve değerlendirme düzeyindeki sorularla öğrencileri tarihsel düşünmeye yaklaştırmakta ve onların üst düzey düşünmelerini sağlamaktadır. Nichol (1995/ 1996: 34,35), bir resme yöneltilebilecek soruları şöyle sıralamaktadır:

- 1. Resmin bütünü ya da bir bölümünün betimlenmesi.*
- 2. Karakterleri tanıma ve onlar hakkında konuşma.*
- 3. Daha önce neler oluyordu?*
- 4. Daha sonra neler oluyor?*
- 5. Resimde, bir bölümde, neler oluyor?*
- 6. Resmin tam doğru bir temsil olup olmadığını belirtebilir misiniz, araştırın?*
- 7. Resme bir başlık bulabilir misiniz?*
- 8. Farklı bakış açılarıyla yeni başlıklar bulmayı deneme.*

9. Bir konuyla ilgili bir ya da birkaç resim üzerinde tartışma.
10. Resim niçin yapılmış olabilir?
11. Resmi kim, kim için yapmıştır ya da yaptırmıştır?
12. Farklı zamanlarda yapılmış aynı görüntüyü resmeden iki resmi karşılaştırın ve kaynaklarına bakarak aralarındaki farklılıkların nedenlerini söyleyin?
13. Bir resimdeki hikâyeyi tespit edin. Örneğin kutsal kitaptan ve iyi bilinen bir sahne olabilir. Öyküyü söyleyin.
14. Bir resmi meydana getirirken, sanatçının aklından neler geçtiğini tahmin edin.
15. Resmin, üstüne temellenmiş olduğu kanıt ya da kanıtlar neler olabilir?
16. Bir resimden bir sahneyi kullanarak; bu alanın neye benzediğine dair bir plan çizin ve isim verin.
17. Nesneler listesi verip; resimde hangi nesneleri tanıdıklarını sorun.
18. Resimdeki insanların bakış açılarını yansıtan bir hikâyeyi temel alan bir resim kullanın.
19. Bir hikâye oluşturmak için bir grup resim kullanın.
20. Zamanla bazı şeylerin nasıl değiştiğini göstermek için resimleri karşılaştırın.
21. Resimler arasındaki benzerlik ve farklılıkları listeleyin.
22. Resimdeki bir kişi, resmin yapıldığı zaman içinde, bir gününü nasıl geçiriyor olabilir?
23. Resim bir bütün olarak nasıl bir etki bırakıyor?
24. Resimleri ardışık, birbirinin devamı olacak şekilde, sıraya koyun.
25. Benzer bir sahne çizin ve hikâye oluşturun.

Görsel öğelerin öğrencilerin görsel düşünme becerilerinin gelişmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu söyleyen Yalın (2006), aynı zamanda bazı bilgi türlerinin görsel materyallerle daha etkili sunulabileceğini söylemektedir. Görsel öğelerin öğrenciyi düşündürmesi için öncelikle ilgi ve dikkat çekici olması, renk, boyut, görüntü vb. özellikleri yönünden de etkili olması gerektiğini söyleyerek, ders kitaplarında kaliteli grafik ve resimler dikkatleri çeker ve sunulan bilgilerin önemli olduğu beklentisini artırarak metnin okunmasını etkilediğini ifade etmektedir.

Ergin (1998: 102); “Öğrencilerin % 83’ü görme, % 11’i işitme % 3,5’i koklama, % 1,5’i dokunma % 1’i tatma duyularıyla edinilen yaşantılar yoluyla öğrendiğini ifade etmektedir. Öğrenim sürecinde görme ve işitme duyularının öğrenmede kullanılma oranının %94 olduğu dikkate alınırsa ağırlığın bu iki organ üzerinde olduğu anlaşılabacaktır”

Vella (1999) da, yağlıboya tablolar, haritalar, posterler, portreler ve fotoğrafların çok önemli görsel kaynaklar olduğunu ve bir görsel kaynağın, herhangi bir uzun açıklamadan daha çok bilgi verdiğini belirtmektedir. Saban (2002: 116,120) “Görsel-uzaysal zekâ, bir bireyin kendi zihnindeki veya dış dünyadaki imgelere resimsel (fotoğraf, slâyt, film, çizim veya grafik yoluyla) bir tepkide bulunmasıdır. Geleneksel ders işleniş öğretim stratejisi olan tahtaya yazı yazmak, görsel zekâ potansiyeline sahip öğrencilerin bir konuyu anlamalarına yardımcı olmasına rağmen, konu ile ilgili fotoğraf, resim veya grafik ile desteklendiğinde öğrencilerin konuyu daha iyi öğrenmelerine ve görsel materyallerle konuyu ilişkilendirerek kalıcı öğrenmelerine yardımcı olmaktadır. Öğretim sürecini kelime, kavramlar ve ilkeler kadar, fotoğraf, resim veya grafiklerle destekleyerek anlatan öğretmenler daha çok öğrenciye ulaşma olanağına sahip olurlar” diye söylemektedir.

Görsellerin tek başına veya yazıyla birlikte kullanılması öğrenmeye sürecini önemli ölçüde etkilediğini savunan İşler (2003), Görsel materyallerin mesajı açık hale getirdiği için öğrenmeyi daha çok kolaylaştırdığı, yazılı metinle birlikte kullanılması halinde etkisinin arttığı, ayrıca görsel materyallerin bir iletişim aracı olarak yazılı materyallere göre daha evrensel olduğu söylemektedir.

Acun (2004) ise Görselliğin öneminin farkına varılması ve araştırmalarda veri olarak kullanılması 20. yüz yılın başlarına rastladığını, Günümüzde toplum yaşamı görüntüye dayandığı için görsel verileri değerlendirmeden sosyal bilimler araştırmalarının yapılamayacağını dile getirmektedir. Yazıcı (2006: 652); “Öğrenciler sosyal yaşamlarında

Sosyal Bilgiler dersinin işlenişindeki bilgilerle karşı karşıya gelirler. Bu açıdan görsel materyaller öğrencilerin, düşünceyi canlandırmak, anahtar noktaları vurgulamak, karşılaştırma yapmak, yeni kavramları ve detayları açıklamak amacıyla kullanılırlar” demektedir. Durualp (2006) da; ezbersiz eğitim olması için Sosyal Bilgiler derslerinde; karikatür, resim, fotoğraf gibi görsel materyallerin, öğretmenler tarafından kullanılması gerektiğini belirtmektedir.

Fidan (2008: 49); “Öğrencilerin öğrendiklerini daha iyi anlamaları ve bunları kalıcı olarak öğrenmeleri için ders işlenişinde görsel materyallerin kullanılması önem taşımaktadır. Kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi için görsel materyallerin bulunduğu öğrenme ortamlarını oluşturmaları gerekmektedir” demiştir. Yaşar ve Gültekin (2011: 289) ise ; “Sosyal Bilgiler dersinde günlük yaşamda birçok görsel araç-gereç materyal olarak kullanılabilir. Sosyal Bilgiler dersinin etkili ve verimli öğrenmelerin gerçekleşebilmesinde öğrenme ortamlarında, öğrenciyi düşünmeye, sorgulamaya, araştırmaya, sorun çözmeye, işbirliği yapmaya, sorumluluk üstlenmeye sevk edecek görsel materyaller ile desteklenmesi gerekmekte” olduğunu ifade etmektedir.

Çelikkaya (2013: 78) “Öğretmenler dersin işleniş sırasında sadece geleneksel yöntemle bağlı kalıyor ve dersi anlatarak işliyorlar ise öğrenciler duyduklarının %20’sini, görsel materyal kullanarak işliyorsa %50’sini, öğrencileri aktif hâle getirerek dersi işliyorsa öğrenciler öğrendiklerinin %90’ını hatırlamaktadırlar. Öğrenmede çok sayıda görsel materyal kullanılması duyu organlarına yönelik olduğundan öğrenmede kalıcılık daha fazla artacaktır” diye ifade etmektedir.

2.10.1.1. Fotoğraf

Teymur T. (T.Y.) Fotoğrafi şöyle tanımlamaktadır. “Fotoğraf, doğada mevcut gözle görülebilen maddi varlık ve şekilleri, ışık ve bazı kimyasal maddeler yardımıyla ışığa karşı duyarlı hale getirilmiş film, kâğıt veya herhangi bir madde üzerine saptayan fiziksel ve kimyasal bir işlemdir. Kelime Yunanca ışık anlamına gelen "photos" ve yazı anlamına gelen "graphes" kelimelerinden oluşmaktadır. Yani ışıkla yazmak anlamına gelmektedir. Şüphesiz fotoğrafçılık uluslararası bir dildir ve modern hayatta üçüncü bir göz vazifesi görür. Fotoğrafçılık bakmakla görmenin ayrı ayrı şeyler olduğunu kanıtlar. Fotoğraf bugünkü gelişme devrinde bir bilim ve diğer bilim kollarının da hiç şüphesiz ki en büyük yardımcısıdır” diye ifade etmektedir.

New York Modern Sanatlar Müzesi fotoğraf bölümünün yöneticiliğini de yapmış olan John Szarkowski (1966) “The Photographers Eye” isimli sergi kataloğunda yer alan tanımlamaya göre fotoğrafın bazı özellikleri bulunduğunu ifade etmektedir. Bunlar:

Nesnenin kendisi: *Fotoğrafçı hangi açıyı kullanırsa kullansın, hangi objektifi tercih ederse etsin deklanşöre bastığı anda var olanı çekecektir.*

Detay: *Fotoğrafçı nesneyi nasıl çekerse çeksın nesnenin kendisini görüntüleyecektir. Nesne fotoğrafta nasıl çekildiyse, var olan detaylarını koruyarak görünecektir. Fotoğrafçı bu ayrıntıları yok edemez ancak bölümlere ayırabilir ve bu bölümler arasından seçimler yapabilir.*

Çerçeve: *Fotoğrafçıların temel işlevi seçme ve eleme eylemidir. Bu bazen estetik kaygılarla bazen de gösterilmek isteneni daha iyi göstermek için yapılır.*

Zaman: *Bir anı (enstantaneyi) gösteren fotoğraf kadar gerçek başka bir şey yoktur. Bütün fotoğraflar kısa ya da uzun bir zaman aralığının pozlanmasıyla oluşur ve her biri belirli bir zaman dilimini tanımlar.*

Farklı Bakış Açısı: *Fotoğrafçının çizdiği sınırlar, seçimleri, zamanlaması her fotoğrafı bir diğerinden farklılaştırırken, anlatılmak istenenlerin de farklılaşmasına sebep olmaktadır. Farklı bakış açısı, anlatılmak ve görüntülenmek istenenin en avantaj sağlayacak tercihlerle çekilerek fotoğrafa yansıtılmasıdır” demiştir.*

Fotoğrafın, içerdiği bilginin anımsanmasını kolaylaştırıcı nitelikte olduğunu söyleyen Gezgin (1994), okuyucuların belleğinde uyandırılan etkinin daha uzun süreli olmasını sağlamak için fotoğrafın iyi bir araç olduğunu, çünkü insanın, gördüğü şeyleri, okuduklarından daha iyi aklında tutarak daha rahat anımsadığını savunmaktadır. Danacıoğlu (2001) ise fotoğraf yoluyla giysilerin, eşyaların, bugün unutulmuş üretim tekniklerinin, örf ve âdetlerin tarihini ve muhakkak ki insan eliyle oluşturulmuş veya tahrip edilmiş coğrafyanın, fizikî çevrenin, kentlerin, yerleşim birimlerinin tarihini anlamamızı kolaylaştıracağını söylemektedir. Ergüven (2002) ise fotoğrafı canlı kılan, somut geçmiş ile bilinmeyen gelecek arasında muhayyel bir köprü işlevi üstlenmiş olmasıdır der. Danacıoğlu (2001) da fotoğrafın icat edildiği 1839 yılından itibaren, hem diğer görsel malzemelerden (örneğin; resim ve gravürler) hem de diğer kayıt türlerinden çok daha etkili bir biçimde gerçekliğin bir tıpkıbasımı olarak kabul gördüğünü savunmaktadır.

2.10.1.2. Resimler

Nas (2000: 189) Resimleri; “İlköğretim birinci ve ikinci kademesinde sosyal bilgiler dersi için değerli bir öğretim aracıdır, hem de ucuzdur. Onun için öğretmen bir resim koleksiyoncusu gibi üniteleri işlerken kullanabileceği resimleri toplayıp dosyalamalıdır. Resim; ilgi çeker, yanlış tasarımları düzeltir, bellekte iz bırakır, sözcük dağarcığının zenginleşmesine yardım eder ve gözlem gücünü zenginleştirir” diye tanımlamaktadır. Carney ve Levin ise (2002), bir metin içerisinde kullanılan resimlerin kullanım amaçlarına göre beş temel grupta toplanabileceğini söylemiştir. Bu gruplar:

1- Süsleyici resimler: Bu tür resimler, metnin içeriğiyle çok az ya da hiç ilişkisi olmayan resimlerdir.

2- Açıklayıcı resimler: Metnin içeriğinin bir bölümünü ya da tamamını yansıtmak için kullanılan resimlerdir. Bu tür resimler özellikle metnin anlamı zor bir şekilde ifade edilen bir başka deyişle anlaşılması güç metinlerin ifade edilmesini kolaylaştırmaya yönelik kullanılan resimlerdir.

3- Düzenleyici resimler: Metnin içeriğiyle ilgili yapısal bir çatı oluşturmada kullanılırlar.

4- Yorumlayıcı resimler: Zorluk derecesi yüksek olan metinlerin açıklanmasında kullanılırlar.

5- Dönüştürücü resimler: (Üzerinde tam anlamıyla ittifak sağlanmamıştır) Metinde yer alan bilginin okuyucu tarafından hatırlanmasını kolaylaştırıcı işlev gören resimlerdir.

Martorella, Beal ve Bolick ise (2005), öğretim faaliyetleri sırasında resimlerin pek çok farklı türlerinin kullanıldığını, Sosyal bilgiler öğretiminde kullanılan resimlerin ise genel olarak;

a- Bilgi verme amaçlı resimler,

b- Bir hikâyeyi tasvir eden resimler,

c- Açık uçlu resimler,

d- Anlamlı resimler,

e- Politik karikatürler olarak ayrılabilceğini söylemiştir.

Alakuş ve Mercin (2009:4) ise resmin, sözcüklerden daha etkili olduğunu şöyle ifade ederler: *“İnsan beyni, işitsel yapıdan beş kez daha fazla görsel algıya sahiptir. Öğrencilere sanat aracılığıyla öğrenme fırsatları verildiği zaman, onların olumlu cevaplar vermeyeceklerine dair hiç şüphe yoktur. Sözcüklerin tek başlarına öğrencilere bilgiyi ulaştıramayacağı, çoğu insan tarafından bilinmektedir. Ancak bir resim veya fotoğraf, binlerce sözcükten daha çok akılda kalıcıdır. Bu gerekçelerden dolayı sanat, birey ve toplum için vazgeçilmez alanlardan biridir”* demişlerdir.

2.10.1.3. Minyatürler

Renda (1997: 1262) minyatürü: *“Osmanlıcada nakış veya tasvir sözcükleri ile de anılan minyatür, geniş anlamıyla el yazması kitaplara metni aydınlatmak üzere yerleştirilen açıklayıcı resimler”* olarak tanımlamaktadır. Ata (2002: 142) da Minyatürle ilgili şu bilgileri paylaşmaktadır: *“Fotoğrafın icadından önce geçmişte olup bitenleri bize görsel olarak anlatan en önemli araçlardan biride minyatürlerdir. Minyatürlerde savaş sahnelerinden, denizcilik ve saray hayatına, bir ameliyatın nasıl yapıldığından astronomiye, padişahın tahta çıkış töreninden av sahnelerine kadar pek çok konu işlenmiştir. Minyatür sanatını Mısır, Uygur, Çin, Fars, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı gibi pek çok medeniyet kullanmıştır. “Minyatürler, Osmanlı tarihine, saray hayatına, muharebe ve muhasara sahnelerine, şehir ve kale manzaralarına ilişkin içerdiği konularıyla, sanatçının, gerçek olayları realist görüş ile anlatma niyetinden dolayı tarih öğretiminde kullanılabilecek zengin görsel malzeme sunmaktadır”* demiştir. Öğrencilere geçmişle ilgili fotoğrafların olmadığı dönemlere ait Selçuklu ve Osmanlıda yaygın olarak kullanılan minyatürleri o dönemin görsel materyalleri olarak öğrencilere sunabiliriz. Minyatürler üzerinden sorular sorarak o dönemle ilgili sosyal hayata ve gündelik yaşama dair bilgilere ulaşmaya çalışırız.

2.10.1.3. Afiş ve Posterler

Erden (1996) Afiş ve posterleri; *“Afişler bireyi belli bir konuda aydınlatmak amacıyla büyük tek sayfaya hazırlanmış resimli ve yazılı tanıtım araçlarıdır. İlköğretim Sosyal Bilgiler Derslerinde Kullanılan Materyaller ülkemizde sağlık bilgileriyle, çevreyle, ilgili çeşitli afişler bulunmaktadır. Bu afişlerden özellikle özel gün ve haftaların işlenmesinde yararlanılabilir. Poster, büyük boy resimlerdir. Turizm Bakanlığınca hazırlanmış ülkemizin doğal ve tarihi güzelliklerini gösteren posterler öğrencilerin ülkelerini tanımalarına ve öğrendikleri bilgileri zihinlerinde canlandırmalarına yardımcı olur”* diye tanımlamaktadır.

2.10.1.4. Grafikler

Doğanay (2002: 251) grafikleri; *“Bir olgunun, gelişme değişmesini gösteren, ya da ikiden fazla olgular arasında karşılaştırmalar yapmaya yarayan, çizgilerle ifade edilmiş şekildir”* diye tanımlamaktadır.

Burada Sosyal Bilgiler derslerinde kullanılan belli başlı ve daha yaygın kullanılan görsel materyallere değinilmiştir. Araştırmanın en önemli unsuru olan fotoğraf daha detaylı şekilde ilerleyen konularda ele alınacaktır.

2.10.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Görsel Materyal Açısından Önemi

Görsel öğeleri öğrenme üzerindeki etkileri açısından incelendiğinde, öğretim materyallerinden olan ders kitaplarında kullanılacak görsellerin önemi ortaya çıkmaktadır. Özellikle öğrenmeyi kolaylaştıracak ve öğretim sürecini eğlenceli hale getirebilecek görsel unsurlar hem ders kitabına hem de derse olan tutumu etkileyecektir. Bu açıdan ders kitaplarında yer alan görseller büyük önem taşımaktadır. Mardi (2006) bu konuda kitaplardaki resimlerin döneminin sanat anlayışından sosyal, teknolojik, ve kültürel birikiminden etkilendiğini, Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarından günümüze kadar resim sanatının genellikle bilgi aktarıcı olarak kullanıldığını ifade etmektedir.

Aktaş, Albayrak ve Uzuner (2010) Resimlerin, metinlerden daha uzun süre hatırlandığını, bu nedenle resimleri, ağır ve zor anlaşılacak konuları anlatırken kullanmanın yerinde olacağını söylemektedir. Anlatımda sözcüklerin yetersiz kaldığı ve onlara açıklık kazandırmak gerektiği durumlarda ise resimlerin kullanılması gerektiğini söylemektedir. Sözel bir konunun resimlerle desteklenerek dikkati konu üzerinde topladığı ve konunun daha somut ve gerçekçi bir şekilde sunulmasını sağladığını ifade etmektedirler. Ayhan (2010) Ders kitaplarının, eğitim-öğretim sürecinde öğrencilere verilecek eğitim ve kazandırılması gereken tutum ve davranışlar doğrultusunda hem öğrencilere hem de öğretmenlere kılavuzluk etmekte olduğunu söylemektedir. Ayhan (2010) ayrıca bir ders kitabının hem içerik olarak, hem resimleme hem de fotoğraf ve dizgi tasarımı yönünden öğrencinin ilgi düzeyine bilgisel ve estetik açıdan çocuğu olumlu yönde etkileyecek nitelikte olması gerektiğini söylemektedir.

Yalın (1996) yazılı bir metinde içeriği desteklemek için kullanılan görsel öğelerin sayısının içerikle tutarlı olması gerektiğin, içerikle tutarlı olmayan görsel öğelerin, metnin

açıklanmasında, somutlaştırılmasında, bilgilerin kalıcı olmasında ve öğrenciyi düşündürmesinde etkili olmayacağını savunmaktadır. Bir ders kitabında konu ile ilgili olmayan görsel bir materyalin konunun öğrenilmesini kolaylaştırması bakımından bir etkisi olmadığını söylemektedir. Şahin ve Yıldırım (1999) da ders kitaplarının hazırlanmasında bu ölçütlerin göz önüne alınmasının öğrencilerin derse olan ilgisini arttıracaklarını söylemektedir. Ders kitaplarının öğrenci üzerindeki etkisinde içeriği ve içeriği destekleyen öğelerin çok önemli olduğunu, bir ders kitabının bazen çok etkili bir öğretim materyali iken bazen de çok etkisiz olabileceğini ifade etmektedir.

Alpan ve Keser (2004) ise ders kitaplarında resim, fotoğraf, şema, vb. görsel öğelerin öğrencinin imgeleme gücünü harekete geçirdiğini, onlarda heyecan duygusunu uyandırdığını, estetik becerilerini güçlendirerek, öğrenme isteklerini artırdığını ifade etmektedirler. Bu nedenle, ders kitaplarında resimleme, fotoğraf, şema vb. görsel öğeler metin içerisinde uygun, yaratıcı, yönlendirici, düşündürücü, mesajı özetleyici ve bilgilendirici biçimde tasarlanması gerektiğini söylemektedirler. Keser (2004) ise ayrıca ders kitaplarında resimleme, fotoğraf, şekil, tablo, şema vb. görsel öğelerin yerleştirilmesinde monotonluktan kaçınılması gerektiğini, görsel öğelerin kitap sayfasında hep aynı yerlere yerleştirilmemesi, devamlı çerçeve içine alınmaması ve hep aynı büyüklükte olmaması gerektiğini söylemektedir. Ders kitaplarında görsel öğelerin sayfa içerisine okuma akışını engellemeyecek biçimde yerleştirilmesi gerektiğini, görsel öğelerin başlığın altına, metnin ortasına, paragraf arasına yerleştirilmemeli ve görsel öğelerin bölünmemesi gerektiğini ifade etmektedir.

Karababa'ya (2005) göre, Türkiye'de yazılmış kitaplardaki resimler metinle ilişkili olmasına rağmen metni tamamlayıcı, açıklayıcı ve anlamayı güçlendirici bir nitelikte değildir. Türkiye'de yazılmış kitaplarda bir konuda sadece bir resim bulunurken İngiltere'de yazılmış kitaplarda en az iki, en çok yedi resim bulunmaktadır. İngiltere'de yazılmış kitaplarda en az soru yanıt, Türkiye'de yazılmış kitaplarda en çok soru yanıt tekniği kullanılmıştır. Kitaplarda bu tekniğin çok kullanılması kitapları öğrenciyi sınavan, sorgulayan, öğrenilen bir konunun hatırlanıp hatırlanmadığını sıkça vurgulayan ve yaratıcılığı engelleyen bir yapıya büründürmüştür. Araştırmanın sonuçlarına göre, İngiltere'de ders kitapların resimlendirilmesine oldukça önem verilmiş, her konu içinde ilgili renkli resimler ile öğrencilere oku, yaz ve arkadaşınla paylaş gibi yönergeler yer almıştır. Resimler işlenen konuyu açıklayıcı ve tamamlayıcı niteliktedir.

Bu amaçla ders kitaplarında kullanılacak görsellerin derste işlenilen konuyu açıklayıcı ve tamamlayıcı nitelikte olması önemlidir. Bunun için ders kitaplarında görsellerin özenle ve dikkatle seçilmesi, yeterli sayıda ve nitelikli düzeyde olması ayrıca sayfa düzenine uygun şekilde yerleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu şekilde verilmek istenen mesajın alıcı tarafından iyi algılanması, ders kitabının amacına uygun hale gelerek kazanımları desteklemesi ve öğrencilerin ilgilerini çekmesi açısından önemli hale gelmektedir. Otluoğlu ve Öztürk (2011) ise Eğitim programlarında öğretim için ayrılan sürenin önemli bir kısmının, ders kitabı veya onunla yapılan etkinliklere ayrıldığı için, bu materyalin, çekici ve yüksek nitelikli olması gerektiğini söylemektedir.

2.11. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Bir Materyal Olarak Fotoğraf

Sosyal Bilgiler dersinde kullanılacak materyallerden birinin fotoğraf olduğunu söyleyen Sönmez (1998); kazandırılacak hedef davranışlarla ilgili resimlerin, fotoğrafların, çizimlerin, krokilerin ve grafiklerin, bu araç-gereçlerle yeri ve zamanı gelince öğrenciye sunulabileceğini ifade etmektedir. Sözelimi dağ, ova, vadi, yayla, büyük kent, kasaba, köy, belediye, eski anıtlar, silahlar vb. ilgili renkli resimlerin, slaytların zamanı gelince öğretmen ve öğrenci tarafından sınıfta gösterilebileceğini söylemektedir.

Fotoğrafların anlatımı etkili kıldığını savunan Güngördü (2002) öğrencinin gezip görmediği yerleri ve bu yerle ilgili konuları öğretmenin sırası geldikçe fotoğraflarla açıklayabileceğini söylemektedir. Öğrenci öğretmenin anlattıklarını belki zihninde canlandırır ancak anlatılanların fotoğraflarını gördüğü an zihninde kalıcılık etkisinin oluşmaya başlayacağını söylemektedir. Örnek olarak da, denizi hiç görmemiş bir öğrenciye denizi ne kadar anlatmaya çalışsanız da o ancak denizi oturdukları çevredeki varsa bir gölet veya baraj gölü kadar tasavvur edecektir. Ama denizi bir fotoğrafla, uçsuz bucaksız çok geniş bir alanı kapladığını rahatlıkla gösterebiliriz diye ifade etmiştir. Öğretim açısından fotoğraflardan analitik bir yaklaşımla yararlanabilmek için Stradling (2003) şu önerilerin dikkate alınmasını söylemektedir: *“Herhangi bir derste kullanılmak için seçilen fotoğraf, birincil, ikincil kaynaklarla, bulgularla kolay bağlantı kurabilecek ve kalıplaşmış anlayışları, varsayımları sorgulayıcı nitelikte olmalıdır. Ayrıca içerdiği bilgiler başka kaynaklarda ki bilgilerle tutarlı olmalı ve öğrenciyi yorum yapmaya yönlendirmelidir”*.

Öğretmenlerin ders öğretiminde birtakım araç-gereçler kullanarak konuyu açıklamasında en çok kullanılan materyallerden birinin fotoğraf olduğunu söyleyen Akbaba

(2003) gözün öğrenmeye olan etkisinin çok yüksek olması ve görsel olarak öğrenen büyük insan kitlesinin varlığının yadsınamaz olduğunu söylemektedir. Akbaba (2003) ayrıca insanlığın görsel hafızasında fotoğrafların çok önemli bir yer tuttuğunu, öğrencilerin görsel araçlarla çok yoğun olarak karşılaştıklarını, fotoğrafın gerçekliği oldukça güçlü şekilde yansıtan bir belge olarak değerlendirilmesi ve bu araç-gereçler içinde temini diğerlerine göre kolay ve derse katkısı oldukça fazla olan fotoğrafların kullanılmasının büyük önem arz etmekte olduğunu ifade etmiştir.

Günümüzde fotoğrafın birçok bilim alanında görsel materyal olarak yaygın şekilde kullanıldığını ifade eden, Akbaba (2005: 188)'da bu konudaki çalışmasını şu şekilde dile getirmektedir. *“Günümüzde fotoğraf, sosyal bilimlerden fen bilimlerine, sanat eğitiminden spora birçok alanda görsel bir eğitim materyali olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu cazip materyalin değerler eğitiminde de kullanılması gayet tabiidir. Diğer taraftan görsel materyalleri incelemenin öğrenciler için avantajlı tarafları vardır. Fotoğraf incelenirken dikkatler başka yönler dağılmaz. Tekrar tekrar fotoğrafa dönüp, bakıp incelenebilir. Ondan alınan imgeler ve mesajlar satırlar arasında kaybolmaz, sözlerle birlikte uçup gitmez. Öğrenciler fotoğrafı çeşitli boyutlarıyla incelerken yeni sorular akla gelebilir ve yeni fikirler ortaya çıkabilir”* demiştir.

MEB (2005); *“Yazıya göre fotoğrafın öğrencinin duyarlılığını arttırmada daha güçlü bir etkisinin olduğu görülür. Fotoğrafın çok güçlü zihinsel ve duygusal hareketliliklere sebep olduğu, algı ve ilgilere daha kolay hitap ettiği söylenebilir. Fotoğrafla sunulan duygu, düşünce ve davranış manzumeleri yalnız yazılı metinlerle aktarıldığında fotoğrafa göre aynı etkiyi uyandırmayabilir”* diye ifade edilmektedir. Aynı düşüncüyü destekleyen Aydın (2009: 419), duyguları harekete geçiren bir öğretim materyali olarak fotoğrafla ilgili şu tespitlerde bulunmuştur. *“Yazının düşüncüyü harekete geçirdiği gibi bir iletişim aracı olarak fotoğraf da daha çok duyguları harekete geçirir. Fotoğrafa bakan kişinin, oradan alacağı izlenimlerle yazılı ve sözlü anlatıma göre çok daha yoğun zihinsel ve duygusal tepkiler vermesi mümkündür. Fotoğraf içerdiği bilgi ve mesajların hatırlanmasını kolaylaştırdığı gibi muhatabın zihninde ve kalbinde daha uzun süreli bir etki bırakabilir. Mesela bir kişi, açlığın ve susuzluğun pençesinde kıvranan Afrikalı bir çocuk gördüğünde, manzaranın silueti yıllarca gözünün önünden gitmeyebilir. Hafızaya yerleşen görüntü yıllarca taze kalabilir, kolay hatırlanabilir”* demiştir. Bir fotoğrafı okumanın en iyi yolunun ona sistematik sorular yöneltmek olduğunu söyleyen Kyvig ve Marty (2000) bir fotoğrafı

okuyan tarihçinin, fotoğrafın tarihsel amaçlara uygun olup olmadığını (ve bunun nedenini) belirlemeye yönelik soruları da sorması gerektiğini söylemiştir.

Fotoğrafın bir eğitim materyali olarak üç şekilde kullanılabileceğini söyleyen Aydın (2009: 555) şu şekilde ifade etmiştir. *Birinci yol, fotoğrafı öğrencilere izlettirmek sonrasında onu anlattırıp yorumlatmak; ikincisi, fotoğraflardan hareketle öğrencilere bilgi vermektir. Üçüncü yol ise fotoğrafı farklı yöntemlerle işlenebilecek konuyu zenginleştirip, ilgi çekici hale getirmek olduğunu söylemiştir.* Aydın (2009: 556) fotoğrafla ilgili ayrıca: *“Fotoğraf bir eğitim materyali olarak kullanıldığında, öğrencilerin bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişimini destekleyebilen, eğitimin verimliliğini ve kalıcılığını artıran etkin bir araçtır”* demiştir.

Sosyal Bilgiler öğretiminde fotoğrafın çok çeşitli amaç ve şekillerde kullanılmakta olduğunu dile getiren Özden (2013: 150) şunları söylemektedir: *“Sosyal Bilgiler eğitimine yüklenen özellikler ve Sosyal Bilgileri oluşturan disiplinler, fotoğrafın bu derste kullanımında farklı yönler oluşturmaktadır. Öncelikle fotoğraf kullanımı eğitim açısından diğer derslerden de görülen bazı ortak kazanımlar sağlamaktadır. Buna göre fotoğraflar görsel bir materyal olarak bilgiyi somut hale getirme ve bilginin kolay ve anlaşılır biçimde öğrenilmesini sağlama işlevine sahiptir. Bilginin uzun süreli belleğe aktarımını kolaylaştıran fotoğraflar böylece kalıcı şekilde öğrenmeye hizmet etmektedir. Öte yandan öğretim ortamına görsel olarak zenginlik katması sayesinde öğrencilerin ilgilerini çekerek dikkatlerini öğretim konusu üzerinde toplamakta ve daha zevkli bir öğrenme ortamının oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Ulaşılması kolay ve ucuz bir materyal olması da fotoğrafın tercih edilme nedenlerinden biridir”* demiştir.

Sosyal Bilgiler gibi tarih, coğrafya başta olmak üzere farklı disiplinleri kapsayan ve ortaokul düzeyindeki öğrencilerin önemli derslerinden biri olan bu dersin müfredatı içerisindeki konuların yapısı ve doğası gereği soyut kavramlar fazlaca yer almaktadır. Bu kavramların somut hale getirilerek öğrenciler tarafından iyi kavranmasında ve öğrenmenin gerçekleşmesinde fotoğraflara büyük görev düşmektedir. Fotoğrafların öğretim sürecinde sağladığı katkılar büyüktür. Sosyal Bilgiler derslerinde görsel eğitim aracı olarak kullanılacak fotoğrafın aynı zamanda öğrencinin yaşına, konunun amacına ve hedef davranışlara, öğrencinin dikkatini çekmeye uygun olması ve öğrencinin zihninde bulanıklığa yer vermemesi gerekmektedir. Burada fotoğrafların seçiminde titiz

davranılması, konuya uygun görsellerin belirlenmesinde hassasiyet gösterilmesi önemlidir. Bu sayede öğrencilerin derse karşı olan ilgileri ve merakları artacaktır.

2.11.1. Fotoğraf Kavramı

Barthes (2000: 45) Fotoğrafla ilgili olarak; *“Fotoğraf, tek sözcüğün ani hareketiyle bir tümceyi betimlemeden düşünceye kaydırıveren metnin tam aksine, salt görüntüden başka bir şey olamayacağı için etnolojik bilginin asıl hammaddesini oluşturan ayrıntıları ortaya çıkarmakta”* olduğunu söylemektedir. Barthes (2000: 104) ayrıca fotoğrafın bütün araçlardan farklı olduğunu söyleyerek; *“O icat etmez, onun kendisi doğrulamadır zaten. Bir kişi ya da olay hakkında yazılanlar, tıpkı el yapımı görsel anlatımlar, örneğin resimler ve çizimler gibi birer yorumdur. Fotoğraf üzerindeki görüntüler ise dünya hakkındaki anlatımlardan çok, sanki onun parçaları, herkesin yapabileceği ya da sahip olabileceği gerçeklik minyatürleridir”* demiştir.

Bresson (2002: 111) ise fotoğrafla ilgili olarak; *“Fotoğraf, gerçek dünyadaki bir ritmin algılanmasını ima eder. Gözün yaptığı, gerçeğin kitlesi içerisinde özel bir konuyu bulmak ve ona odaklanmaktır. Fotoğraf makinesinin yaptığı ise, göz tarafından verilen kararı filme kaydetmektir. Bir fotoğrafta kompozisyon, gözle görülen unsurların eşzamanlı birleşmesinin, organik eşgüdümünün bir sonucu”* olarak ifade etmektedir. Virilio (2002), ise görsel imgelerin etkili ve güvenilir bir temsilcisi olan fotoğrafın, hazır bulunmayan bir nesnenin değil, fotoğraf makinesi objektifi önünde kısa süreliğine hazır bulunan bir nesnenin ikonik kanıtı olarak yorumlamaktadır.

Bir fotoğrafı okumanın en iyi yolunun onunla ilgili sistematik sorular yöneltmek olduğunu söyleyen Kyvig ve Marty (2000); Aktaran: Akbaba (2005: 189) bununla ilgili olarak; *“Bu sorular fotoğrafı çeken kişiye, fotoğrafı çekilen kişilere, fotoğrafın sınırının dışındaki kişi ve nesnelere, fotoğrafın çekildiği ortamın hangi kültürlerin izlerini taşıdığına, fotoğrafın çekiminde bir kurgunun var olup olmadığına, fotoğrafın çekildiği zamana, fotoğraftaki ayrıntılara ve bu ayrıntıların bütüne katkılarına, fotoğraftaki kişilerin ruh halleri, statüleri ve mesleklerine yönelik olabilir”* demiştir.

Kılıç (2009); ise *“Fotoğraf ışığa duyarlı bir yüzey olan film üzerine fotoğraf makinası aracılığıyla nesnelerin görüntüsünün kaydedilmesidir. Günümüz insanının toplumsal yaşam içerisinde vazgeçemeyeceği olgulardan bir tanesi fotoğraftır. Bu çağın insanı doğduğu günden başlayarak fotoğrafla iç içedir. Fotoğrafı bilmeyen, tanımayan bir*

insana rastlamak neredeyse imkânsızdır. Fotoğraf denildiğinde, anlaşılan şey iki boyutlu bir kâğıt üzerindeki resimlerdir. Çağımızın insanı günlük yaşamında uyanık kaldığı zaman diliminde, her gün onlarca fotoğraf görmektedir. Bir deyişe göre, çağımız insanı fotoğraflarla kuşatılmış bir yaşam sürmektedir” demiştir.

2.11.2. Fotoğrafın Tarihsel Gelişimi

Fotoğrafın tarihsel gelişimiyle ilgili Kılıç (2012) şunları söylemektedir: “Fotoğrafın optik tarihi çok eskilere dayanmaktadır. M.Ö IV. yüzyılda, Aristo’nun bir yüzey üzerine görüntü düşürdüğü bilinmektedir. 1604’te Johannes Kepler, aynalarla yansımanın fizik ve matematik kurallarını buldu. 1620 yılında bir tarlaya kurduğu siyah çadırda Camera Obscura sistemini uygulayarak, aynalarla yansıttığı görüntüyü bir tablo üzerine düşürerek çizimlerini yapmıştır. 1841’de İngiliz William Henry Fox Talbot’un bulduğu görüntünün çok sayıda basılmasını sağlayan negatif elde etme metoduna Calotype ya da bulucusunun adından yola çıkılarak Talbotype denmiştir. Dijital fotoğrafla artık her şey biraz daha kolaylaşmıştır. Bu yeni teknikle çalışan gezginlerin sayısı da artmıştır” der.

Fotoğrafçılığın başlangıç tarihinin kesin olarak bilinmemekte olduğunu belirten Teymur T. (T.Y.) fotoğrafın tarihçesi ile ilgili şunları ifade etmektedir. “Fotoğraf tarihi karanlık kutu içinde görüntü elde etmenin tarihi olduğu kadar, bu görüntüleri fotokimyasal yollarla saptamanın da tarihidir. Sekizinci yüzyılda Cabir İbni Hayyam adlı bir Arap’ın Gümüş Nitrat’ın güneş ışığı etkisiyle karardığını bulması ve 15. asırda büyük sanatçı Leonardo da Vinci’nin karanlık odada mevcut ufak bir deliğin dış dünyadaki görünümünü aksettirmesi fotoğrafçılık tarihindeki önemli başlangıçlardır. Sanatçılar Rönesans devrinde karanlık kutuyu buldular. Böylece, ışığın girdiği ufak bir delik aracılığıyla karanlık kutunun öbür ucunda konunun ters çevrilmiş bir görüntü görebiliyordu. 18. yüzyılda karanlık kutunun bir ucuna mercek ve diğer ucuna da buzlu cam konularak görüntü kutunun dışında görülebilir hale getirildi. Işığın kimyevi maddeler üzerindeki etkisi ve gümüş tuzlarının görüntü sapma duyarlılığı 200 yıl önceden biliniyordu. 1725 yılında, kireç ve gümüş nitrat sürülmüş bir kâğıt üzerine bir şekil konulup güneşe tutulduğunda kâğıt üzerinde bu şeklin bir görüntüsünün meydana geldiği görülmüştür. 19. yüzyılın başında kâğıt, gümüş nitrat çözeltisine batırılarak negatiflerin elde edilmesi başarıldı. Fotoğrafçılığın ilk ve esaslı gelişmesi, vernikle saydam hale getirilmiş olan kâğıt üzerindeki bir görüntünün kalay levha üzerine getirilmesidir. Daha sonra, Yuda Bitümü ile kaplanmış kalay levha üzerine düşürülen bir görüntüde güneş ışığı düşen yerlerin beyazlaştığı görülmüştür” diye ifade

etmektedir. Göktan (2012) da Fotoğrafın 1839 yılında keşfedildiği ilk günden itibaren hayata ve insan yaşamına ilişkin her şeyi biriktirerek arşivler oluşturduğunu, bu özelliğinden dolayı fotoğraf, belge niteliğiyle tarihe tanıklık ettiğini ifade etmektedir.

2.11.3. Ülkemizde Fotoğrafçılık

Ülkemizde fotoğrafçılıkla ilgili. Akbaba (2003) ; *“Savaştan yeni çıkmış bir ulusun fotoğrafçıları, fotoğraf makinelerini savaş alanlarından sivil yaşama taşımaya başlamışlardır. Teknik altyapı yetersizliğine karşın bu günleri ölümsüzleştirenler, Atatürk dönemi fotoğrafçıları olmuştur. Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olduğunda Etem Tem, Cemal Işıksel, Esat Nedim Tengizman, Jean Weinberg, Hayri Tolgay, Ferit İbrahim tarafından çekilen fotoğraflarıyla dünyaya tanıtılmıştır.”* demiştir. Ak (2009) bu konuda şunları söylemektedir: *“Cumhuriyet dönemi fotoğrafçılığını Atatürk'ün tarihi bir görsel bellek oluşturmak amacıyla savaşa giderken söylediği ‘‘Bu ölüm kalım mücadelemizde bir harp fotoğrafçısını yanımızda götürelim. Bana öyle birini bulun’’ sözleriyle başlatmak yanlış olmasa gerek”* diyerek ülkemizde fotoğrafçılıkla ilgili yaşanan gelişmelere değinmiştir.

2.11.4. Fotoğrafın Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanımı ve Önemi

Yanpar ve Yıldırım (1999: 42,43) Fotoğrafla ilgili şu tespitte bulunmaktadırlar: *“Fotoğraf öğrenme ortamında, öğrenciler için daima caziptir. Fotoğrafın ilgi ve dikkatleri üzerine çekme özelliği vardır. Konuyla ilgili ve çocuğun dünyasına yakın, hayatın içinden ve canlı objeler içeren fotoğraflar öğrenme ortamına renk ve heyecan katmaktadır”*. Akbaba (2005) ise *“Öğretmenler, fotoğrafı bir fotoğrafçı bilinçliliğiyle derslerinde kullanmalıdır. Soyut kavramlar fotoğraflar sayesinde daha etkili bir şekilde sunulabilir. Bu anlamda fotoğrafların sağlayacağı katkılar göz ardı edilmemeli ve bu kaynak verimli bir şekilde kullanılmalıdır”* der. Akbaba (2005: 188) ayrıca öğrencilerin fotoğrafı çeşitli boyutlarıyla incelerken akıllarına yeni sorular gelebileceğini ve yeni fikirler ortaya çıkabileceğini de ifade etmektedir.

Sarıtaş (2009: 73) Fotoğraflarla ilgili, sözlü ve yazılı anlatımdan daha etkili olduklarını, daha zengin, akıcı ve kalıcı bilgi sağladıklarını söylemektedir. Öğretmenlerin fotoğrafları öğrencilere yorumlatarak veya fotoğraf ile birlikte anlatım yaparak öğrenmede kalıcılığı arattırabileceğini ifade etmektedir. Akbaba (2009: 292) Fotoğrafı, tarihsel bilgi kaynakları arasında saymaktadır. Aydın ve Güngördü (2015: 303) ise öğrencinin

anlatılanları fotoğraf ile gördükçe zihninde kalıcılığını arttıracakını söylemektedir. Fotoğrafların kullanımıyla ilgili Aslan (2015) da fotoğraflar kullanılırken, doğru ve uygun biçimde tasarlanmış, seçilmiş ve düzenlenmiş bir çerçeve üzerinden yapılması gerektiğini söylemektedir.

Görsel öğretim materyalleri içerisinde fotoğrafların önemi ve yeri çok ayrıdır. Hatta fotoğrafların görsel bir materyal olarak kullanımı uzun bir zaman dilimine dayanır. Tarih boyunca, mağara duvarlarına yapılan resimler o dönemde yaşanan gerçekliklerin yansıması olarak tasvir edilmiş ve yaygın şekilde tercih de edilmiştir. Günümüzün fotoğrafları da diğer anlatım türlerine göre ve diğer görsel içerisinde cazibesi her zaman daha fazla olmuştur. Sosyal Bilgiler öğretiminde fotoğrafların doğru kullanımı da çok önemlidir, özensiz ve dikkatsiz seçilmiş fotoğraflar öğrencilerin dikkatini ve ilgisini kaybetmesine neden olmakta, ayrıca derse karşı olumsuz tutum geliştirmesine sebep olmaktadır. Fotoğraflar doğru kullanıldığında ise öğrencilerin anlama ve öğrenme becerilerini geliştirmekte, öğrenmeyi kolaylaştırmakta ve ilgiyi artırarak derse katılımı sağlamaktadır.

Sosyal Bilgiler dersinde görsel materyal olan fotoğraflardan mümkün mertebe faydalanılmalıdır. Mümkünse konularda anlatılan tarihi mekanlar da derslerin işlenerek, öğrencilerin yaşayarak, dokunarak ve hissederek kalıcı öğrenmeleri sağlanmalıdır. Geçmiş dönemlerin eğitim imkanlarını göz önüne getirdiğimizde görsellikten uzak, yerinde görme imkanımızın hiç olmadığı mekanlar ve objeler zihnimizde hep eksik veya yanlış şekilde tasvir edilmiş, öğrenmede bu doğrultuda eksik olarak gerçekleşmişti. Fotoğrafların Sosyal Bilgiler derslerinde aktif şekilde kullanımıyla bu eksiklikler giderilmeye çalışılmış, son zamanlarda fotoğraf teknolojisinde meydana gelen gelişmelerle neredeyse yerinde öğrenme ortamları oluşturulacak hale gelmiştir.

Sonuç olarak, Sosyal Bilgiler öğretiminde görsel öğelerin başında gelen fotoğrafların öğrencilerin konuyu anlamasını ve kavramasını kolaylaştırıcı etki yapacağı bilinmektedir. Ayrıca iyi tasarlanmış, titiz davranılarak belirlenmiş konuya uygun nitelikli fotoğrafların da öğretim sürecine olumlu katkı yapacağı kuşkusuzdur. Ancak yine de hiçbir araç ya da yöntemin tek başına yetmeyeceği, tüm araç ve yöntemlerin gerekli yerlerde, gerekli şekil ve ölçüde öğretmenin kontrolünde bir düzen içerisinde öğretilmesinin en iyi yol olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca öğrencilerin fotoğraflar üzerinden çıkarımlarda bulunmasına farklı disiplinler arasında köprü kurarak, yorum becerilerinin ve analitik düşünme kabiliyetinin gelişmesine de olumlu katkı sağlayacaktır.

2.12. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Stratejilerinde Fotoğraf Kullanımı

Sosyal Bilgiler dersinin öğretiminde kullanılan belli başlı stratejileri ve bunlarla ilgili açıklamalarımızı daha önceki konularımızda yapmıştık. Burada Sosyal Bilgiler dersinin konularının işlenişinde, öğrenme etkinliğinin daha verimli olması ve öğretim faaliyeti gerçekleştirilirken öğrencinin sürece dahil edilerek öğrenci merkezli aktif öğrenmenin gerçekleşmesi amaçlanmaktadır. Sosyal Bilgiler derslerinde öğretmenler etkin öğrenmenin ortamlarının oluşması için konulara uygun nitelikli fotoğraflara yer vermeleri gerekmektedir. Bu yönüyle Sosyal Bilgiler dersinde fotoğrafların kullanımı sunuş, buluş ve araştırma inceleme ve örnek olay öğretim stratejilerinde yaygın olarak kullanılabilecek en önemli görsel materyallerden biri olarak görülmektedir.

2.12.1. Sunuş Yoluyla Öğretim Stratejisinde Fotoğraf Kullanımı

Tan (2011: 267); *“Sunuş yoluyla öğretim stratejisi, açıklayıcı, yorumlayıcı bir yaklaşımla kavram ve genellemelerin öğretilmesinde izlenen bir stratejidir. Strateji etkinliklerin merkezine öğretmeni koymaktadır. Öğretmen, öğrenmenin sağlanmasında bilgiyi sağlayan, ilke, genelleme ve kavramları sunan, açıklayıcı örnekler veren en önemli unsur”* olduğunu ifade etmektedir. Sunuş yoluyla öğretim stratejisinde etkinliklerin merkezinde bulunan öğretmenin yönlendirmesiyle öğrencilerin fotoğrafları okuma, yorumlama yapma becerilerini kazandırılmasında bu strateji yöntemi kullanılmaktadır.

2.12.2. Buluş Yoluyla Öğretim Stratejisinde Fotoğraf Kullanımı

Taşdemir (2007: 139); *“Buluş ya da keşfetme yoluyla öğretim stratejisi, belli bir problem ile ilgili verileri toplayıp analiz ederek soyutlamalara ulaşmaya sağlayan, öğretimde öğrenci eksikliğine dayalı güdüleyici bir öğretim stratejisini ifade etmektedir. Bruner tarafından temellendirilen bu stratejinin temel öğretim anlayışı; öğrencinin kendi etkinliklerine ve gözlemlerine dayalı olarak yargıya varmasını teşvik etmektedir”* demiştir. Buluş yoluyla öğretim öğrencilerin fotoğraf okuma becerilerinin kazandırılmasında kullanılması gereken bir stratejidir.

2.12.3. Araştırma-İnceleme Yolu İle Öğretim Stratejisinde Fotoğraf Kullanımı

Taşdemir (2007: 140); *“Araştırma-inceleme yoluyla öğretim öğrencilere araştırma etkinliklerini problem çözme yoluyla öğretmeyi hedefler. Bu strateji sürecinde öğrenci önce problemi hisseder, tanımlar, çözümü için geçici çözüm yolları üretir, bu hipotezle ilgili veri*

toplar ve verileri değerlendirerek sonuca ulaşır. Bu stratejiyle öğrenci sadece o problemin değil, gelecekte karşılaşacağı diğer problemlerin çözümünde etkili olacaktır” demiştir. Taşdemir (2007: 140) ayrıca “Bu stratejide fotoğraf kullanımı ikincil derecede etkili olabilecek özellik taşımaktadır. Bu stratejide öğretim, deneyler veya incelemeler yoluyla gerçekleşmektedir. Öğrenciler bu öğretim stratejisinde aktif rol almaktadır. Araştırma-inceleme yoluyla öğretim stratejisinde daha çok öğrencilerin bilimsel düşünebilme becerisini geliştirmeye yönelik olduğu ifade edilebilir” belirtmiştir.

2.13. Sosyal Bilgiler Öğretim Yöntemlerinde Fotoğraf Kullanımı

Fotoğrafların Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılmasına yönelik en pratik model Felton ve Allen’in (1990) geliştirdiği modeldir. Buna göre:

1. Fotoğrafi sunma: Öğrenciye tarihsel bağlamında fotoğrafın kapsamı söylenir.
2. Anahtar soruyla yöneltme: Bu resimdeki insanlar ne yapıyor?
3. Öğrencilerden kişileri ve nesneleri tanımlamaları isteme: Öğrenciler resimde gördükleri her şeyi listeler.
4. Öğrencilere fotoğrafta gördüklerini betimletme: Bu kimseler nasıl giyinmiş?
5. Öğrenciye çıkarım yapmaya yönelik sorular sorma: Bu fotoğraf adamların çalıştığı yerlerle ilgili ne gibi ipuçları vermektedir?
6. Öğrencilerden hipotezini değiştirme, doğrulama ve atma ihtiyaçlarının olup olmadığını sorma: Öğrenciler hipotezlerini değiştirecek gözlemlerde bulunurlar.
7. Hipotezi desteklemede ders kitabı veya diğer materyalleri kullanma: Öğrenciler fotoğrafın anlattıklarını diğer materyaller ile desteklerler.
8. Düşünmeyi gözden geçirme: Birlikte sorular ve düşünme becerileri üzerine odaklanılır.

Öğretim yöntem ve tekniklerinde özellikle Sosyal Bilgiler öğretim sürecinde fotoğrafın rahatlıkla materyal olarak kullanılabileceğini Çizgen (1998) şu sözleriyle çok güzel ifade etmiştir. “Sanat, tarihsel sürecin ürünüdür. Fotoğraf ise toplumun belleği, dünyamızda olup bitenin izi, yalnız geçmişin mirası değil, yarının rehberidir. Bu

yaklaşımından hareketle, tüm sanat eserlerinin tarihsel birer belge olduğu, kestiriminde bulunabiliriz. Bu da gerçeğe en yakın sanat dalı olarak nitelenen fotoğrafın tarihsel bir belge olarak durumunu güçlendirmektedir. Belgesel fotoğraf olarak adlandırılan, belli bir yorum taşımayan fotokopi konumunda sadece bir durumu aktaran çalışmalar öğretim sürecinde özellikle sosyal bilgiler öğretiminde rahatlıkla kullanılacak araçlar” olduğunu söylemiştir.

Bu durumun gerekçesini de Çizgen (1998) şu şekilde ifade etmiştir: “Çünkü fotoğraflar değişim ve süreklilik kavramlarının çocuklara daha iyi kazandırılabilmesi için iyi birer fırsattır. Örneğin, Türklerin tarih içerisindeki yolculuğunu anlatırken farklı dönemlere beşiklik yapmış pek çok olaya tanıklık etmiş şehirlerin günümüze dek varlığını sürdüren en güzel mimari örneklerinin geçmiş zaman fotoğrafları ile bugünkü fotoğraflarından hareketle tarihsel süreç içindeki değişimi fotoğraflar vasıtasıyla en güzel biçimde anlatabiliriz” diye ifade etmiştir. Fotoğraflar aynı zamanda sorgulamayı, farklı açılardan bakabilmeyi ve çok boyutlu düşünebilmeyi sağlamaktadır. Dolayısıyla fotoğraflar, akla kapı açan, fikre yol veren en önemli bağlantı köprüleridir” demiştir.

2.13.1. Anlatım Yönteminde Fotoğraf Kullanımı

Anlatım yönteminin en yaygın kullanılan geleneksel öğretim yöntemlerinin başında geldiğini söyleyen Sözer (1998) bu yöntemle ilgili şunları söylemektedir. “Bu yöntemin yanlış ve çok sık kullanılmasına yönelik birçok eleştiri bulunmakla birlikte halen güncelliğini korumaktadır. Anlatım yönteminin etkili olarak kullanılabilmesi için dikkat edilecek hususlar şunlardır :

- *Anlatım olabildiğince kısa ve öz olmalıdır.*
- *Anlatım sırasında bütün öğrencilerin rahatlıkla anlayabileceği sade bir dil kullanılmalıdır.*
- *Anlatım sırasında etkileyici bir ses tonunun kullanılması, öğrencilerle göz temasının kurulması, öğrencilerin aktif katılımının sağlanması önemlidir.*
- *Anlatımın sadece ön sıralardaki birkaç öğrenciye değil, sınıftaki bütün öğrencilere yönelik olmasına özen gösterilmelidir.*

- *Anlatım yöntemi ile işlenen konuların öğrencilerin yaşantılarıyla ilişkilendirilmesine çaba gösterilmelidir.*
- *Anlatım sırasında not tutmak isteyen öğrencilere destek olunmalıdır.*
- *Anlatım, görsel ve işitsel araçlarla desteklenmelidir.*
- *Anlatım sonunda eğer mümkünse, anlatılan konunun yazılı bir özeti öğrencilere dağıtılmalıdır” diyerek bu yöntemin etkili olabilmesindeki hususları madde madde sıralamıştır.*

Anlatım yönteminin her derste az ya da çok kullanılmasının gerekli olduğu söyleyen Sariaslan (2005) ise bu yöntemin, tüm durumlarda kullanılmaması gerektiği yeri ve zamanı geldikçe konunun özelliklerine göre diğer yöntemlerle birlikte kullanılması gerektiğini ifade etmektedir.

Anlatım yöntemin öğretmen merkezli bir öğretim anlayışı olduğunu savunan Yaşar ve Gültekin (2009: 89) ise bu konuda şu düşüncelerini paylaşmaktadır. *“Anlatma, öğretmenin ya da onun yerinde olan birinin bir konuya ilişkin bilgileri, karşısında pasif bir biçimde oturarak dinleyen öğrencilere iletmesi biçiminde uygulanan bir öğretim yöntemidir. Anlatım yöntemine; daha çok belli bir konuya giriş yapma ve özet bilgiler verilirken başvurulmaktadır. Bu yöntem öğretmen merkezli öğretim anlayışını temsil eder. Nitekim anlatım yöntemi öğretmeni bir anlatıcı, öğrenciyi de bilgilerin pasif bir alıcısı olarak algılar”* demektedir.

Yapılandırmacı kuramın uygulanmaya başlamasından sonra öğretimin merkezinde öğrencinin yer almasıyla geleneksel öğretim yöntemleri ve bunların içerisinde anlatım yöntemi biraz geri planda kalmıştır. Öğretim sürecinde öğrenciler pasif durumdan ön plana geçmeye başlamıştır. Aynı zamanda öğretmenler dersleri sıkıcılıktan kurtarıp, canlı hale getirmek ve öğrencileri aktif olarak ders sürecine dahil etmek için farklı öğretim materyalleri denemektedirler. Anlatım yöntemini benimseyen ve bu yöntemle derslerini işlemeye devam eden öğretmen bile kolay ulaşabileceği ve temin edebileceği fotoğrafları kullanarak, anlatım yöntemini de daha etkili hale getirebilir. Öğretmenler anlatım yönteminde anlaşılması zor olan konuların öğrencilere kavratılmasında, öğrencilerin konuya ilgisini çekmede fotoğrafları etkili bir materyal olarak kullanabilir. Konu ile ilgili fotoğrafların derste kullanılmaları öğrenmenin daha etkili gerçekleşmesini sağlayabilir.

2.13.2. Tartışma Yönteminde Fotoğraf Kullanımı

Öğretim yöntem ve tekniklerinde tartışma yönteminin öğrenci merkezli bir öğretim yöntemi olduğunu ifade eden Tokcan ve Demirkaya (2009) bu yöntemde öğrencilerin kendilerini rahatça ifade edebildiklerini söylemektedir. Aynı zamanda bu yöntemin öğrencilerin düşünme, eleştirme, başkalarının görüşlerine saygı duyma (demokratik tutum), iletişim kurma vb. becerilerini de geliştiren bir yöntem olduğunu ifade etmektedirler. Aynı düşünceyi savunan Yaşar ve Gültekin (2011) ise tartışma etkinliğinin öğrencilerde olay ve olgulara eleştirel yaklaşma, kendini ifade etme, karar verme, sorun çözme, sentez ve değerlendirme yapma ve yetenekleri geliştirme gibi birçok yararının bulunmakta olduğunu savunmaktadır.

Tartışma metoduyla ilgili Sarıaslan (2005: 36) da aynı düşünceyi desteklemekte olup bu yöntemin, öğrencilerin ilgilerini uyandırdığını ifade ederek şunları paylaşmaktadır: *“Anlayışlarını değerlendirme, gerçekleri kavrama ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirir. Öğrencilerin Sosyal Bilgiler derslerinde karşılaştıkları bilgi ve deneyim yetersizlikleri, öğretmenin ve uygun ders materyalinin öğrenme sürecine doğrudan müdahalesi ile en aza indirilmektedir. Burada bireyler arası zihinsel etkileşim seviyesini belli bir çıtanın üzerine çıkarmak, tartışma etkinliğinin öğretmen tarafından planlı bir şekilde uygulanması ile mümkün olmuştur”*. Sarıaslan (2005: 36) ayrıca Tartışma metodu uygulamasında dikkat edilecek hususları şu şekilde sıralamıştır:

- *Tartışma başlamadan önce yönetici tartışmaya katılan öğrencileri tanıtmalı ve tartışma kurallarını açıklamalıdır.*
- *Tartışmacılar konu kapsamı dışına çıkmamalıdır.*
- *Tartışılacak konunun geniş bir içeriği varsa, daha önceden alt gruplar oluşturarak mini tartışmalar yaptırılmalı; konunun bütünü üzerindeki tartışma daha sonra sınıfın geneli önünde yaptırılmalıdır.*
- *Tartışmada bilimsel ölçüler dikkate alınmalıdır.*
- *Tartışma konuları önceden belirlenmeli ve öğrencilerin hazırlanmaları sağlanmalıdır.*

- *Tartışma için giriş-gelişme-sonuç gibi aşamaları olan bir plân izlenmeli; tartışma sırasında önemli hususlar (tartışmanın amacı, ana sorunlar, tartışma süresi vs.)tahtaya yazılmalıdır.*
- *Tartışmadan çıkan sonuçlar, tartışma sırasında veya en tartışmanın sonunda öğretmen tarafından ortaya konmalıdır” demiştir.*

Tartışma yöntemi öğrenci merkezli bir yöntem olduğu için, bu yöntemde öğrencilerin düşünmesi, sorgulama yapması, olay ve olgulara eleştirel bakması gibi özellikleri yapısında barındırmaktadır. Bu özelliklerden dolayı burada kullanılacak eğitim materyalleri de doğal olarak belirlenmektedir. Bu materyallerin başında fotoğraflar gelmektedir. Çünkü derste kullanılacak fotoğraflar, öğrencilerin üzerinde tartışabilmelerine, sorgulama yapabilmelerine sentez yapıp sonuca ulaşabilmelerine olanak sağlamaktadır. Bu sayede tartışma yöntemi fotoğrafların kullanımıyla etkili bir öğretim yöntemi haline gelmektedir.

2.13.3. Problem Çözme Yönteminde Fotoğraf Kullanımı

Problem çözme yönteminin Sosyal Bilgilerde bir yöntem olarak kullanılmasının amacını Sarıaslan (2005: 18) bireylerde bilimsel düşünme ve problem çözme becerisini geliştirmek olduğu şeklinde ifade etmektedir. Sözer (1998: 89) ise “*Problem çözme; bireyin yeteneklerini geliştirerek karşılaşılan sorunları çözebilme, farklı çözüm seçeneklerini kullanmayı kapsamaktadır. Problem çözme süreci, akıl yürütmeden ibarettir. Bu yöntemde öğretmen öğrencilerin yaratıcılıklarını ortaya koymaya çalışır. Böylece, bu yöntem ile öğrencilerin öğrenme beceri ve tutumlarını geliştirmek ve bu becerileri kullanarak problem çözmeyi başarabilirler. Bu yöntem öğrencilerin bilgileri ezberlemesinin önüne geçer. Problem çözme becerisi gelişmiş öğrenci gelecekte karşılaşacağı sorunların üstesinden gelmesini sağlayacaktır*” demiştir.

Problem çözmeye dayalı öğrenmenin öğretimi planlama ve değerlendirme süreçlerini aynı anda gerçekleştirme olanağı sunduğunu ifade eden Sarıaslan (2005) bu yöntemle ilgili şunları söylemektedir. “*Problem çözmeye dayalı öğrenme ve öğretme etkinlikleri sayesinde öğrenciler, belirli bir sorun ortaya çıktığında var olan bilgilerini yine kendileri oluştururlar. Bu model ile öğrenciler geleceğin dünyasına da hazırlanırlar; ancak problem çözmeye dayalı öğrenme etkinliklerinin tasarlanması ve uygulanmasında başarı*

sağlamak için öğretmenlerin aşağıdaki parametreleri göz önünde bulundurmaları önemlidir:

- Öğrenciler önce belli bir problem durumu ile karşı karşıya bırakılır ve bu problem durumu öğrencilerin öğrenmesi için, bir organizasyon merkezi işlevini görür. Her problem durumu belli ortak özelliklere sahiptir.
- Bir problem durumu; çok sayıda çözümler üretilecek kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Yeni bilgilerin elde edilmesi ile sık sık değişir. Spesifik bir formül ile kolayca çözülemez. Sadece tek bir doğru cevabı ya da çözümü yoktur. Öğrencilerin birlikte çalışmalarını gerektirir.
- Problem çözmeye dayalı öğrenme sürecinde öğrenciler, aktif öğrenendir; öğretmenler ise, rehberdir.
- Problem çözme sürecinde, öğrenciler bilgilerini kendileri oluşturur ve bilgilerini diğer öğrenciler ile paylaşırlar.
- Problem çözme yönteminde öğrenme, disiplinler arası bir yaklaşım ile ele alınır” diye belirtmiştir.

Problem çözmeye dayalı bu yöntemde fotoğrafların kullanılmasının dersin işlenişini etkili hale getirebileceğini söyleyen Polatcan (2016: 41) bu konudaki düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir. “Öğretimde problem çözme yöntemi, daha çok öğrencilerin bilimsel düşünme becerilerini geliştirmede kullanılan bir yöntem olduğu söylenebilir. Öğrenciler bu yöntemle bilgileri doğru bir şekilde öğrenebilir, beceri ve davranışlarını geliştirebilir. Problem çözme yönteminin diğer yöntemlerden ayrılan en önemli yönü, ezberlemeye dayalı bilgi yükünün az olmasıdır. Bu yöntemde fotoğraf kullanımı dersin işlenişini etkili hale getirebilir. Örneğin Sosyal Bilgiler dersinde anlatılacak olan bir coğrafi olayın başlangıcından itibaren geçirmiş olduğu evrilmelerin fotoğraflar ile gösterimi konunun öğrenciler tarafında anlaşılmasında ve günlük hayatta o konuyla ilgili yaşanan bir coğrafi olayı anlama ve açıklamada kolaylık sağlayabilir” demiştir.

2.13.4. Örnek Olay İnceleme Yönteminde Fotoğraf Kullanımı

Örnek olay yönteminin öğrenci merkezli bir yöntem olduğunu söyleyen Demirel (2000: 85); Öğrencilerin bu yöntemi kullanarak bir problemi çözmeyi ve analiz edip sonuca

ulaşmayı öğrendiklerini ifade etmektedir. Örnek olay yönteminin, öğrencilerin karar verme, seçme ve genel anlamda problem çözme becerilerine katkıda bulunduğu söyleyen Sarıaslan (2005: 32) bu yöntemle ilgili şunları söylemektedir. “Öğrenci veya öğretmenin yaşadığı bir olayı sınıfa anlatması ve diğer öğrencilerin bu olayı öğrenmeleridir. Herhangi bir durumda karşılaşılan problem, örnek olaydır. Örnek olaya öğrencilerin bizzat katılmaları söz konusudur. Örnek olayda asıl olan yaşanmış gerçek olaylardan hareket etmektir. Böyle bir olayın bulunmadığı durumlarda öğretmen planladığı öğretim faaliyetine uygun olarak, öğrencilerin davranışlarını değiştirmek amacıyla hayali olarak da bir olay üretebilir. Özellikle sosyal bilimlerde pek çok konu örnek olay biçiminde sınıfa getirilebilir Öğrenciler tartışarak öğrenme olanağına kavuştukları için bu yöntemden oldukça hoşlanmaktadırlar. Örnek olay inceleme yönteminin etkili olarak kullanımındaki bazı hususlar şunlardır:

- Öğrencilerin seviyelerine uygun bir örnek olay oluşturma.
- Örnek olayı açıkça yazma.
- Olayın istenilen yönde tartışılmasına yönelik sorular hazırlama.
- Olaya ilişkin uygun ve yeterli materyal ve kaynaklar sağlama.
- İstenilen yönde ilerlediklerinden emin olmak için öğrencileri periyodik olarak kontrol etme.
- Öğrencilerin yanlış değerlendirmelerini önleme.
- Bu yöntemle birlikte diğer yöntemlerin kullanılmasını sağlama” olarak sıralamıştır.

Örnek olay yöntemi, öğrenci merkezli bir yöntem olduğu için, bu yöntemde öğrencilerin karar verme, seçme ve genel anlamda problem çözme becerileri ön plana çıkmaktadır. Bu yöntemde materyal olarak fotoğraf kullanılması, öğrencilerin seviyelerine uygun fotoğraf üzerinden örnek olay geliştirmelerine ve bu olay üzerinde tartışabilmelerine, sorgulama yapabilmelerine karar verip seçme becerilerini kullanabilmelerine olanak sağlanmaktadır. Bu sayede örnek olay yöntemi fotoğrafların yardımıyla etkili öğretim yöntemlerinden biri haline gelmektedir.

3.14. İlgili Araştırmalar

Sosyal Bilgiler öğretiminde fotoğrafların kullanımının öğrencilerin derse karşı tutumlarına ve akademik başarıları üzerindeki etkisi ve bunun nasıl gerçekleştiği araştırılmıştır. Öğrencilerin okul başarılarının bulunduğu mevcut durumundan daha iyi bir duruma getirilmesi, eğitimin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi konuları araştırmacılar tarafından pek çok açıdan ele alınmaktadır. Bu araştırmalardan elde edilen sonuçlara bakıldığında belirli yaklaşım ve teorilerin başarı üzerinde etkisi olduğu yönündedir. Sosyal Bilgiler derslerinin daha etkili öğretilirliği ile akademik açıdan değerlendirilmesi de pek çok araştırmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Şimşek (2002), ilköğretim 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi Tarih konularının işlenmesinde hikaye anlatım yöntemi ile düz anlatım yönteminin, öğrencilerin akademik başarıları üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlamıştır. Bu araştırma sonucunda, hikaye anlatım yönteminin ilköğretim 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi tarih konularında; bilgi, kavrama düzeyleri ile toplam öğrenci erişilerinde daha başarılı olduğu bulgulanmıştır.

Başbüyük ve Çakılı (2002), çalışma yaprakları ve dilsiz harita kullanımının ilköğretim 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi içinde yer alan Coğrafya konularında öğrenci başarıları ve motivasyonu üzerine etkisi araştırmışlar ve araştırmanın sonucunda çalışma yaprakları ve dilsiz haritaların öğrencilerin sınıf içi etkinliğe katılmada olumlu yönde etkili olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda çalışma yaprakları ve dilsiz haritaların öğrencilerin akademik başarıları üzerinde de olumlu etkisi olduğu saptanmıştır.

Kayalı (2003) yaptığı çalışmada ilköğretim okullarında okuyan 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersine yönelik tutumlarının neler olduğunu ölçmek ve bu tutumların daha pozitif hale getirilebilmesi için neler yapılması gerektiğini amaçlamıştır. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin genelde Sosyal Bilgiler dersine yönelik olumlu tutum içinde oldukları belirlenmiştir. Yaşar (2004) ise Sosyal Bilgiler derslerinde görsel materyal kullanımı ile Coğrafya öğretimi arasındaki ilişkiyi konu alan bir çalışma yapmıştır. Derste kullanılan fotoğrafların sorularla çözümlenmesinin öğretme-öğrenme sürecine katkısının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda görsel materyal kullanımının öğrenmeyi somutlaştırarak kalıcı hale getirdiği ancak görsel materyallerin bir görüntü olarak kullanıldığında kalıcı öğrenmeyi sağlayamadığı belirlenmiştir. Ayrıca grafik, şema ya da resim-fotoğraf, harita gibi materyaller üzerinde örnek olay çalışmaları gibi etkinliklerin

katılım ve tecrübe sayesinde yalnızca göze hitap etmesi dışında öğrenci etkileşimi yüksek olduğundan öğrenmenin %80 oranına çıkabileceğini ifade etmiştir. Burada fotoğrafları etkin kullanımının öğrenmeyi kalıcı kıldığını, fakat fotoğrafların etkin kullanılmadığını, sadece görselde kaldığı durumlarda kalıcılığın sağlanamadığını sonucuna ulaşmıştır.

Kayalı (2004), ilköğretim okulları 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi Coğrafya konularının öğrenme ve öğretilmesinde öğrenci başarısını etkileyen faktörlerin neler olduğunu belirlemeyi amaçlamıştır. Bu çalışmanın sonucunda öğrencilerin derse yönelik tutumları, derse çalışma biçimleri, öğretmenlerin Coğrafya konularını öğretirken kullandıkları yöntem ve teknikler, araç ve materyallerin öğrenci başarısı üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir.

Nalçacı ve Ercoşkun (2005) ise yaptıkları çalışmada ilköğretim Sosyal Bilgiler derslerinde yaygın olarak kullanılabilecek öğretim araç ve materyallerinin temel özellikleri konusunda bilgi vermeyi amaçlamışlardır. Öğrenmenin gerçekleştirilmesinde öğretim yöntemlerinin yanı sıra öğretim materyallerinin de kullanılması gerektiği belirtilerek, afiş ve posterler, grafikler, levhalar ve düz resimlerin Sosyal Bilgiler öğretiminde öğretim sürecini zenginleştirdiği, kolaylaştırdığı, somut ve kalıcı hale getirdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Şimşek (2006), ilköğretim Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin tarihsel hikayeye yönelik tutumları çeşitli değişkenlere göre değerlendirilmeye çalışmıştır. Araştırma sonunda, tarihsel hikayeye yönelik öğrenci tutumlarının yüksek derecede olumlu olduğu bulunmuştur.

Alaba (2007) ilkokul çocuklarında yaratıcılığı arttırmak amacıyla öğretimde çizgi film ve karikatür kullanımının etkilerini ve ne düzeyde kullanıldıklarını araştırmıştır. Araştırma sonucunda ilkokul çocuklarının, öğretmenlerin öğretim stratejilerinden memnun olmadıkları yanı sıra öğretmenlerin geleneksel anlatım ve tahtaya yazma, hikâye anlatma gibi metotlar kullandıkları belirlenmiştir. Öğrencilere keşfedici, deneysel ve yaratıcı öğrenme için gerekli olan yüksek seviyeli becerilerini geliştirmek amacıyla yalnızca resmi olmayan, aşamalı ve yaratıcı öğretim tekniklerinin kullanımının katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Çocukların problem çözme yaklaşımlarında çizgi film ve karikatür kullanımının diğer metotlara göre gözle görülür şekilde daha etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Aykaç (2007), Sosyal Bilgiler dersi programına yönelik öğretmen görüşlerini saptamayı ve bu bulgular ışığında programı değerlendirmeyi hedeflemiştir. Sosyal Bilgiler dersi veren 50 öğretmene uygulanan ölçekte “programda hazırlanan etkinliklerin öğrenciyi

aktif kılmadığı, bireysel farklılıkları ve bölgesel farklılıkları dikkate almadığı, okulların araç gereç ve fiziki donanımının yeterli olmadığı, sınıf mevcutlarının programın uygulanmasına uygun olmadığı ve yeni programla ilgili verilen seminerlerin yetersiz olduğu” saptanmıştır. Öğretmenlerin %30’unun ders içeriğinde kullanılan resim, fotoğraf, grafik gibi görsellerin öğrencilerin öğrenmesine uygun olarak hazırlandığına katıldıkları, %26’sının tamamen katıldığı, %22’sinin kararsız olduğu belirtilmiştir.

Demiralp (2007) ise çalışmasında, Coğrafya eğitimi ve öğretiminde kullanılan materyallerin neler olduğunu ve materyal seçimine etkili faktörlerini ele almıştır. Çalışmasında; Coğrafya öğretiminde, ders kitaplarının, harita ve kürenin dışında araç-gereç ve materyal kullanımına ve üretimine pek yer verilmediği ancak kalıcı ve etkin öğrenmenin gerçekleşmesi amacıyla öğrenme alanlarına, kazanımlara, etkinliklere, öğrenme ortamına, öğretmenlerin, okul yöneticilerinin ve velilerin katkılarına bağlı olarak her sınıf ve düzeyde birbirinden farklı ders araç ve materyalin kullanılması gerektiği ifade edilmiştir.

Dönmez, Yazıcı ve Sabancı (2007) Sosyal Bilgiler dersinde görsel araçlardan yararlanılması, öğrenme sürecini olumlu yönde etkilemesi açısından önemli olduğunu ve yaptıkları araştırmada grafik düzenleyiciler hakkında bilgi verilerek, bu araçların kullanımının, Sosyal Bilgiler derslerinde öğrencilerin akademik bilgiyi elde etmelerine etkisinin olup olmadığını incelemişlerdir. Sosyal Bilgiler dersinde grafik düzenleyicilerin kullanımının öğrencilerin akademik bilgiyi elde etmelerine olumlu yönde etki ettiği tespit edilmiştir.

Taylor (2007) ise Dönüşümcü öğrenmenin ve eleştirel yansımanın karmaşık doğasının teşvik edilmesini konu almış ve farklı ortamlarda dönüşümcü öğrenme teorisi üzerindeki yeni bulguları incelemiştir. Dönüşümcü öğrenme araştırıldığında fotoğraf ve videolara yönelimin arttığı ifade edilmiş, fotoğraf ve videoların anıları tetikleme ve grup dinamiği ya da sistemlerin keşfedilmesi için katılımcıların değerleri, inançları, tutumları ve anlamlarını keşif amacını ifade edilmesine yardımcı oldukları belirlenmiştir. Buna ek olarak, duygu ve düşüncelerini yeterince tanımlamak için gerekli sözel ve düşünsel becerilerden yoksun kişilere yardımcı olmaktadır. Fotoğraf ve video kayıt ortamının hem öğretmen hem öğrenci açısından ortak bir görsel içerik sağlaması açısından düşünmeyi teşvik etmeye katkıda bulunduğu, daha işbirlikçi bir araştırma deneyimi geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Türker ve Arslan (2008); ilköğretim 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretiminde görsel ve işitsel materyal kullanımının öğrencilerin akademik başarıları ve hatırd tutma düzeyleri üzerindeki etkisini belirlemek, öğrencilerin sürece yönelik görüşlerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonuçları, görsel ve işitsel materyal kullanımı ile yapılan öğretim, öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersine ilişkin akademik başarılarını, bilgileri hatırlama düzeylerini arttırmaktadır.

Çalışkan ve Turan (2008); araştırmaya dayalı öğrenme yaklaşımının ilköğretim 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin akademik başarılarına ve kalıcılık düzeylerine etkisini incelemişlerdir. Yapılan araştırmanın sonucunda, araştırmaya dayalı öğrenme yaklaşımının Sosyal Bilgiler dersinde kullanılması geleneksel öğrenme yaklaşımlarına göre öğrencilerin akademik başarılarını artırmada ve öğrenilen bilgilerin kalıcılığını sağlamada daha etkili olduğu tespit edilmiştir.

Ulusoy (2009) da benzer konuda yaptığı çalışmada tarih dersinin işlenmesi sürecinde öğrencilerin isteklerini ve dersin işlenişine ilişkin sıkıntılarını ele almıştır. 660 öğrenciye anket çalışması uygulanmış ve açık uçlu sorular sorularak görüşleri öğrenilmiştir. Çalışma sonucunda öğrenciler tarih dersinin sıkıcılıktan, ezberden, tekdüzelikten kurtarılmasını; dersin daha akıcı, kendilerinin daha aktif olduğu ve öğretim materyallerini daha fazla kullanabildikleri bir ortamın olmasını istediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca konulara ilişkin fotoğraf, resim, minyatür gibi görsel öğelerin film, belgesel, harita gibi materyallerden sonra öğrenciler tarafından en fazla istenen materyaller olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ada, Baysal ve Kadioğlu (2009); ilköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde, projeye dayalı öğrenme yaklaşımının, öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi tutumuna ve görsel sunu uygulamalarına etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda ilköğretim dördüncü sınıf sosyal bilgiler dersi “İnsanlar ve Yönetim” ile “Uzaktaki Arkadaşlarım” ünitelerinde projeye dayalı öğrenme yaklaşımının öğrencilerin görsel sunu uygulamalarına ve sosyal bilgiler dersine yönelik tutumunu olumlu yönde arttırdığı bulunmuştur.

Ulusoy ve Gülüm (2009) ise yapmış oldukları çalışmaya göre Sosyal Bilgiler dersinde Tarih ve Coğrafya konularında soyut kavramların işlenmesi durumunda fotoğraf, resim, grafik, karikatür ve harita gibi görsel materyallerin yazılı materyallerden daha etkili

olduğunu, görsel betimlemelerin öğrenmede kolaylık sağladığı belirtilirken, öğretmenlerin de materyal kullanma konusunda istekli oldukları ancak zaman ve maddi olanakların olmaması, materyal bulmada eksiklik yaşanması vb. nedenleriyle görsel materyal kullanmanın istenen düzeyde olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca öğretmenlerin Tarih ve Coğrafya derslerinde en çok kullandıkları materyallerin harita, fotoğraf ve resim olduğunu tespit etmişlerdir.

Gökkaya ve Yeşilbursa (2009); ilköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu” ünitesinin geleneksel yöntemle (anlatım yöntemi) işlenişiyile, tarihi yerleri kullanarak yapılan öğretime göre işleniş arasında, öğrencilerin akademik başarılarını etkileme ve bililerin kalıcılığını sağlama bakımından anlamlı bir fark olup olmadığını saptamaya çalışmışlardır. Genel olarak araştırma sonucunda, öğrencilerin akademik başarılarını ve öğrenilenlerin kalıcılığını sağlama açısından, daha çok duyu organına hitap eden, öğrenci merkezli öğretimi temel alan tarihi yerlerle öğretim yönteminin, geleneksel öğretim yöntemine oranla daha başarılı olduğu anlaşılmıştır.

Akengin ve İbrahimoglu (2010); Sosyal Bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrenci başarısına ve derse ilişkin görüşlerine etkilerini araştırmışlardır. Nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı bu çalışmada, karikatür kullanımının öğrenci akademik başarısını yükselttiği ve derse ilişkin görüşleri genel olarak anlamlı ve pozitif etkilediği belirlenmiştir. Serriere (2010); sınıf ortamında çocukların kitapları ve müfredatlarına ilişkin çeşitlilik ve kabul edilebilirlik konularını ele almıştır. Öğrenciler için belki de en anlamlı ve müfredata uygun materyallerin kendi sınıf topluluklarının fotoğrafları hakkında konuşmaları amacıyla dijital bir kamera ve boş bir vakit olduğu savunulmaktadır. Araştırmada okul öncesi sınıfa ait 3 yıllık bir çalışmada, çocukların sosyal topluluklarını inceleme ve yeniden ele almalarını mümkün kılmak için fotoğraf kullanılarak eş-ekip çalışma kültürünü daha iyi anlamak isteyen araştırmacılara fotoğraf metodolojisi önerilmiştir. Sosyal eğitimin en önemli aracı olan oyunun yanı sıra fotoğrafçılığın yansıtıcı bir bileşen olma özelliği sayesinde okul süresinde zaman geçirmenin çocuklar için sosyal ikilemleri incelemek ve eşitsizliklerle yüzleşmek amacıyla ilgi çekici olabileceği belirtilmiştir.

Merkt, Weigand, Heier, ve Schwan (2011), Alman ortaokul öğrencilerinin karmaşık içerikli dersleri öğrenmeleri sürecinde interaktif videoların etkililiği ve resimli metin kitaplarının kullanım örüntülerini araştırmışlardır. Bu amaçla video ya da basılı materyalle gerçekleşen öğrenim arasındaki fark ortaya koyulmaktadır. Farklı düzeyde interaktif olan iki

video ve konu içeriğine ilişkin resimli bir kitap kullanılmıştır. Çalışmada videoların interaktif özelliklerinin spontane bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte, öğrenme için videoların durdurulması ya da görüntüleme gibi mikro düzeyde aktivite özelliklerinin mümkün kılınmasının bir tablo ya da indeks olarak göstermeye göre daha faydalı olduğu belirlenmiştir.

Allen (2012) katılımcı fotoğrafçılık görsel tekniğinin kullanımı ile bir orta öğretim okulunda siyah Amerikalı orta sınıf gençlerin yaşamlarını ele almış ve sosyal sorunlar, kültür fenomeni gibi sosyal yaşamların keşfedilmesini konu almıştır. Çalışmada bu öğrenci kesiminde bu metodun faydaları ve etik ikilemleri vurgulanmıştır. Kendileri için değerli olan objelerin fotoğraflarını çeken öğrencilerin aktif katılımlarının sağlandığı ve öz sunum özelliklerini güçlendirilebildiği belirlenmiştir. Ancak bazı öğrencilerin bu yöntemi kullanmada kendilerine güvenmemeleri, yöntemin maliyetli olması ve örneklem kesimine karşı olan ön yargılar gibi olumsuzlukların da görüldüğü tespit edilmiştir.

Zahn, Krauskopf, Hesse, ve Pea (2012); dijital video teknolojilerinin sınıf içerisinde işbirlikçi öğrenmeyi desteklemek için çeşitli fonksiyonlar sunmasına yönelik çalışma yapmışlardır. Çalışmada, Tarih dersinde öğrencilerin kısa bir işbirlikçi tasarısı boyunca web tabanlı video araçlarının öğrenme ve performansa etkileri araştırılmıştır. 16 yaşındaki öğrencilerin bulunduğu deneyde öğrenci gruplarının işbirliği süreci için iki zıt rehberlik türü (sosyal etkileşime ilişkin rehberlik ve bilişsel göreve ilişkin rehberlik) karşılaştırılmıştır. Ayrıca iki çeşit gelişmiş video aracı karşılaştırılmıştır. Her iki rehberlik yaklaşımı ve araçlar, öğrencilerin aktif, anlamlı öğrenme ve tarihsel olayların eleştirel analizini destekleme amacındadır. Çalışma sonucunda sosyal-etkileşim ilişkili rehberliğin öğrencilerin tarih becerileri gibi öğrenme çıktılarında daha etkili olduğu bulunmuştur. Farklı video araçlarının tutarlı sonuçlar vermediği tespit edilmiştir.

Aktürk, Yazıcı ve Bulut (2013) ilköğretim 6.sınıf Sosyal Bilgiler dersi “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde verilmesi planlanan temel yetenekler kapsamında yer alan mekân algılama becerisinin animasyon ve dijital harita kullanılarak geliştirilmesine yönelik çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları yapılan 24 maddelik bir başarı testi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda animasyon ve dijital harita gibi görsel materyal kullanımının öğrenci akademik başarısını arttırdığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada aynı zamanda öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersine yönelik tutumları da ölçülmektedir. Gömleksiz ve Kan (2013) Tutumla ilgili bütün özellikler değerlendirildiğinde tutumların öğrenme ortamları açısından ve öğrencilerin akademik başarıları açısından önemli olduğunu, Öğrencilerin yaşamları açısından temel bilgileri kazandıkları temel derslerden önemli olan Sosyal Bilgiler dersine ilişkin tutumlarının da önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Çelikkaya (2013) ise ilköğretim Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin materyal kullanım düzeylerini belirlemek amacıyla tarama modelinde bir çalışma yürütmüştür. 50 Sosyal Bilgiler öğretmeninden oluşan çalışma grubunda öğretmenlerin %62'sinin derste kullanmak üzere PowerPoint programı, grafikler, haritalar, çalışma kâğıtları, fotoğraf, kroki, şemalar gibi basit görsel materyaller hazırladıkları belirlenmiştir. Ayrıca okullardaki araç-gereç ve materyal durumu göz önünde bulundurulduğunda, büyük boy resimlerin ve fotoğrafların %66 oranında mevcut olmadığı tespit edilmiştir.

Kloppenburger (2013) ise 21. Yüzyılda geleneksel yaklaşımın yerini yenilikçi yaklaşımın almaya başladığını ifade ederek, ezber, tekrarlama ve temel anlayışın yerini eleştirel ve yaratıcı düşünme, detaylandırma ve değerlendirme gibi yüksek düzeyde düşünme unsurlarına bıraktığını savunmaktadır. Eğitimciler 21. yüzyıldaki öğretim ortamında yenilikçi yaklaşımların uygulanmasına odaklanmıştır. Öğretmenler, öğrencilerin öğrenim sürecinin merkezinde olduğu, öğrendiklerine sahip çıkma ve öğrenmeye aktif olarak teşvik edildikleri öğrenme ortamı yaratarak öğrenci katılımını artırmak için doğrudan araştırma sonuçları olarak çevrimiçi fotoğraf dersleri oluşturma çabasına girmişlerdir. Öğrenme, çevrimiçi öğretimin potansiyel faydaları ve etkili öğrenme ortamının tasarımı keşfedilmesi amacıyla yapılan çalışma sonucunda öğretmenlerin öğrenme ortamını düzenleyici ve tüm yönleriyle sorumlu olduğu, sınıfta özellikle araştırma tabanlı öğrenme yaklaşımında öğrencilere yoğun ve sürekli bir değerlendirme ve yönlendirme gerektiği belirtilmiştir.

Wolfenden ve Buckler (2013) Sudanlı öğretmenlerin öğretimlerinde meydana gelen değişiklikleri yansıtıcı fotoğraf kullanarak yakalamayı amaçlamışlardır. Özellikle uzak ve kıt kaynaklı sınıflarda, dilsel ve kültürel sınırlar bulunan ortamlarda öğretmenlerin sınıf içi uygulamaları nasıl gerçekleştirdikleri konu alınmıştır. Çalışmada öğretmenlerin, öğrencileri bilgili olarak konumlandıran ve sınıf ortamını sınıf dışı öğrenme ve sosyal uygulamaya bağlayan pedagojileri benimsemek için güvenli bölgeler buldukları fotoğraf verileriyle

gözlemlenmiştir. Öğretmenlerin sınıf duvarlarının sınırları ötesinde fiziksel mekânlarda ve geçici alanlarda daha katılımcı metotlar deneyimledikleri görülmüştür.

Çelikkaya (2014) Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının drama yöntemini kullanmalarının önemi ve uygulanabilirliğinin ortaya konulmasını amaçlamıştır. Drama sürecinde rol oynama, pandomim, doğaçlama, öykünme, hayal oyunu, rol değiştirme zihinde canlandırma, öykü canlandırma ve kukla gibi aşamalar bulunmakta ve zihinde canlandırma aşamasında konuya uygun bir fotoğraf, tablo veya resim öğrencilere gösterilerek yaşadıkları olayları anlamaları ve belleklerine daha iyi kaydetmeleri sağlanmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu da öğrencilerin çağrışım yoluyla yorumlar yapabilmelerine katkıda bulunmaktadır.

Decoster ve Dickerson (2014), sosyal klinik hizmetlerde fotoğrafın terapötik kullanımına ilişkin kanıt temelli uygulamalar yürütmüşlerdir. İnsan deneyimlerinin ifadesinde duygusal bir şekilde güçlü anlamlar yakalanması amacıyla kullanılan fotoğraflama psikososyal odaklı müdahaleler için gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın çoğunluğunu fotoğraf çekmek veya fotografik ürünler (kolajlar, anlık görüntüler) oluşturmayı içeren görevlerin bulunduğu müdahaleler oluşturmuştur. Tipik olarak bu fotografik aktivitelerin bir grup ya da bireysel terapilerde, yetişkinler ya da ergenler için sosyal beceriler, başa çıkma becerileri, öz güven ya da kimlik odaklı yapıldığı ifade edilmiştir. Bu prosedürleri deneysel olarak genellikle vaka çalışmaları ya da tek grup dizayn ölçümleri desteklemiştir. Araştırma sonucunda tüm vakalarda istatistiksel olarak anlamlı etkiler ve gelişmeler rapor edilmiştir.

Pavelka (2014), kitaplarda ya da video sunumlarında temel öğretim araçları olan statik görsel metinler ve fotoğraflar, görüntüler ve posterlerin yorumlanmasını konu almıştır. Sanat eserlerindeki çizimler ya da bir kitap kapağındaki fotoğrafın okuyucu ile farklı bir iletişim alanı oluşturduğu, bu yapı ve içeriğin güçlü bir anlatım potansiyeline sahip olabildiği belirtilmiştir. Örnek olarak bir öğretmenin, Darwin'in evrim teorisini anlatan aşamaların tebeşirle tahtaya çizmesi yerine fotoğrafta göstermesini daha etkili olabileceği belirtilmiştir.

Ganier ve Vries (2016), atölyelerde çalışmaktan eğitime çok fazla zaman kalmayan öğrencilerin becerilerini uygulamaya geçirmelerine fırsat veren çevrimiçi öğrenme materyallerini ele almışlardır. Bu eğitimi tamamlamak için en uygun olan eğitim-öğrenim

sunum ortamlarını belirlemek amacıyla farklı formatlar (video-ses, video-metin ve fotoğraflar-metin) karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda, ilk denemede videoların fotoğraflardan daha etkili olduğu görülmüştür. Diğer denemelerde ise performansın fotoğraflarda videolara göre daha iyi olduğu tespit edilmiştir.

İlhan (2016) yapmış olduğu araştırmasında Sosyal Bilgiler dersinde çizgi roman kullanımının öğrencilerin başarılarını, derse karşı tutumlarını, tarih algılarını ve çizgi romana bakış açılarını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma 7. Sınıf öğrencilerine yönelik olup, sosyal bilgiler dersin.in "Türk Tarihine Yolculuk" ünitesinde bulunan İstanbul'un Fethi konusu üzerinde yapılmıştır. Elde edilen verilere göre çizgi romanın öğrencilerin başarısını, derse yönelik tutumunu, tarih algısını ve çizgi romana bakış açısını olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bayramoğlu ve Başbuğ (2018)'un, T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersinin yaratıcı drama yöntemi ile işlenmesine ilişkin öğrenci görüşlerini araştırdığı çalışmada, 8. sınıf “Ya İstiklal Ya Ölüm” ünitesi kapsamındaki içerikler yaratıcı drama yöntemiyle işlenmiştir. Araştırma bulgularına göre yaratıcı dramanın öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal öğrenme alanlarında etkili olduğu, öte yandan öğrencilerde özgüven, iletişim becerileri ve öğrenme heyecanını artırdığı görülmüştür.

İlgili alanda yapılan çalışmalara baktığımızda, farklı disiplinlerde, benzer konuları işleyen pek çok araştırmanın olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler Öğretiminde fotoğrafların kullanımının, akademik başarı ve tutumu belirlemeye yönelik yapılan herhangi bir çalışmaya ise rastlanılmamıştır. Bu açıdan bakıldığında, bu çalışmanın Sosyal Bilgiler alanına ve literatür taramasına önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada Ortaokul 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi Türk Tarihinde Yolculuk Ünitesindeki konuların öğretiminde fotoğrafların kullanımına dayalı öğretim yöntemi ile geleneksel öğretim yönteminin (düz anlatım, soru-cevap) kullanıldığı öğretim yönteminde öğrencilerin akademik başarılarına ve derse karşı tutumlarına etkisi ön test, son test kontrol gruplu yarı deneysel model ile belirlenmeye çalışılmıştır. Bu araştırma modeliyle ilgili Karasar (2012: 97) : “*Araştırma ön test- son test, kontrol gruplu desende yansız atama ile oluşturulmuş deney ve kontrol grubu olmak üzere denek grubundan oluşturulmuştur. Her iki gruptan deney öncesi ve deney sonrası gerekli veriler alınmıştır. Ön test- son test kontrol gruplu modelde, yansız atama ile oluşturulmuş iki grup bulunur. Bunlar deney ve kontrol grupları olarak kullanılır. Her iki grupta da deney öncesi ve sonrası ölçmeler yapılır*” diye ifade etmiştir.

Bu araştırma, 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılı birinci döneminde, Kasım ayının birinci haftası ile Aralık ayının son haftasını kapsayacak şekilde sekiz haftalık sürede gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmalar MEB Talim Terbiye Kurulunun Haftalık Ders Çizelgesinde yer alan Sosyal Bilgiler dersinin 7. Sınıflar için belirlenmiş olan haftalık 3 ders saati olarak 8 haftalık bir süreçte ve toplamda 24 ders saatinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde, deney ve kontrol gruplarında işlenecek konuların her iki grupta da uyumlu olarak gitmesine özenle dikkat edilmiştir. Deney ve Kontrol grupları aralarında seviye farkı bulunmamakta, kız ve erkek öğrenci sayıları birbirine denk sayıdadır. Ön test - son test kontrol gruplu bir desenle gerçekleştirilen bu araştırmada deney grubundaki öğrencilerle birlikte fotoğrafların tutuma ve akademik başarıyı arttırmaya yönelik bir çerçeve geliştirilmeye çalışılmış, kontrol grubundaki öğrencilerle ise ünitenin işleniş esnasında geleneksel öğretim yöntemleri (düz anlatım, soru-cevap) kullanılmıştır. Sekiz haftalık süreçte yapılan deneysel uygulama sonucunda Sosyal Bilgiler öğretiminde fotoğrafların kullanımının öğrencilerin akademik başarıları üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Deneyssel bir araştırma olması nedeniyle evren ve örneklem seçimine gidilmemiştir. Araştırma grupları örneklem yerine seçkisiz atama ile belirlenmiştir. Araştırma Aydın ili Nazilli ilçesinde bulunan Atatürk Ortaokulu'nda gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı öğretmen bu okulda görev yapmakta olup dersine girdiği homojen olarak birbirine yakın olan iki ayrı sınıfı (7/A - 7/B) belirlemiş, bu sınıflardaki toplam 40 ortaokul öğrencisiyle bu çalışmayı gerçekleştirmiştir. Araştırmanın deneyssel sürecinde araştırmacı öğretmen, görsel materyal olarak fotoğrafların kullanıldığı deney grubunda (7-A sınıfı) 20 öğrenci ile; geleneksel öğretim yönteminin (düz anlatım, soru-cevap) kullanıldığı kontrol grubunda ise (7-B sınıfı) 20 öğrenci ile çalışmayı yürütmüştür.

3.3. Araştırma Süreci

Bu araştırmada yapılandırmacı öğrenmeyle birlikte fotoğrafların etkin olarak kullanıldığı grupta ders alan öğrenciler deney grubu olarak, bu yaklaşımın hiç kullanılmadığı mevcut uygulamaların (öğretmen merkezli) kullanıldığı yöntemlerle ders alan öğrenciler ise kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Deney ve kontrol grubunun belirlenmesinde yansız atama yöntemi kullanılmıştır.

Deney ve kontrol grupları belirlendikten sonra, deney grubundaki öğrencilerle yaklaşık sekiz haftalık bir süreçte “Türk Tarihine Yolculuk” ünitesinin işlenişinde fotoğraflar etkin olarak kullanılmış ve uygulama sona erene kadar bu yöntemle bağlı kalınmıştır. Kontrol grubundaki öğrencilerle sunuş tarzı öğretim modeli olan geleneksel yöntemle dersler işlenmiş ve bu grupta da sekiz haftalık süreçte bu çalışma yürütülmüştür.

3.4. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada yapılan çalışmayla ilgili veri elde etmek için değişik ölçme araçları kullanılmıştır. Bunlar, Sosyal Bilgiler akademik başarı testi ve Sosyal Bilgiler dersi tutum ölçeğidir.

3.4.1. Sosyal Bilgiler Başarı Testi

Araştırmada veri toplama aracı olarak Erhan Yaylak tarafından geliştirilen, geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış başarı testi kullanılmıştır. Deney ve kontrol grubunun “Türk Tarihine Yolculuk” ünitesindeki başarı durumunu ölçmek için Yaylak (2010) tarafından oluşturulan toplam 28 soruluk başarı testinin güvenilirliğini ölçmek için madde analizi yapılmıştır. İlk madde analizinin Cronbach Alpha katsayısı 0,70’dir. İlk madde analizi sonuçlarına göre ölçek ortalaması 9,09 standart sapması 4,25’tür.

3.4.2. Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeği

Demir ve Akengin tarafından 2010 yılında geliştirilen, geçerli ve güvenilirliği sağlanmış Sosyal Bilgiler dersi tutum ölçeği bu araştırmada kullanılmıştır. Demir ve Akengin (2010) bu ölçekle ilgili: *“Tutum ölçeğinin çalışma grubunu Ordu, Muş, Diyarbakır ve İstanbul illerinde bulunan İlköğretim okullarının altıncı ve yedinci sınıflarında öğrenim görmekte olan 640 öğrenci oluşturmuştur. Ölçek 6. ve 7. Sınıflarda eğitim gören 6. ve 7. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersine karşı olan tutumlarını ölçmek amacıyla kullanılabilir”* demiştir.

Tutum ölçeği: Öğrenme İsteği, Sosyal Bilgiler derslerinden hoşlanma, Öğretmenden kaynaklanan tutumlar, Sosyal Bilgiler sevgisi başlıklarını içeren 4 bölümden oluşmaktadır. Bu ölçek 14 tane olumlu, 12 tane olumsuzluk içeren, 26 maddeden oluşmaktadır. Tutum ölçeği; Tamamen Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum ve Hiç Katılmıyorum seçeneklerinden oluşan beşli likert tarzı bir ölçektir. Araştırma bulgularına göre geçerli ve güvenilir olan bu ölçek ilköğretim altıncı ve yedinci sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin sosyal bilgiler dersine yönelik olumlu ve olumsuz tutumlarını belirlemek amacıyla kullanılabilmektedir. Bu araştırmada Tutum ölçeği deney ve kontrol grubuna, araştırma öncesi ve sonrasında ön test ve son test olarak uygulanmış, Derslerin Fotoğraf destekli işlenmesiyle öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersine karşı tutumları üzerinde etkisinin olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

4.3. Güvenirlik Analizleri

4.3.1. Başarı Testinin Güvenirlik Analizleri

Tablo 4.1. Başarı Testine Ait KR-20 Güvenirlik Katsayıları

Grup	Uygulama	KR-20 Güvenirlik Katsayıları
Deney	Başarı testi ön test	0,60
	Başarı testi son test	0,79
Kontrol	Başarı testi ön test	0,77
	Başarı testi son test	0,59
Tüm grup (deney ve kontrol birlikte)	Başarı testi ön test	0,69
	Başarı testi son test	0,80

Tablo 4.1.'de hem deney grubu hem de kontrol grubu ve her iki grup birlikte olmak üzere başarı testinin ön test ve son test uygulaması için ayrı ayrı güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır. Test maddeleri 1-0 şeklinde puanlandığından ve maddelerin ortalama güçlükleri birbirinden farklılaştığından KR-20 katsayısının hesaplanmasına karar verilmiştir. Tablo 4.1.'e göre bütün koşullarda son test uygulamasına ait güvenirliklerin daha yüksek olduğu görülmektedir. En düşük güvenirlik kontrol grubunun son test uygulamasına, en yüksek güvenirlik ise deney ve kontrol grubunun birlikte olduğu son test uygulamasına aittir. Frisbie, (1988) güvenirlik katsayılarının kaç olması gerektiğine dair tam bir ölçütün olmadığını belirtmektedir. Eğer bireyler hakkında önemli kararlar verilecekse, uygulanan test geniş ölçekli standart bir testte güvenirliliğin 0,85 - 0,95 aralığında olması gerektiği önerilir. Ancak uygulanan test, sınıf içi uygulamalar için öğretmen yapımı bir testse ve öğrenciler hakkında kritik kararlar verilmiyorsa 0,50 gibi bir katsayının tolere edilebileceğini belirtmektedir (Frisbie, 1988). Buna göre başarı testi için elde edilen güvenirlik katsayılarının bu uygulama için yeterli olduğu, elde edilen puanların güvenilir olduğu söylenebilir.

4.3.2. Tutum Ölçeğinin Güvenirlik Analizleri

Tablo 4.2. Tutum Ölçeğine Ait Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayıları

Grup	Uygulama	KR-20 Güvenirlik Katsayıları
Deney	Tutum ölçeği ön test	0,93
	Tutum ölçeği son test	0,91
Kontrol	Tutum ölçeği ön test	0,92
	Tutum ölçeği son test	0,80
Tüm grup (deney ve kontrol birlikte)	Tutum ölçeği ön test	0,92
	Tutum ölçeği son test	0,90

Tablo 4.2.'ye göre tutum ölçeği için en düşük güvenirlik katsayısı, kontrol grubunun son test uygulamasına ait olup 0,80 değerindedir. En yüksek güvenirlik ise deney grubunun ön test uygulamasına ait olup 0,93'tür. Genel olarak değerlendirildiğinde tutum ölçeği için elde edilen bütün güvenirlik katsayıları oldukça yüksek düzeydedir. Buna göre bu araştırmada tutum ölçeğinden elde edilen puanların güvenilir olduğu söylenebilir.

3.5. Verilerin Analizi

İstatistiksel analizlerin yapılmasında SPSS/PC (Statistical Package for Social Sciences for Personal Computers) bilgisayar programı kullanılmıştır. Araştırma ile toplanan veriler bu program kullanılarak veri seti haline dönüştürülmüştür. Öğrencilerin verdikleri doğru yanıtlar 1'e, yanlış yanıtlar 0'a dönüştürülmüştür. Ön test-son testinden deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin Türk Tarihinde Yolculuk Başarı Testinin toplam puanları alınarak analiz yapılacak şekle dönüştürülmüştür.

Deney ve kontrol grubunun "Türk Tarihine Yolculuk" ünitesindeki başarı durumunu ölçmek için daha önce Yaylak, (2010) tarafından oluşturulan toplam 28 soruluk başarı testinin güvenirliliğini ölçmek için madde analizi yapılmıştır. İlk madde analizinin Cronbach Alpha katsayısı 0,70'dir. İlk madde analizi sonuçlarına göre ölçek ortalaması 9,09 standart sapması 4,25'tür. Deney ve kontrol grubu öğrencilerin ön test-son test başarı puanları arasındaki farklılıkları, iki yönlü varyans analizi, deney grubu öğrencileri ile kontrol grubu öğrencilerinin deneysel işlem öncesinde akademik

başarıları üzerindeki etkisine ilişkin bulgular t testi bağımsız değişkenler t-testi, bağlantılı örneklem t testi kullanılarak değerlendirilmiştir.

Kontrol ve deney gruplarının her birinde ön test-son test ortalama puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını anlamak için “bağımlı değişken t testi”, kontrol ve deney grubu ön test ortalama puanlar arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını anlamak için “Bağımsız Değişken t testi” ve yine son test ve kalıcılık testi sonuçlarının kıyaslanması için “Bağımlı Örneklem t testi” kullanılmıştır.

4. BÖLÜM

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Bulgular

Çalışmanın giriş kısmında ifade edilen araştırma sorularını yanıtlamadan önce değişkenlere ait betimsel istatistikler incelenmiştir. Deney ve kontrol grupları bazında yapılan incelemede, tutum ölçeğinin ön test ve son test puanları ile başarı testinin ön test ve son test puanlarına ait en küçük, en büyük, ortalama, standart sapma, çarpıklık ve katsayıları hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo 4.3. ve Tablo 4.4.'te verilmiştir.

Tablo 4.3. Deney ve Kontrol Gruplarındaki Öğrencilerin Tutum Ölçeğinin Ön Test ve Son Test Uygulamasından Aldıkları Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler

Grup	Uygulama	N	En Küçük	En Büyük	Ortalama	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Deney	Tutum ölçeği ön test	22	55,00	121,00	91,46	19,24	-,248	-,738
Kontrol	Tutum ölçeği ön test	22	66,00	119,00	96,87	16,26	-,378	-,929
Deney	Tutum ölçeği son test	22	54,00	109,00	86,50	16,52	-,532	-,766
Kontrol	Tutum ölçeği son test	22	75,00	120,00	100,57	11,26	-,843	,902

Tablo 4.3.'e göre deney grubundaki öğrencilerin tutum ölçeğinden aldıkları en düşük puan 55; en yüksek puan ise 121'dir. Bu gruptaki öğrencilerin tutum puanları ortalaması 91,46 olup, çarpıklık ve basıklık katsayısına göre puanlar normal dağılmaktadır. Kontrol grubundaki öğrencilerin ise tutum ölçeği ön test puanları 66 ile 119 arasında değişmektedir. Ortalamanın 96,87 olduğu kontrol grubunda da puanların normal dağıldığı görülmektedir.

Son test uygulamasında deney grubundaki öğrencilerin tutum puanlarının bir miktar azaldığı görülmektedir. Deney grubunun tutum ölçeğinin son test uygulamasından aldıkları puanlar 54 ile 119 arasında değişmektedir. Ortalamanın 86,50 olduğu bu uygulama için puan dağılımının yine normal olduğu görülmektedir. Benzer bir durum kontrol grubu için söz konusudur. Kontrol grubunun tutum ölçeği son test uygulama puanları 75 ile 120 arasında değişmektedir. Kontrol grubu için ortalama 100,57 olup, puan dağılımının normal olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.4. Deney ve Kontrol Gruplarındaki Öğrencilerin Başarı Testinin Ön Test ve Son Test Uygulamasından Aldıkları Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler

Grup	Uygulama	N	En Küçük	En Büyük	Ortalama	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Deney	Başarı testi ön test	22	1,00	15,00	9,14	3,55	-0,29	0,11
Kontrol	Başarı testi ön test	22	3,00	23,00	9,19	4,72	1,89	4,05
Deney	Başarı testi son test	22	11,00	27,00	21,50	4,33	-1,04	0,01
Kontrol	Başarı testi son test	22	9,00	23,00	15,50	3,77	0,41	-0,15

Tablo 4.4.'e göre deney grubundaki öğrencilerin başarı testinin ön test uygulamasından aldıkları puanlar 1 ile 15 arasında değişmekte olup, puanların ortalaması 9,14'tür. Çarpıklık ve basıklık katsayısına göre deney grubunun başarı testi ön test uygulama puanları normal dağılmaktadır. Kontrol grubundaki öğrencilerin ise başarı testi ön test uygulamasından aldıkları puanlar 3 ile 23 arasında değişmektedir. Bu grubun puan ortalaması 9,19 olup, deney ve kontrol grubuna ait ön test uygulamasının ortalamalarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Çarpıklık katsayısına göre kontrol grubunun ön test uygulama puanları normal dağılmayıp, sağa çarpık ve sivri bir dağılım sergilemektedir.

Deney grubunun başarı testinin son test uygulamasından aldıkları puanlarda bir artış olduğu göze çarpmaktadır. Buna göre deney grubunun son test uygulamasından aldıkları başarı testi puanları 11 ile 27 arasında değişmekte olup, ortalaması 21,50'dir. Çarpıklık ve basıklık katsayısına göre puanların normal dağıldığı kabul edilebilir. Kontrol grubundaki öğrencilerin başarı testinin son test uygulamasından aldıkları puanlar ise 9 ile 23 arasında değişmektedir. Ön test uygulamasına göre ortalamanın artış gösterdiği görülmektedir. Buna göre ortalama 15,50'dir. Çarpıklık ve basıklık katsayısına göre başarı testi son test uygulama puanları normal dağılmaktadır.

Tablo 4.3. ve Tablo 4.4.'te yer alan istatistiklere göre başarı testi uygulamasından elde edilen puanlar çoğunlukla normal; tutum ölçeği puanlarının ise tüm uygulama puanları normal dağılım göstermektedir. Bir araştırmada hangi istatistiksel testin uygulanacağına karar vermede, araştırma soruları, değişkenlerin türü, puanların dağılım özellikleri gibi ölçütler etkilidir. Araştırmanın amacına göre deney ve kontrol grubunun hem birbirileri ile hem de kendi içlerinde ön test ve son test puanlarının karşılaştırılması için ortalama

puanların karşılaştırılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla kullanılan testlerden biri de t testidir. t testinin parametrik veya parametrik olmayan türünden hangisini uygulanacağına karar vermede ise dağılım özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Parametrik bir test olan t testi bir takım varsayımlara dayanmaktadır:

- Verilerin sürekli olması,
- Değişkenlerin metrik ölçekte olması,
- Her bir gruptaki örneklem büyüklüğünün 30'dan büyük olması,
- Verilerin normal dağılması

bu varsayımların başlıcalarındandır. Eğer bu varsayımlardan biri karşılanmıyorsa non-parametrik testler kullanılır (Sümbüloğlu ve Sümbüloğlu, 2009). Bu çalışmada da deney ve kontrol gruplarının örneklem büyüklüğü sırasıyla 22 ve 23'tür. Örneklem büyüklüğünün az olması sebebiyle bağımsız gruplar için t testinin nonparametrik karşılıklarının kullanılmasına karar verilmiştir. Buna göre deney ve kontrol gruplarının karşılaştırılmasında Mann Whitney U testi; her bir grubun kendi içindeki ön test ve son test puanlarının karşılaştırılmasında ise Wilcoxon İşaretli Sıra Testi'ne karar verilmiştir.

Hem deney hem de kontrol grubunda araştırma kapsamında uygulanan testler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Gruplardaki birey sayısının 30'dan az olması nedeniyle ilişkilerin incelenmesinde Spearman korelasyon katsayısından yararlanılmıştır.

Büyüköztürk (2006); Korelasyon sonuçlarının yorumlanmasında aşağıdaki aralıklar referans olarak alınmıştır:

$r=1,00$ (mükemmel pozitif ilişki),

$r=-1,00$ (mükemmel negatif ilişki),

$r=0,00$ (ilişki yok),

$|r| < 0,30$ (düşük düzeyde ilişki)

$0,30 \leq |r| < 0,70$ (orta düzeyde ilişki)

$|r| \geq 0,70$ (yüksek ilişki)

4.2. Bulguların Analizleri

Araştırma sorularına yönelik yapılan istatistiksel analizlere ilişkin bulgular bu bölümde verilmiştir. Araştırmaya ait alt problemler yazılmış ve hemen ardından o alt probleme ilişkin bulgu ve yorumlar sırasıyla belirtilmiştir.

4.2.1. Deney Grubu Öğrencileri İle Kontrol Grubu Öğrencilerinin, Deney Öncesi Akademik Başarıları Farklı Mıdır?

Bu alt probleme ilişkin yapılan Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 1.4.’te verilmiştir.

Tablo 4.5. Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Başarı Testi Ön Test Uygulama Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney	22	23,66	520,50	216,500	,546
Kontrol	22	21,34	469,50		

Tablo 4.5.’e göre deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin başarı testinin ön test uygulama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($U=216,500$, $p>0,05$). Buna göre deney ve kontrol grubunun deney öncesi başarı testi puanları benzer düzeydedir. Nitekim Tablo 1.3.’te de görüldüğü üzere deney grubunun başarı testi ön test uygulama puanlarının ortalaması 9,14; kontrol grubununki ise 9,19’dur.

4.2.2. Deney Grubu Öğrencileri İle Kontrol Grubu Öğrencilerinin, Deney Sonrası Akademik Başarıları Farklı Mıdır?

Tablo 4.6. Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Başarı Testi Son Test Uygulama Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney	22	30,07	661,50	75,500	,000
Kontrol	22	14,93	328,50		

Tablo 4.6.'ya göre deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin başarı testinin son test uygulama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır ($U=75,500$, $p<0,05$). Sıra ortalamalarına göre deney grubundaki öğrencilerin deney sonrasındaki son test uygulamasından aldıkları puanlar kontrol grubunun son test uygulama puanlarından daha yüksektir.

Tablo 4.6.'da da görüldüğü üzere deney grubunun başarı testi son test uygulama puanlarının ortalaması 21,50; kontrol grubununki ise 15,50 olup deney grubunun puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuç, İlköğretim 7. sınıf *Sosyal Bilgiler Türk Tarihine Yolculuk* ünitesindeki konuların öğretiminde fotoğraf kullanımına dayalı öğretim yönteminin öğrencilerin başarısını arttırmada geleneksel (düz anlatım, soru-cevap) yöneme göre daha etkili olduğunu göstermektedir.

4.2.3. Deney Grubu Öğrencilerinin Akademik Başarılarına İlişkin Öntest-Sontest Puanları Arasında Fark Var Mıdır?

Tablo 4.7. Deney Grubundaki Öğrencilerin Başarı Testi Ön Test ve Son Test Uygulamasından Aldıkları Puanların Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıra Testi Sonuçları

		N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Başarı testi son test puanları – Başarı testi ön test puanları	Negatif Sıralar	1	1,50	1,50	-4,062*	,000
	Pozitif Sıralar	21	11,98	251,50		
	Eşit	0				

*Negatif sıralar lehine

Tablo 4.7.'ye göre deney grubundaki öğrencilerin başarı testinin ön test ve son test uygulamalarından aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($Z=-4,062$, $p<0,05$). Sıra ortalamalarına göre deney grubundaki öğrencilerin başarı testinin son test uygulamasından aldıkları puanlar ön test uygulama puanlarından manidar bir şekilde daha yüksektir. Buna göre İlköğretim 7. sınıf *Sosyal Bilgiler Türk Tarihine Yolculuk*

ünitesindeki konuların öğretiminde fotoğraf kullanımına dayalı öğretim yöntemi bu yöntemle eğitim gören öğrencilerin başarılarını arttırmada etkili olmuştur.

4.2.4 Kontrol Grubu Öğrencilerinin Akademik Başarılarına İlişkin Öntest-Sontest Puanları Arasında Fark Var Mıdır?

Tablo 4.8. Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Başarı Testi Ön Test ve Son Test Uygulamasından Aldıkları Puanların Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıra Testi Sonuçları

		N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Başarı testi son	Negatif Sıralar	1	1,00	1,00	-3,985*	,000
test puanları –	Pozitif Sıralar	2	11,50	230,00		
Başarı testi ön		1				
test puanları	Eşit	0				

*Negatif sıralar lehine

Tablo 4.8.'e göre kontrol grubundaki öğrencilerin başarı testinin ön test ve son test uygulamalarından aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır ($Z=-3,985$, $p<0,05$). Sıra ortalamalarına göre kontrol grubundaki öğrencilerin başarı testinin son test uygulamasından aldıkları puanlar ön test uygulama puanlarından daha yüksektir. Bu sonuç, İlköğretim 7. sınıf *Sosyal Bilgiler Türk Tarihine Yolculuk* ünitesindeki konuların öğretiminde geleneksel (düz anlatım, soru-cevap) yöntemin de bu yöntemle eğitim gören öğrencilerin başarılarını arttırmada etkili olduğunu göstermektedir.

4.2.5. Deney Grubu Öğrencilerinin Deney Öncesi Ve Deney Sonrası (Ön Test-Son Test) Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Var Mıdır?

Tablo 4.9. Deney Grubundaki Öğrencilerin Tutum Ölçeği Ön Test ve Son Test Uygulamasından Aldıkları Puanların Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıra Testi Sonuçları

		N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Tutum ölçeği son test puanları – tutum ölçeği ön test puanları	Negatif Sıralar	14	11,46	160,50	-1,566	,117
	Pozitif Sıralar	7	10,07	70,50		
	Eşit	1				

Tablo 4.9.'a göre deney grubundaki öğrencilerin tutum ölçeğinin ön test ve son test uygulamalarından aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($Z=-1,566$, $p>0,05$). Buna göre, İlköğretim 7. sınıf *Sosyal Bilgiler Türk Tarihine Yolculuk* ünitesindeki konuların öğretiminde fotoğraf kullanımına dayalı öğretim yöntemi öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersine yönelik tutumlarını arttırmada etkili değildir.

Tablo 4.10. Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Tutum Ölçeği Ön Test ve Son Test Uygulamasından Aldıkları Puanların Karşılaştırılmasına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıra Testi Sonuçları

		N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Z	p
Tutum ölçeği son test puanları – tutum ölçeği ön test puanları	Negatif Sıralar	9	9,67	87,00	-1,283	,199
	Pozitif Sıralar	13	12,77	166,00		
	Eşit	1				

Tablo 4.10.'da görüldüğü üzere, kontrol grubundaki öğrencilerin tutum ölçeğinin ön test ve son test uygulamalarından aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark yoktur ($Z=-1,283$, $p>0,05$).

Tablo 4.11. Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Tutum Ölçeği Ön Test Uygulama Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney	22	21,16	465,50	212,500	,358
Kontrol	22	24,76	569,50		

Tablo 4.11.'e göre deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin tutum ölçeğinin ön test uygulama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur ($U=212,500$, $p>0,05$).

Tablo 4.12. Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Tutum Ölçeği Son Test Uygulama Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Deney	22	17,93	394,50	141,500	,011
Kontrol	22	27,85	640,50		

Tablo 4.12.'e göre deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin tutum ölçeğinin son test uygulama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($U=141,500$, $p<0,05$). Sıra ortalamalarına göre kontrol grubundaki öğrencilerin son test uygulamasından aldıkları puanlar deney grubunun son test uygulama puanlarından daha yüksektir.

Tablo 4.13. Deney Grubundaki Öğrencilerin Ön Test ve Son Test Uygulaması Kapsamında Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiler

		Başarı testi ön test puanları	Başarı testi son test puanları	Tutum ölçeği ön test puanları
Başarı testi son test puanları	Korelasyon katsayısı	-,090		
	p	,690		
	N	22		
Tutum ölçeği ön test puanları	Korelasyon katsayısı	,314	-,009	
	p	,155	,967	
	N	22	22	
Tutum ölçeği son test puanları	Korelasyon katsayısı	,096	,019	,771
	p	,670	,934	,000
	N	22	22	22

Tablo 4.13.'e göre deney grubundaki öğrencilerin başarı testi ön test puanları ile başarı testi son test puanları arasında oldukça düşük düzeyde, negatif yönde ve anlamlı olmayan bir ilişki bulunmaktadır ($r=-0,090$, $p>0,05$). Deney grubunun tutum ölçeği ön test puanları ile başarı testi ön test puanları arasında pozitif yönde, orta düzeyde ve anlamlı olmayan bir ilişki söz konusudur ($r=0,314$, $p>0,05$). Yine bu gruptaki öğrencilerin tutum ölçeği ön test puanları ile başarı testi son test puanları arasında negatif yönde, yok denecek kadar düşük düzeyde ve anlamlı olmayan bir ilişki vardır ($r=-0,009$, $p>0,05$).

Deney grubundaki öğrencilerin tutum ölçeği son test puanları ile başarı testi ön test puanları arasında, oldukça düşük, pozitif yönde ve anlamlı olmayan bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,096$, $p>0,05$). Yine bu gruptaki öğrencilerin tutum ölçeği son test puanları ile başarı testi son test puanları arasında pozitif yönde, oldukça düşük düzeyde ve anlamlı olmayan bir ilişki söz konusudur ($r=0,019$, $p>0,05$). Son olarak deney grubundaki öğrencilerin tutum ölçeği son test puanları ile tutum ölçeği ön test puanları arasında pozitif yönde, yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,771$, $p<0,05$).

Tablo 4.14. Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Ön Test ve Son Test Uygulaması Kapsamında Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiler

		Başarı testi ön test puanları	Başarı testi son test puanları	Tutum ölçeği ön test puanları
Başarı testi son test puanları	Korelasyon katsayısı	,648		
	p	,001		
	N	22		
Tutum ölçeği ön test puanları	Korelasyon katsayısı	-,015	-,030	
	p	,949	,896	
	N	22	22	
Tutum ölçeği son test puanları	Korelasyon katsayısı	,221	,132	,611
	p	,324	,558	,002
	N	22	22	23

Tablo 4.14.'e göre kontrol grubundaki öğrencilerin başarı testi ön test puanları ile başarı testi son test puanları arasında orta düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,648$, $p<0,05$). Kontrol grubundaki öğrencilerin tutum ölçeği ön test puanları ile başarı testi ön test puanları arasında negatif yönde, oldukça düşük düzeyde ve anlamlı olmayan bir ilişki bulunmaktadır ($r=-0,015$, $p<0,05$). Kontrol grubundaki öğrencilerin tutum ölçeği ön test puanları ile başarı testi son test puanları arasında negatif yönde, düşük düzeyde ve anlamlı olmayan bir ilişki vardır ($r=-0,030$, $p>0,05$).

Bu gruptaki öğrencilerin tutum ölçeği son test puanları ile başarı testi ön test puanları arasında, düşük, pozitif yönde ve anlamlı olmayan bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,221$, $p>0,05$). Yine kontrol grubundaki öğrencilerin tutum ölçeği son test puanları ile başarı testi son test puanları arasında pozitif yönde, düşük düzeyde ve anlamlı olmayan bir ilişki vardır ($r=0,132$, $p>0,05$). Son olarak kontrol grubundaki öğrencilerin tutum ölçeği son test puanları ile tutum ölçeği ön test puanları arasında pozitif yönde, orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=0,611$, $p<0,05$).

4.3. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitaplarındaki “Türk Tarihinde Yolculuk Ünitesinde” Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler

Bu bölümde, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının 08.12.2011 tarih ve 251 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş olan 7. Sınıf Sosyal

Bilgiler ders kitabının “Türk Tarihine Yolculuk” ünitesinde yer alan fotoğraf örneklerine yer verilmiştir. Bu ünite de görsel olarak 15 tane harita, 5 tane fotoğraf, 55 tane küçük fotoğraf, 24 tane minyatür, 27 tane de temsili resim ve tablo tarzı şekiller kullanılmıştır.

Türk Tarihinde Yolculuk ünitesi 8 bölümden oluşmakta ve bu bölümler şu şekilde sıralanmıştır. 1- Türklerin Yeni Yurdu Anadolu 2-Beylikten Devlete: Osmanlının Kuruluşu 3- Karaların ve Denizlerin Hakimi Osmanlı 4- Farklılıklara Rağmen 5- Gez Dünya’yı Gör Konya’yı 6- Nasıl Etkiledik, Etkilendik 7- Seyyahların Dilinden Osmanlı Kültürü 8- Yeni Kurumlarla Değişen Toplum Hayatı. Şimdi bu bölümlerde yer alan fotoğraf örneklerine (fotoğraf veya şekillerin orijinal boyutlarına sadık kalınarak) bunlara ilişkin değerlendirme örneklerine yer verilecektir.

4.3.1 “Türklerin Yeni Yurdu Anadolu” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler

Bu bölüm Türklerin Orta Asya’dan göç ederek Anadolu’yu yurt edinme süreci, Malazgirt Meydan Muharebesi, Sultan Alparslan, Malazgirt Zaferinden sonra bazı Türk komutanların Anadolu’nun Türk yurdu olmasındaki çabaları, İlk Türk devleti/beylikleri dönemi, Anadolu Selçuklu Devleti ve yeniden Beylikler dönemini içermektedir.

Bu bölümde kazanım olarak öğrencilere “Türkiye Selçukluları döneminde Türklerin siyasal mücadeleleri ve kültürel faaliyetlerinin Anadolu’nun Türkleşme sürecine katkılarını değerlendirmesi” verilecektir. Ders kitabında bu bölümle ilgili 7 harita ve küçük boyutlu (9x6 cm) 20 resim kullanılmıştır. Bu görsellerden değerlendirme yapmak üzere örneklem olarak Şekil 4.1, 4.2, 4.3 ve 4.4’te yer alan fotoğraflar seçilmiştir. Şimdi bu fotoğrafları dersin öğretim sürecine ve öğrencilerin aktif öğrenme durumlarına göre inceleyelim.

Şekil 4.1. Kars sınırları içinde yer alan Ani Kalesi ve harabeleri

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.1’de Kars ilimizin sınırları içerisinde yer alan ve günümüze kadar yıkılmadan gelmiş olan Ani kalesini ve harabelerini görüyoruz. Ani kalesi Anadolu’nun fethi sırasında Sultan Alparslan tarafından fethedilmiş ve buraya bir mescit yapılmıştır. Fakat bu esnada burada yaşayan Hristiyan halkın inancına karışılmamış, dinlerini yaşama özgürlüğü verilmiştir. Bu şekilde davranılarak Türklerin hoşgörü siyasetini fethettikleri topraklardaki halka göstermek ve Anadolu’nun fethini kolaylaştırarak bir Türk yurdu olmasını sağlamak amaçlanmıştır. Bu fotoğrafın kullanılmasının amacı, Anadolu’nun fethinde önemli bir kale olarak görülen bu yerin fotoğraf yardımıyla öğrencilere gösterilerek öğretilmesi amaçlanmıştır, fakat bu yerle ilgili kitapta yer alan şekil 4.1. deki fotoğrafın güncel olmaması, küçük boyutta olması, görünüş kalitesinin iyi olmaması ve detayların yeterince belirgin olmamasından dolayı konuyu destekleyici nitelikte olmaktan uzak olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla bu durum konunun öğrenciler tarafından kavranmasını da güçleştirecektir.

Şekil 4.2. Danişmentlilerin, Tokat Niksar’da açtıkları Yağıbasan Medresesi
Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.2.’de gösterilen fotoğraf; Danişmentliler döneminde Nizameddin Yağıbasan tarafında yaptırılan Yağıbasan Medresesidir. Anadolu’daki en eski Türk-İslam medresesi olarak bilinmektedir. Yapı, tonozlu odaları, ibadet alanı ve derslane işlevindeki eyvanlarıyla, kapalı avlulu Anadolu medreselerinin ilk örneklerinden biri olması açısından da önem arz ediyor. Halk arasında Çukur Medrese olarak da bilinen 12. yüzyıl tarihli Tokat Yağıbasan Medresesi, Anadolu’nun Türk yurdu haline gelmesinde büyük katkıları olan ve Bir Türk beyliği olan Danişmentliler tarafından kurulmuştur. Bu fotoğrafın kitapta kullanılmasının amacı, Türklerin Anadolu’ya geçici olarak geldikleri bir yer olmadığını, buralarda oldukça sağlam eserler yaparak bayındır ve imar faaliyetlerinde bulundukları ve

buraları kalıcı bir Türk yurdu haline getirmek istediklerini göstermesi açısından önemlidir. Bu yüzde günümüze kadar yıkılmadan sağlam bir şekilde gelmiş bu eserlerin fotoğrafları kullanılmıştır.

Şekil 4.3 Mengücekler zamanında inşa edilen Sivas'taki Divriği Ulu Camisi ve Darüşşifası (Hastanesi)

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.3.'de gösterilen fotoğraf, Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası olarak bilinen bu yapı topluluğu, cami, darüşşifa ve türbeden meydana gelen bir külliye'dir. Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlı Mengücek Beyliği döneminde inşa edilmiştir. Ulu Cami, Süleyman Şah'ın oğlu Ahmet Şah tarafından; Darüşşifa ise eşi Melike Turan Melek tarafından yaptırılmıştır. 1228 yılında başlanıp 1243 tarihinde tamamlanan yapı kompleksinin Baş Mimarı Muğis oğlu Ahlatlı Hürrem Şah'tır. Başta kapılar ve sütunlar olmak üzere, külliye'nin bir çok yerinde bulunan, Ahlatlı ve Tiflisli ustaların ellerinden çıkan, taş işçiliğinin en nadide ve en ince örneklerini yansıtan harikulade motifler tüm dünyanın ilgi ve dikkatini çekmektedir.

Bu eseri farklı ve özgün kılan bir diğer özellik de, uzaktan bakıldığında simetrik olduğu düşünülen, fakat özünde asimetrik olan bezemelerde yer alan on binlerce motifin hiç birinin bir daha kendini tekrar etmemesi; kâinattaki farklı varlıkların muhteşem bir ahenk ve denge içerisinde olduklarının taşa nakşedilerek gözler önüne serilmesidir. Mimari üslubu, süsleme ve örtü sistemlerinin dengeli ve uyumlu tasarımıyla önem kazanan bu şaheser, dünyada, görülmeye değer eserler listesinin başında yer almaktadır. Bu büyüleyici eseri anlatmaya sözlerin yetersiz kalacağını Evliya Çelebi yüzyıllar önce şöyle ifade etmiştir: "Methinde diller kısır, kalem kırıktır". Görenleri kendisine hayran bırakan bu muhteşem abide eser, sanat tarihçileri tarafından "Divriği mucizesi", "Anadolu'nun Elhamrası" gibi

ifadelerle tanımlanmıştır. 1985 yılında UNESCO tarafından "Dünya Kültür Mirası" listesine alınan, İslam mimarisinin bu başyapıtı, aynı zamanda T.C. Cumhurbaşkanlığı makamının koruması altındadır.

Bu fotoğrafın ders kitabında kullanılmasının amacı Mengücekliler Devletinin komutanlarından Mengücek Gazinin Anadolu'nun hem bayındır yönünden hem de kültürel yönden Türk yurdu haline gelmesi için yapmış olduğu eserleri göstermesi açısından önemlidir. Fakat böyle muazzam ve dünya kültür mirasına girmiş bir eserin ders kitabında küçük boyutta, mimari özelliklerini ve diğer eserlerden farklı olan özelliklerinin yansıtılmaması, çok daha kaliteli ve doğru açıdan çekilmiş fotoğrafları varken bu fotoğrafın tercih edilmiş olması nedeniyle konunun önemini zayıflatmakta, anlatılanları görsel olarak desteklemekte zayıf kalmaktadır.

Şekil 4.4. Artuklular Döneminde inşa edilen Diyarbakır'daki Malabadi Köprüsü
Kaynak: (MEB, 2014)

MEB (2014); Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'nun fethiyle görevlendirilen Danişment Ahmet Gazi, Saltuk, Artuk, Mengücek ve Süleyman Şah gibi beyler, Bizans, Gürcü ve Haçlılar ile mücadele ederek Anadolu'ya Türklerin yerleşmesini sağladılar. Hakim oldukları bölgelerde cami, medrese, han, kervansaray, hastane, köprü gibi dini ve sosyal kurumlar inşa ederek ülkenin imarına katkıda bulundular. Aynı zamanda Anadolu'da yaşayan farklı milletlere inanç özgürlüğü tanıyarak Anadolu'ya barış ve huzur getirdiler.

Şekil 4.4.'te yer alan fotoğrafta, 1147 tarihli inşa kitabesine göre, Timurtaş b. İlgazi b. Artuk tarafından Artukoğulları Döneminde inşa ettirilen ve 12. yy. Selçuklu dönemi anıtsal mühendislik-mimarlık başyapıtlarından olan tarihi Malabadi Köprüsü, 40.86 m açıklığındaki sivri ana kemeri ile dünyanın günümüze ulaşan en büyük kemer açıklığına sahip taş kemer köprüsü yer almaktadır.

Bu fotoğrafın ders kitabında kullanılması, Türklerin Anadolu'da hangi alanda eserler meydana getirdiklerini ve bu eserleri hangi amaçla yaptıklarını öğrencilere göstermesi açısından önemlidir. Biz de öğrencilere fotoğraflar üzerinden sorular sorarak bu eserlerin hangi amaçla yapıldıklarını, bu eserler yapılırken o döneme ait hangi malzemelerin kullanıldığı gibi onların bu konu üzerinde fikir yürütmelerini sağlayabiliriz. Fakat fotoğrafın kitapta yer alan boyutunun küçük olması, köprünün mimari detaylarının fotoğraf üzerinde yeterince belirgin olmaması ve benzerlerinden farklı olan özelliklerinin vurgulanmamış olması gibi nedenler konunun öğrenciler üzerindeki etkisini azaltmakta, öğrencilerin dikkatini başka alanlara yönlendirmektedir, ayrıca fotoğrafı yorumlama çalışmalarının da istenilen seviyede olmasına engel olmaktadır.

4.3.1.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi

1- Şekil 1.1, 1.2, 1.3 ve 1.4'te yer alan Türklerin Anadolu'yu yurt edinmesiyle ilgili kitapta kullanılan fotoğraflar ders kitabındaki boyutlarıyla burada yer almaktadır. Bu durum fotoğrafların ve fotoğrafta yer alan objelerin, önemli özelliklerini ve ayrıntılarını öğrencilere yansıtmakta yetersiz kalmaktadır. Burada konuyla ilgili daha güncel, daha belirgin, farklı açılardan çekilmiş fotoğraflar kullanılabilir.

2- Şekil 1.1, 1.2, 1.3 ve 1.4'te yer alan fotoğraflar uzaktan çekilerek kompozisyon bir bütün halinde görüntülenmeye çalışılmış fakat kitapta, fazla yer kaplamaması için de küçük boyutta yer almıştır. Bu durum konu işlenirken aktarılan bilgilerin fotoğrafla desteklenmesinde yeterli olmamaktadır. Şekil 1.4. te yer alan günümüze kadar sağlam bir şekilde gelmiş ve benzerlerinden çok farklı özelliklere sahip Malabadi köprüsünün sıradan bir taşköprü görünümünde olan bir fotoğrafla gösterilmesi, mimari detaylarının ve özelliklerinin fotoğrafta seçilebilir olmaması eksikliklerdir. Bu durumda öğrencilerin ilgisinin konuya çekilmesinde zorluk yaşanmasına sebep olacak ve konuda anlatılan pek çok özelliğin öğrenme sürecinde görsel yönden desteklenmesi zayıf olacaktır.

3- Kitapta fotoğrafların altında yer alan bilgiler, kısa ve öz olarak verilmiştir. Mekan veya objeyle ilgili bilgiler fotoğrafta net görünmediğinden fotoğrafla anlatılmak istenen ayrıntılar yüzeysel kalmaktadır.

4.3.2 “Beylikten Devlete: Osmanlı'nın Kuruluşu” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler

Bu bölüm Anadolu Selçuklu Devleti sonrası Anadolu’da kurulan beylikler dönemi, Osmanlı Beyliği, Osmanlı Beyliğinin kuruluşu, Osmanlı Beyliğinin diğer beyliklerle ilişkileri, Bizans’la mücadeleleri, Osman Bey, Orhan Bey, I. Murat, Yıldırım Bayezid, Fetret Devri, I. Mehmet ve 2. Murat dönemlerini içermektedir.

Bu bölümde kazanım olarak öğrencilere “Kanıtlara dayanarak Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkışını etkileyen faktörleri açıklaması” istenecektir. Ders kitabında bu bölümle ilgili 11 minyatür 3 harita ve küçük boyutlu 3 resim kullanılmıştır. Osmanlı Devleti’yle ilgili özellikle kuruluş dönemine ait görseller ve bunların içerisinde fotoğraflar yok denecek kadar azdır. Osmanlı devletinde başta heykeltıraşlık olmak üzere görsel sanatlara gereken önemin verilmemesi ve sakıncalı görülmesinden dolayı o döneme ait olayları daha yaygın olarak kullanılan minyatürlerden öğrenmekteyiz. Bu görsellerden değerlendirme yapmak üzere örneklem olarak Şekil 4.5, 4.6, 4.7 ve 4.8’te yer alan minyatürler seçilmiştir. Şimdi bu minyatürleri öğretim süreci ve aktif öğrenme durumuna göre değerlendirelim.

Şekil 4.5. Osman Bey’in hükümdar oluşunu gösteren minyatür

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.5.'te te gösterilen minyatürde Osmanlı Beyliğini kuran Kayı Boyunun başındaki Ertuğrul Bey'in ölümünden sonra oğullarından yiğitlik ve cesaretiyle öne çıkan Osman Bey'in Kayıların başına geçişi ve başa geçtiği gün yörenin beylerinin huzuruna çıkarak bağlılıklarını göstermesi anlatılıyor.

Şekil 4.6.Osman Bey ve Şeyh Edebali'yi gösteren minyatür

Kaynak: MEB, 2014

MEB (2014); Şekil 4.6.'da gösterilen minyatürde Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi ile Şeyh Edebali'nin bir araya gelerek, Osman Bey'in görmüş olduğu bir rüyayı yorumlaması anlatılıyor. Şeyh Edebali Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'nin kayınbabası ve aynı zamanda Anadolu Ahilerinin reislerinden olduğu bilinmektedir. Bu minyatürle burada anlatılan olay temsili olarak canlandırılmış oluyor.

Şekil 4.7. Osmanlı'da gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlere örnekler

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Osmanlı Devleti'nde halkın büyük bölümü şehirliler, köylüler ve konargöçer halktan meydana gelmektedir. Köylüler tarım ve hayvancılıkla, konargöçer yaşayan halk da yaylak ve kışlaklarda hayvancılık yaparak geçimlerini sağlamaktaydı. Şehirlerde yaşayanlar ise imalat işleri ve ticaretle geçimlerini sağlıyorlardı. Osmanlıda yaşayan ve geçimini hayvancılıkla sağlayan köylülerin temsil edilmesini Şekil 4.7. deki minyatürle yapılmıştır.

Şekil 4.8. Rumeli'de Hristiyan çocukların devşirilmesini gösteren minyatür

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.8. de Hristiyan ailelerin erkek çocuklarının devşirme yöntemiyle Osmanlı ordusuna alınmasının minyatür yardımıyla anlatılması gösteriliyor. Osmanlı Devleti Rumeli'de fetihlerin genişlemesiyle mevcut askerler ihtiyacı karşılayamaz oldu. Bunun üzerine Hristiyan ailelerin erkek çocukları asker olarak "Devşirme sistemi" ile Osmanlı ordusuna alınmıştır. Bu durumu anlatan o döneme ait fotoğraf olmadığı için görsel materyal olarak minyatürle anlatılıyor.

4.3.2.1. Fotoğraf/Minyatür örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi

- 1- Beylikten Devlete bölümünde Osmanlının kuruluşu ile ilgili fotoğraflara yer verilmemiştir.
- 2- Konu ile ilgili resim ve minyatürlerin boyutları küçük olduğundan çok dikkat çekmemektedir.
- 3- Ortaokul öğrencisinin minyatürleri okuma ve değerlendirme becerisi olmadığı için yukarıdaki örnekte yer alan minyatürler öğrencilerin ilgilerini çekmeyebilir.

4- Minyatürlerin konuyla bütünlük gösterdiği söylenebilir, Fakat minyatürler de yer alan kişi, obje ve mekanlar fotoğraftaki görüntülerinden farklılık arz ettiğinden kazanımları desteklemekte yetersiz kalabilir.

4.3.3. “Karaların ve Denizlerin Hakimi Osmanlı” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler

Bu bölüm Osmanlı Devleti’nin sınırlarının genişleyerek Karalarda ve Denizlerde hakimiyet kurmasını, Fatih Sultan Mehmet Dönemi ve İstanbul’un Fethini, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman Dönemlerini, Mısır’ın, Kırım’ın, Trabzon’un, Ege adalarının fethedildiği dönemleri kapsamaktadır.

Bu bölümde kazanım olarak öğrencilerden “Osmanlı Devleti’nin fetih ve mücadelelerini, Osmanlı’da ticaretin ve denizlerin önemi açısından değerlendirir” duruma gelmesi istenecektir. Ders kitabında bu bölümle ilgili 4 fotoğraf, 5 minyatür 4 harita ve küçük boyutlu 7 tane temsili resim (çizim) kullanılmıştır. Osmanlı Devleti’nin yükseliş dönemiyle ilgili fetihlerin yoğun olduğu bu dönemle ilgili kullanılan fotoğraf sayısı yeterli değildir. Yine bu dönemle ilgili minyatürlerden konuların işlenişinde minyatürlerden faydalanılmaktadır. Bu bölümde yer alan fotoğraflardan değerlendirme yapmak üzere örneklem olarak Şekil 4.9, 4.10, 4.11 ve 4.12’de yer alan fotoğraflar seçilmiştir. Şimdi bu fotoğrafları öğretim süreci açısından ve öğrencilerin sınıf ortamında aktif öğrenme durumlarına göre inceleyelim.

Şekil 4.9. Rumeli Hisarı

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.9. da yer alan fotoğraf, İstanbul Rumeli Hisarı (Boğazkesen) Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethi için boğazların kontrol ve emniyeti

sağlamak ve boğazın kuzeyinden gelebilecek saldırıları önlemek amacıyla Anadolu yakasında bulunan Anadolu Hisarı'nın karşısına yaptırıldı. Rumeli Hisarının yapımına 15 Nisan 1452 yılında başlanmış ve aynı yıl 31 Ağustos'ta yapımı tamamlanmıştır. Rumeli Hisarı günümüzde varlığını sürdürmekte olup, bugün müze ve açık hava tiyatrosu olarak kullanılmaktadır. Bu fotoğraf İstanbulun fethi öncesinde yapılan hazırlıklarla ilgili konuyu desteklemesi adına önemlidir.

Şekil 4.10 "Şahi" adı verilen büyük topların bir örneği

Kaynak: (MEB, 2014)

MEB (2014); Şekil 4.10'da İstanbul'un fethi öncesinde Fatih Sultan Mehmed'in (II.Mehmet) hayallerini süsleyen İstanbul'u fethederek, Bizans'a son verme hazırlıkları kapsamında planlarını bizzat kendisinin çizerek, büyük çapta döktürmüş olduğu topların bir örneği görülmektedir. Konu işlenirken öğrencilere niçin bu kadar büyük toplar döküldüğü sorulabilir, fakat büyüklüğün ölçüsü fotoğrafta seçilemediği için ve fotoğraf çok küçük boyutta olduğundan dolayı fotoğrafla ilgili kıyas yapılabilecek yanında başka bir materyal bulunmadığından dolayı burada anlatımda zorluk yaşanabilecektir.

Şekil 4.11. Fatih'in asker ve komutanlarıyla İstanbul'a girişini gösteren tablo

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.11 6 Nisan 1453 tarihinde Osmanlı Ordusu tarafından kuşatılan İstanbul 53 günlük kuşatmanın ardından fethedilmiştir. 29 Mayıs 1453 tarihinde Osmanlı padişahı 21 yaşındaki Fatih Sultan Mehmet (Sultan 2. Mehmet) ve komutasındaki Yeniçeri Ordusu tarafından İstanbul'un Fethi gerçekleştirilmiştir. Buradaki fotoğrafta Fatih Sultan Mehmet'in tüm asker ve komutanlarıyla birlikte İstanbul'a girişini göstermektedir. İstanbul'un fethedilmesiyle ilgili fotoğraf bulunmadığı için yine o döneme ait bu resimde bu konudaki eksikliği tamamlamaktadır.

Şekil 4.12. Kapalı Çarşı

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.12.'ye baktığımızda Fatih Sultan Mehmet'in, İstanbul'un fethinden sonra şehrin her alanda gelişmesi amacıyla geçmişi Bizans İmparatorluğu'na kadar uzanan, dünyanın en eski alışveriş merkezlerinde birisi olan Kapalıçarşığı görüyoruz. Bu çarşının ilk genişletme çalışmaları, bizzat Fatih Sultan Mehmet'in emri ile 1460 yılında gerçekleştirilmiştir. Çalışmaların ardından Çarşı-yı Kebir (Büyük Çarşı) ismiyle anılmaya başlayan bu yapıya 15 bölümden oluşan bir bedesten daha inşa edilmiş. Mimarisinin büyüklüğü ve ihtişamı ile ön plana çıkan Kapalıçarşı, İstanbul'un merkezinde Beyazıt, Nuri Osmanî ve Mercan semtlerinin ortasında yer almakta, dünyanın en büyük ve en eski kapalı çarşısı olarak 500 yılı aşkın süredir İstanbul'un en önemli ticaret merkezlerinden birisi olarak anılmaktadır.

Kapalıçarşı'da yaklaşık 4.000 dükkân bulunmaktadır ve bu dükkânlarda toplam çalışan sayısı yaklaşık 25.000 civarındadır. Günümüze ulaşabilen kayıtlara göre o dönemde çarşıda 4.399 büyük dükkân, 2.195 hücre (küçük dükkân), 24 han, 497 dolap, 12 mahzen, 10

mescit, 16 çeşme, 8 kuyu, 2 şadırvan bulunuyormuş. Camisi, türbesi, mektebi ile imparatorluğun başkenti içerisinde ayrı bir kent görünümüne bürünen çarşıdaki bu yapıların büyük kısmı, değişik tarihlerde çıkan yangınlar ve depremlerle ağır hasar görmüş.

Ders kitabında yer alan şekil 4.12. kapalı çarşı fotoğrafı görsel yönden, resim ve renk kalitesi açısından iyi olup, detay yönünden de iyi durumdadır. Fotoğraf üzerinden öğrencilere buranın nasıl bir yer olduğu, burada neler satılabileceği gibi resimde görülen çeşmenin ne amaçla oraya koyulmuş olabileceği tarzı sorular sorularak, öğrencinin fotoğrafları okuması sağlanabilir. Bu sayede konunun işlenişinde fotoğraf önemli bir destek materyali olarak görev yapar.

4.3.3.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi

1- Konu ile ilgili resimler öğrencilerin hayal dünyalarını geliştirir, geçmişten günümüze gelen tarihi dokuların bugünkü gerçekliği ile gözler önüne serilmesi görsel yönden daha kaliteli fotoğraflarla desteklenmesi gerekmektedir.

2- Osmanlı Devletine ait günümüze kadar ulaşmış eserlerin fotoğraflarını göstererek konuyu işlemek, öğrencilerin hayal dünyasını geliştirirken, yaratıcı güçlerinin ortaya çıkmasına da katkı verecektir. Burada paylaşılan fotoğraflar özellikle ders kitabında yer aldığı boyutta verildiği için fotoğrafların konu işlenirken öğrenciler tarafından ilgilerini daha az çekmektedir.

3- Resimlerdeki tarihsel dokuların öğrencilerin yaşadıkları gün itibarı ile görünebilir nitelikte olduğunu kanıtlar nitelikte olması önemli, Fakat fotoğraflarda tek açı kullanılması, Rumeli Hisarı gibi muhteşem bir yapının uzaktan çekilmiş küçük bir resimle gösterilmesi, hisarın bahçesinde sergilenen topların, güller ve Haliç'i kapattığı söylenen zincirin parçaları gibi görülmeye değer objelerinde bu konuda fotoğrafla gösterilmemesi eksiklik olarak görülebilir.

4- Şahi adı verilen topların fotoğraflarının daha ayrıntılı verilmesi yararlı olacaktır, küçük bir resimde şekil ve boyut algısı tam yapılamadığından öğrencinin zihninde düşündüğünden farklı boyutta tasviri yer alacaktır. Günümüzdeki silahlarla kıyaslamalı fotoğrafların kullanılması yararlı olabilirdi.

5- Gerçeğin birer aynası olan görsel kanıtlar; fotoğraflar, resimler, haritalar, ilgili konuyu desteklemekte, bir etkinlik ve konuyu değerlendirme aşamasında konu ile ilgili bağlantı

kurarak öğrencileri kalıcı öğrenmeye teşvik etmektedir. Fotoğrafların seçiminde bu ayrıntıya çok dikkat edilmeli yukarıda yer alan fotoğrafların hepsini aynı boyutta veya aynı değerde tutulmaması gerekmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin ilgisini çekecek düzeyde nitelikli fotoğrafların konuyla bağlantılı seçilmeleri, fotoğrafların işlevsel olarak amaca daha çok hizmet etmesini sağlayacaktır.

4.3.4. “Farklılıklara Rağmen” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler

Bu bölüm Osmanlı Devleti’nin dini, ekonomik ve sosyal alanlara yönelik yaptığı çalışmaların daha yaygın olduğu bir dönemdir. Osmanlı Devleti bünyesinde çok uzun yıllar bir arada yaşayan farklı milletlere karşı gösterilen hoşgörü ve birlikte yaşama fikrinin önemine değinilmektedir.

Bu bölümde kazanım olarak öğrencilerden “Osmanlı toplumunda hoşgörü ve birlikte yaşama fikrinin önemine dayalı kanıtlar gösterir” duruma gelmesi beklenmektedir. Ders kitabında bu bölümle ilgili 2 fotoğraf, 1 tane temsili resim (çizim) kullanılmıştır. Osmanlı Devleti’nin bu döneminde hoşgörü, farklılıklara saygı ve birlikte huzurla yaşama düşüncesi ağır basmaktadır. Bu dönemle ilgili kullanılan fotoğraf sayısı çok azdır. Yine bu dönemle ilgili ders kitabında toplamda 3 resim kullanıldığı için bunlar da konunun desteklenmesinde yetersiz kalmaktadır. Ders kitabında yer alan Şekil 4.13, 4.14 ve 4.15’teki fotoğrafları öğretim süreci açısından ve öğrencilerin sınıf ortamında aktif öğrenme durumlarına göre inceleyelim.

Şekil 4.13 Mimar Sinan tarafından yapılan Şehzade Mehmed Camii

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.13'te yer alan fotoğrafta Şehzade Mehmed Camisini görmekteyiz. Bu camii günümüzde İstanbul'un Fatih ilçesinde bulunmaktadır. Şehzade Cami, Kanuni Sultan Süleyman tarafından, Saruhan Sancak Beyi iken 1543'te 22 yaşında vefat eden oğlu Mehmed adına yaptırdığı camidir. Cami 1543-1548 yılları arasında Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Mimar Sinan'ın çıraklık eserimdir dediği camidir.

Farklılıklara rağmen farklı dinlere, inançlara sahip insanların birlikte yaşamasının önemini anlatıldığı bu bölümde şekil 4.13. fotoğrafı kullanılmış, bu fotoğrafla Osmanlı'nın sınırları içerisindeki farklı milletlere mensup insanlar, dillerini, dinlerini, kültürlerini herhangi bir baskı ile karşılaşmadan yaşadıkları, herkesin inandığı dine ve inanç sistemine uygun ibadetlerini yerine getirmede özgür olduğu anlatılmak isteniyor. Bu fotoğrafın yanında diğer dinlerinde ibadet yerlerine uygun örnekler konulmuş olsaydı, fotoğraflar konuyu tamamlayıcı bir nitelikte olurdu.

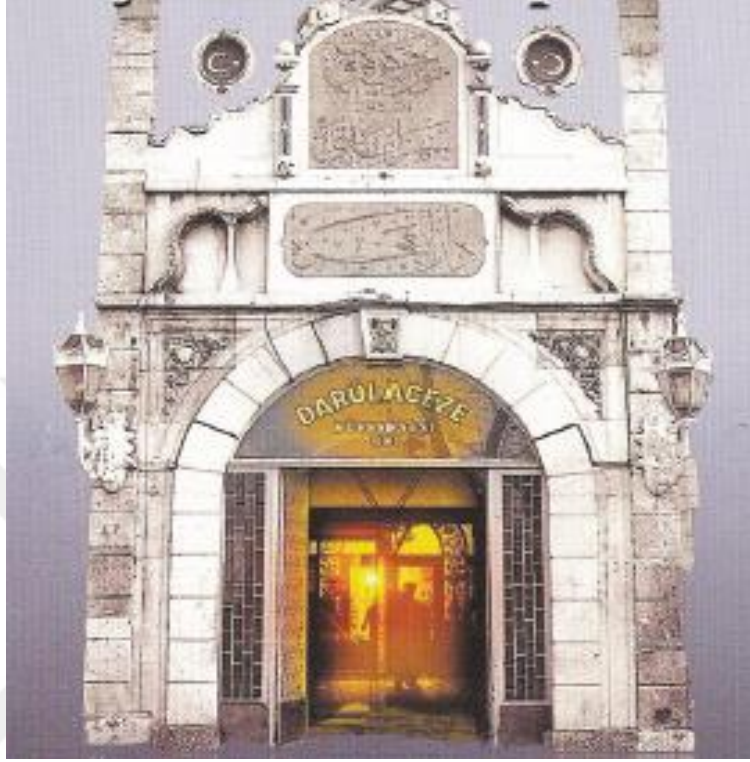

Şekil 4.14 Kapalı Çarşı

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.14'te yer alan fotoğrafta, İstanbul'da farklı ekonomik ve sosyal alanların bulunduğu, farklı milletlerden insanların burada hem ticaret amaçlı hem de esnaf olarak bir arada yaşadığı farklılıklara rağmen Osmanlı tebasını ahenk içinde idare etmesi, hoşgörölü ve adaletli yönetim sergilendiği ve herkesin huzur içinde olduğunu bize anlatılmak isteniyor. Bu fotoğrafın yerine burayla ilgili detayları çok güzel gösteren ve günümüzde hala aynı canlılıkta önemli bir alışveriş merkezi olarak faaliyet gösteren bu

yerle ilgili daha seçici, belirgin ve nitelikli fotoğraflar kullanılabilirdi. Kapalı çarşının önceki haliyle yeni hali bir arada verilerek kıyaslama yapma imkanı olabilirdi.

Şekil 4.15. Darülaceze

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.15'te 1895 yılında II. Abdülhamit döneminde açılan Darülaceze'nin fotoğrafı görülmektedir. Darülaceze kimsesiz çocuklar, evsiz, hasta, engelli ve yaşlıların barınması için kurulmuştur. Bu fotoğrafın kullanılmasının amacı, günümüzde de faaliyetini sürdüren bu kurumun hiçbir ayırım gözetmeden insanlara hizmet etmeye devam ettiğinin gösterilmesidir. Bu konuda fotoğraf kullanımı çok önem arz etmektedir. Çünkü öğrencilerin bu kurumu görmeleri, yerinde ziyaret etmeleri hemen yapılabilecek bir olay değildir. Kitapta bu kurumla ilgili sadece giriş kısmının fotoğrafı yer almaktadır. Oysa bu kurumun faaliyetlerini gösteren birkaç farklı fotoğraf kullanılabilirdi. Bu sayede bu fotoğraflardan yola çıkarak kimseye ayırım yapılmadığı, herkese eşit davranıldığını farklılıklara rağmen bir arada huzur içinde olunabildiğini öğrencilere fotoğraf üzerinden gösterilmiş olurdu.

4.3.4.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi

1- Farklılıklara Rağmen konusu ile ilgili fotoğraflar ve minyatürler özellikle öğrencilerin o dönemdeki toplumsal yaşam hakkında ipuçları vermekte, öğrencilerin günümüz toplumsal yaşamı ile karşılaştırmalarında önemli rol oynamaktadır.

2- Bu bölümde bizden farklı inançları, düşünceleri, kültürleri olan insanlarla bir arada yaşamak gibi önemli bir konu işlenmesine rağmen bu bölümde yukarıda gösterilen 3 tane fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğraflar boyutları küçük ve az sayıda olması konunun yeterince görsel materyalle desteklenmemiş olması, konunun anlaşılabilir olmasını güçleştirmiştir.

2- Öğrencilere dil, din, hoşgörü ve farklılıklara saygı kavramlarının öğretilmesinde daha seçici fotoğraflar kullanılabilirdi. Fotoğraflar belirlenirken konu kazanımlarına destek olması, kazanımların öğrencilere verilmesinde tamamlayıcı unsur olması gerekir.

3- Bu bölümde Osmanlı tarihinin ilk dönemleri gibi fotoğraf yönünden kısır bir dönem değildir, günümüzde bile konuyla ilişkili pek çok eser bulunmakta olup konunun daha iyi kavranması adına bu fotoğrafların sayısının artırılması faydalı olacaktır.

4- Yukarıda yer alan İstanbul'un simgelerinden kapalı çarşının günümüzde hala canlılığını koruması, İstanbul'un ekonomisinde, kültüründe, mimarisinde çok önemli bir yere sahip olması gibi özellikleri nedeniyle sadece küçük boyutta bir tablo eseriyle yüzeysel geçilmemesi, çok daha iyi renklerde ve kalitede fotoğraflarla gösterilerek konunun işlenmesi, öngörülen ders süresinde konunun daha iyi kavranmasını sağlayacağı şüphesizdir.

4.3.5. “Gez Dünya’yı Gör Konya” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler

Bu bölümde ülkemizin en güzel şehirlerinden olan Konya şehrinin incelemesi yapılmaktadır. Bu şehrin sembol simgeleri üzerinden Türk kültürüne ve medeniyetine yaptığı katkıları anlatılmaktadır. Bu bölüm üzerinden ve burada kullanılan fotoğraflar yardımıyla öğrencilere kendi yaşadıkları şehirlerin sembol simgelerinin neler oldukları, yaşadıkları şehirlerin ne gibi özellikleri olduğu ve Türk kültür medeniyetine katkılarının neler olduğu sorgulanabilir.

Bu bölümde kazanım olarak öğrencilerden “Şehir incelemesi yoluyla, Türk kültür, sanat ve estetik anlayışındaki değişim ve sürekliliğe ilişkin kanıtlar gösterir” duruma

gelmesi beklenmektedir. Ders kitabında bu bölümle ilgili 17 fotoğraf kullanılmıştır. Bu bölümdeki konunun güncel olması dolayısıyla fotoğraf sıkıntısı çekilmemektedir. Kullanılan fotoğraf sayısına göre yeterli görülmektedir. Konya şehrinin var olan kültürel özellikleri ve mimari eserlerinin bir kısmı fotoğraflarla gösterilmiştir. Bu bölümde yer alan 17 fotoğraftan rastgele 4 tanesini örneklem olarak değerlendirme yapmak üzere Şekil 4.16, 4.17, 4.18 ve 4.19'da görüldüğü üzere seçilmiştir. Şimdi bu fotoğrafları öğretim süreci açısından ve öğrencilerin sınıf ortamında aktif öğrenme durumlarına göre inceleyelim.

Şekil 4.16 Konya Aleaddin Camisi

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.16' da yer alan fotoğrafla Konya'nın sembol simgelerinden olan Konya Alaaddin Camisi ve Selçuklu sultanlarının türbeleri gösterilmektedir. Türkiye Selçuklu Devleti Alaaddin Keykubad'ın hükümdarlığı zamanında en güçlü dönemini yaşamış ve Anadolu'da ticaret, sanat, bilim ve kültür merkezi olan büyük şehirler inşa ederek, buralarda pek çok imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Burada bu eserlerin Anadolu Selçuklu Devleti döneminde yapıldıkları, günümüze kadar bozulmadan, yıkılmadan ulaştıkları öğrencilere anlatılabilir. Bu eserlerin uzun yıllar niçin yıkılmadıkları öğrencilere fotoğraf üzerinden sorulabilir.

Şekil 4.17. Konya Mevlana Türbesi

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.17.' de yer alan Konya Mevlana Türbesi Konya'nın en önemli sembol simgelerinden biri olmuştur. Aynı zamanda Konya Mevlana ile bütünleşmiş, sevgi ve gönül şehri olarak ziyaretine gelen herkesi kucaklamaktadır. Bu konuyla ilgili de fotoğraf kullanımı büyük önem arz etmektedir. Yaşadığı şehrin sınırları dışına çıkmamış bir öğrenci Sosyal Bilgiler derslerinde işlenen konularla ilgili bilgileri fotoğraflar sayesinde zihninde tamamlayarak öğrenmeyi gerçekleştirmektedir. Fotoğrafın kullanılmadığı bilgi aktarımlarında ise hep bir taraf eksik kalacaktır. Bu fotoğrafta ise öğrencilerin merak edeceği konuların başında türbenin renginin neden yeşil olduğu veya buranın içerisinde neler olduğu tazında olacaktır. Müzenin içiyle de ilgili fotoğraflarında paylaşılması konu bütünlüğü açısından yerinde olurdu.

Şekil 4.18. Konya Etnoğrafya Müzesi kıyafetler bölümü

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.18’ de görülen fotoğrafta Konya’nın kültürüne, insanına ait eserlerin bulunduğu Etnografya Müzesinin kıyafetler bölümü görülmektedir. Bu müze bu şehre dair önemli bilgiler veriyor. Etnografya müzeleri halkın maddi kültür varlıklarını toplayan, koruyan, sergileyen eğitim ve araştırma kurumlarıdır. Konya Etnografya Müzesi’nde de farklı dönemlere ait birçok kültür varlığını bulmak mümkün.

Müze de kadife, saten, atlas, çuha vb. kumaşlardan dikilen üzerine sim sırma kordon tutturma ve değişik iğne teknikleri ile işlenmiş bindallı, elbise, şalvar içlik, cepken, salta, yelek ve kaftanlardan oluşan giyim kuşam örnekleri, gümüş malzemeden yapılan kemer, kemer tokası, bilezik, küpe, gerdanlık, tepelik, yüzük v.b. takı ve aksesuarlar, iğne oyası, tığ örme, kumaştan yapılan para, saat, mühür keseleri, yün çorap ve eldivenler, çeşitli işleme iğneleri uygulanmış peşkir, bohça, uçkur, çevre, yatak takımları, madeni anahtar ve kilitler, bakır ve pirinç malzemeden yapılmış kazan, sini, lenger, leğen, ibrikler, tencere, tas vb. mutfak kapları, gümüş ve pirinçten şamdanlar, buhurdanlar, şifa tasları, dibek, kahve tavaları, kahve kutuları, kahve çekeceği ve fincanı, fincan zarfları gibi pek çok yerel kültürel öğeler burada sergilenmektedir.

Şekil 4.19. Tarihi Konya Evi

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.19’deki Tarihi Konya Evi fotoğrafı Konya’nın tanıtımıyla ilgili iyi seçilmiş bir örnektir. Konya evlerinin özelliğine değinecek olursak Konya’da evler genellikle geniş alanlara inşa edilmiştir. Evin ön kısmı hayat olarak düzenlenmiş, günlük yaşam genellikle burada geçiyor. Belki de bu alana ondan hayat demişler. Ahşap bir merdivenle çıkılan ikinci katta ise geniş bir sofa ve bu sofaya açılan büyükçe bir oda yer

almaktadır. Tarihi Konya Evi Sofanın büyükçe ve kullanılabilir bir mekan olması nedeniyle bu tip evlere sofalı evler adı verilmektedir.

Sofanın bahçeye bakan çıkartmalı pencere kenarına konulan uzunca bir sedirin üzeri minder ve yastıklar döşenmiş. Odaların içinde türlü şekillerde kullanımlara yönelik bazı bölümler duvar üzerine monte edilmiştir. Bunlar arasında yüklük, çiçeklik, aynalık, ağız açıklar sayılabilir. Öğrencilere fotoğraf üzerinden böyle bir eve konuk olduğumuzda misafirlere neler ikram ediliyordu? diye sorular yöneltebiliriz.

4.3.5.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi

1- Fotoğrafların yardımıyla geçmişle günümüz arasında Türk kültür, sanat ve estetik anlayışındaki değişim ve sürekliliğe ilişkin yaşanan gelişmeler en güzel şekilde ortaya koyulabilmektedir.

2- Bu bölümde özellikle şehir incelemesi üzerinden Türk kültürü, sanatı ve yaşamın izlerine değinilmiş, burada fotoğraflara çok büyük iş düşüyor, fakat günümüze kadar gelmiş ve halende canlılığını koruyan pek çok eserlerin daha güzel daha canlı, daha belirgin fotoğrafları burada kullanılabildi.

3- Konu ile ilgili resimlerin üzerinde ayrıntılı olarak durulması günümüz yaşamı ve tarihsel dokular ile örneklendirilmesi, konunun işlenişi esnasında sınıfta sıcak ve hoş bir atmosferin oluşmasına katkı sağlayacağı görüş olarak söylenebilir.

4-Anadolunun kadim şehri, pek çok medeniyete beşiklik yapmış olan Konya'nın kendine has yöresel kültür unsurları da fotoğraflarla desteklense, bilinenin dışında bilinmeyenlerin de fotoğraf sayesinde gösterme imkanı doğmuş olurdu.

5- Bu bölümde fotoğrafları daha etkin kullanabilme özgürlüğünü iyi değerlendirmek gerekir, Kültür turizm müdürlüklerinde ve internet sayfalarında ok daha güzel fotoğraflar edinip bunları derste öğrencilerle paylaşmak çok da faydalı olacaktır.

6- Özellikle kültürel öğelere ait fotoğrafların önceki haliyle yeni halinin arasındaki farklılıklar yani geçmişten günümüze yaşanan değişim fotoğraflarla gösterilebilseydi, bu sayede Türk kültür, sanat ve estetik anlayışındaki değişim ve sürekliliğe ilişkin duruma kanıt olarak sunulmuş ve kazanım desteklenmiş olurdu.

4.3.6. “Nasıl Etkiledik, Nasıl Etkilendik” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler

Bu bölümde bugüne kadar savaş meydanlarında karşılaşan Osmanlı Devleti ile Avrupa devletlerin bu karşılaşmaları bir süre sonra kültürel olarak iki uygarlığın etkileşimine neden olduğu bir dönemdir. Bu dönem Osmanlı kültürünün Avrupa'yı, Avrupa kültürünün de Osmanlı'yı etkilediği bir dönemi kapsamaktadır.

Bu bölümde kazanım olarak öğrencilerden “Osmanlı- Avrupa ilişkileri çerçevesinde kültür, sanat ve estetik anlayışındaki etkileşimi fark eder” duruma gelmesi beklenmektedir. Ders kitabında bu bölümle ilgili 4 fotoğraf ve 4 minyatür resim kullanılmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti mimaride, müzikte, resimde, ticarete, gündelik yaşam ve pek çok alanda Avrupalı devletlerle etkileşim içerisinde olduğundan belli alanlarda Avrupa kültürünü etkilediğini bazı alanlarda ise Avrupa kültüründen etkilendiğini görmekteyiz. Bu dönemde Avrupa ile Osmanlı Devleti arasında uzun dönemler devam eden savaşlar sona ermiş, Lale Devri olarak adlandırılan barış dönemi başlamış. Bu dönemle ilgili ders kitabında kullanılan fotoğraf sayısı azdır. Bu bölümde yer alan fotoğrafların 4 tanesi de değerlendirme yapmak üzere Şekil 4.20, 4.21, 4.22 ve 4.23'te görüldüğü üzere seçilmiştir. Şimdi bu fotoğrafları öğretim süreci açısından ve öğrencilerin sınıf ortamında aktif öğrenme durumlarına göre inceleyelim.

Şekil 4.20 Schwetzingen (Şatzinger) Camisi

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); XVIII. yüzyılda Almanların inşa ettiği Şekil 4.20’de fotoğrafı bulunan ve Almanya sınırları içindeki Schwetzingen (Şatzinger) Camisini görmekteyiz. Burada bulunan camiden hareketle Osmanlı mimarisinin estetik unsurlarının Avrupa’da yapılan çeşitli eserlerde yer almaya başladığını görebiliriz. Aynı zamanda bu durum yabancıların Osmanlı mimarisine olan hayranlığı da yansıtmaktadır. Avrupalıların kültüründen etkilendiğimiz gibi onları da pek çok alanda etkilediğimizin göstergelerden biri olarak bu fotoğrafı öğrencilere gösterebiliriz.

Şekil 4.21. Bando takımını gösteren kartposta.

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.21’ de Osmanlı Devletinde bando takımını görmekteyiz. Mehter müziğinin Avrupa’yı etkilediği gibi Avrupa müziğinin de Osmanlı’yı etkilemesini anlatan bir resim.. Bu etkilenmeyle birlikte Avrupalı müzisyenler Osmanlı Devleti’nde görevlendirilmeye başlanmış, bunun sonucunda mehter takımı kaldırılarak Resim 1.21’ gördüğünüz bando kurulmuştur. Burada öğrencilere bando ile mehter arasında ne gibi farklılıklar görüyorsunuz tarzında sorular yöneltilebilir. Bu etkilenme müzikte başka hangi türlerde görülmüş olabileceği sorularak, opera, bale gibi sahne sanatlarının da yer aldığı fotoğraflarda burada destekleyici olması açısından konulabilir.

Şekil 4.22. Avrupalı bir ressamın ait tablo

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Türk kilim ve halı motiflerinin Şekil 4.22’de olduğu gibi Avrupalı ressamların resimlerinde yer aldığı görülüyor. Bu dönemde Avrupa’da, zenginler evlerinin bir odasını Türk köşesi olarak Türk çinileri, halısı ve divanlarla süslerlermiş. Bu tablo Avrupalıların Türk kültüründen etkilendiklerini göstermesi açısından önemlidir. Burada öğrencilere tabloda halı motifinden ayrı Türk kültürüne ait başka hangi unsurları gördükleri sorularak bu konuda fikir yürütmeleri istenebilir.

Şekil 4.23. İstanbul’daki III. Ahmet Çeşmesi

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı mimarisinde Avrupa’nın etkilerinin görülmeye başlandığı ve Osmanlı’da pek çok mimari eserde bunların en güzel örneklerinin

görüldüğü sayısız eser bulunmaktadır. Şekil 4.23'te yer alan III. Ahmet Çeşmesinin fotoğrafı Avrupa'nın Osmanlı Devleti'ni etkilediği alanların biri olan mimaride kendini en güzel şekliyle göstermektedir. Mimari eserlerin süslemelerinde başlayan bu etki Osmanlıda zamanla artmış, Neredeyse Avrupa mimarisini yansıtan yapılar şehirleri süsler hale gelmiştir. Günümüzde de bunun etkinin devam edip etmediği öğrencilere sorularak yaşadığımız şehirlerde bu tarzda hangi örneklerle rastladıkları sorulabilir.

4.3.6.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi

- 1- Fotoğraflar yardımıyla dersin işlenmesi, dersin ilgi çekici hale getireceği, öğrencilerin derse karşı ilgilerini arttıracak ve konuyu öğrenmede daha istekli olacakları söylenebilir.
- 2- Kültürlerin birbiri ile etkileşimlerini sadece sınırlı birkaç fotoğrafla desteklemek yeterli olmayabilir, bu etkileşimi gösterebilecek yaşadığımız çevre dahil günümüzde pek çok eser varken bunlara değinmeyip standart birkaç fotoğrafla geçiştirmek konunun yeterince kavranılmasını güçleştirebilir.
- 3- Özellikle kültürlerin ve bu kültürlerde yaşayan insanların bütün sanatsal ve bilimsel faaliyetlerinde etkileşimi insanların bunu görsel algılayışları yine pekala fotoğraflarla olacaktır.
- 4- Tarihsel süreçte estetik ve etkileşim ülkeleri, toplumları önemli ölçüde etkileyerek, bu iki kavram günümüz modern yaşamının ortaya çıkmasında önemli bir yer tutmaktadır. Öğrencilerin bu iki kavram ile ilgili daha derinlemesine bilgi ihtiyacının oluşması hem konunun öğrenilmesi hem de bu etkileşimin nedenlerinin öğrenilmesinde fotoğrafların özenle seçilip kullanılmasının etkili olacağı söylenebilir.
- 5- Osmanlı Devletinde Lale Dönemi mimari kültür ve sanat eserlerinde ve estetik anlayışında zirvenin yaşandığı bir dönemdir. Bu döneme ait başta mimari ve sanat eserleri olmak üzere bilinen çok sayıda eserler bulunmaktadır. Bunlarda Şekil 4.23. ile 4.24. te gösterilen III. Ahmet Çeşmesi ile Beylerbeyi Sarayının fotoğrafları küçük boyutta kalmış, fotoğraf kalitesinin düşük olması, detayların belirgin olmamasından dolayı o dönemin sanat ve estetik anlayışını anlatmakta yetersiz kalmaktadır. Bu durumda öğrencilere kazanım olarak verilmek istenen “Osmanlı- Avrupa ilişkileri çerçevesinde kültür, sanat ve estetik anlayışındaki etkileşimi fark etmesini sağlamaları” istenilen ölçüde gerçekleşmeyebilir.

4.3.7. “Seyyahların Dilinden Osmanlı Kültürü” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler

Bu bölümde Osmanlı topraklarını ziyaret eden çok sayıda yabancı seyyahın Osmanlı kültürüne ait görmüş oldukları ve yaşamış oldukları kültür unsurlarına değinilmektedir.

Bu bölümde kazanım olarak öğrencilerden “Seyahatnamelerden hareketle Türk kültürüne ait unsurları örneklendirir” duruma gelmesi beklenmektedir. Ders kitabında bu bölümle ilgili 7 temsili resim (çizim, tablo) 1 minyatür resim kullanılmıştır. Osmanlı Devleti’nin bu döneminde Osmanlı topraklarını dolaşan seyyahlar seyahatnamelerinde Türk kültürünün farklı özelliklerine yer vermişlerdir. Türklerin yaşam biçimi, evleri, eşyaları, misafirperverlikleri, yiyecek, içecekleri, kutlamaları, yaptıkları sporlar bu seyahatnamelerin konuları arasındadır.

Bu dönemle ilgili ders kitabında kullanılan fotoğraf yoktur. 7 temsili resim (çizim, tablo) 1 minyatür resim kullanılarak konu desteklenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde yer alan temsili resimlerden 4 tanesini örneklem alarak, değerlendirme yapmak üzere Şekil 4.24, 4.25, 4.26 ve 4.27’de görüldüğü üzere seçilmiştir. Şimdi bu fotoğrafları öğretim süreci açısından ve öğrencilerin sınıf ortamında aktif öğrenme durumlarına göre inceleyelim.

Şekil 4.24. Misafirlere kahve ikramını gösteren tablo

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.24’te Osmanlıya seyahat eden seyyahların anlatımlarından resmedilmiş bir tablo görmekteyiz. Bu tablonun kitapta kullanılmasının amacı, Türk

kültüründe önemli yer teşkil eden Türk Kahvesinin yemeklerden sonra içimiyle ve misafire ikram edilmesiyle ilgili anlatımını göstermek içindir. Fakat kahve ikramıyla ilgili porselen fincanda sunulması, sıcak olarak sunulması, köpüklü olarak sunulması, bitiminde telvesinin yorumlanması gibi birçok detay resimde belirgin olarak seçilememekte ve bu olay daha yüzeysel bir olay olarak kalmaktadır.

Şekil 4.25. Osmanlı devlet görevlilerini yer sofrasında gösteren minyatür.

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.25’ te Seyyahların gözünden Osmanlı Devletinde Türk misafirperverliği, Türklerin konukseverliği gösterilmektedir. Türklerin genel özelliklerinden bir tanesi kim olursa olsun, fakir, zengin ayırım gözetmeksizin ve karşılık beklemezsizin mutlaka herkesin karnının doyurulmak istenmesi, ona ikramda bulunulmak istenmesi buradaki minyatürle anlatılmak istenmiştir. Bu minyatürde öğrencilere bu insanların niçin yer sofrasında oturdukları, günümüzde bu yer sofraları kullanılmakta mıdır? tarzında birçok soru sorularak kendi kültür unsurlarımızın detaylarına inilebilir. Günümüzde bu kültürel özelliklerin hala devam ettiği, bu değerlerin yaşatıldığı yerlerimiz çoktur. Özellikle Anadolu’da bu değerlerimiz canlılığını hala korumaktadır. Mesela misafire ayrı önem verilmektedir. Anadolu insanı kapısına gelen kimseyi geri çevirmez, onu Allah’ın misafiri

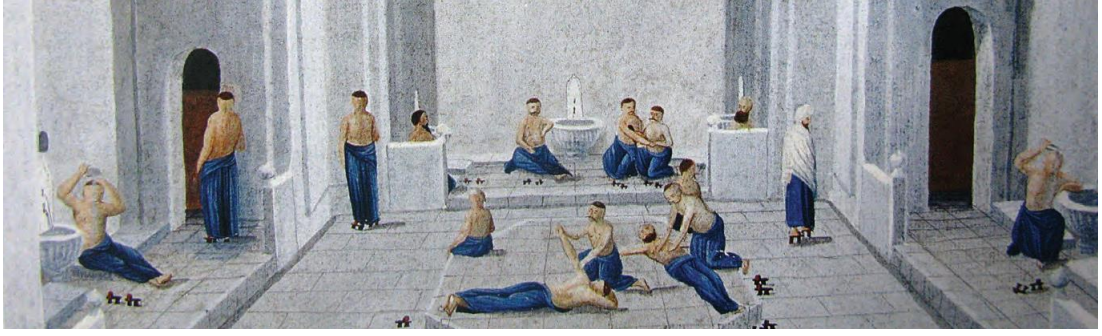
olarak kabul eder. Asa karnı doyurulur, kalacak yeri yoksa misafir edilir. Anadolu insanı misafirine ikramda bulunmayı sever, bundan da ev sahibi olarak büyük keyif alırlar. Daha bunun gibi pek çok değerli kültürel özelliklerimiz ve değerlerimiz zamanla etkisini kaybetmeye başlamışsa da, günümüzde de belli yörelerimizde hiç bozulmadan aynı canlılıkta yaşatılmaya devam edilmektedir.

şekil 4.26. Cirit karşılaşmasını gösteren tablo

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); şekil 4.26’ da Türklerin yaptıkları çeşitli spor dallarından biri olan cirit karşılaşması görülmektedir. Osmanlı Devleti’ne gelen seyyahlar bu müsabakaları ilgiyle izlenmiş ve seyahatnamelerinde dile getirmişlerdir. Türklerde güreş, okluk ve cirit en yaygın sporlardan olup seyyahların hayranlığını kazanmıştır. Cirit sporu bugün birçok şehrimizde geleneksel olarak yaşatılmaktadır. Müsabakaları da yapılmakta olan cirit sporuyla ilgili şekil 4.26’ da yer alan çizim tablosunun yerine daha güncel ve görsel içerik yönünden zengin fotoğraflardan paylaşılması öğrencilerin konuyu daha iyi kavramaları açısından daha destekleyici olurdu.

Şekil 4.27. Türk hamamını gösteren tablo

Kaynak: MEB, 2014.

Türk Hamamını gösteren Şekil 4.27.'deki bu tabloda Türklerin temizliğe verdiği önem, hamamların Türk kültüründe ayrı bir yerinin ve geleneğinin olması anlatılmaktadır. Seyyahlar Osmanlıya seyahatlerinde Türk hamamına değinmeden geçmemişlerdir. Hamamlarla ilgili bugün çok sayıda örnekler vardır. Günümüzde de hamam kültürü devam etmekte olduğu için bununla ilgili temsili resim yerine konuyu iyi tasvir eden güncel bir fotoğraf kullanılabilirdi.

4.3.7.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi

1- Fotoğraflar ve resimler, metinlerden daha uzun süre hatırlanmaktadır. Görsel olarak öğrenilenlerin işitsel öğrenilenlere göre daha kalıcı olduğu bilinen bir gerçektir. Bu amaçla fotoğrafların, ağır ve zor anlaşılacak konuları anlatırken kullanılması yerinde olacaktır.

2- Seyyahların dilinden Osmanlı kültürü anlatılırken özellikle kültürümüzde yer edinmiş ve günümüze kadar gelmiş unsurlara değinmek ve bunlarla ilgili resim veya minyatürleri iyi seçip kullanmak çok önemli olacaktır.

3- Fotoğrafların, anlatım esnasında sözcüklerin yetersiz kaldığı veya açıklık kazandırılması gerektiği durumlarda anlaşılabilirliği ve öğrenilirliği de etkili kılacağı bilinen bir gerçektir. Fakat bu bölümde olduğu gibi daha çok görsele ihtiyaç duyulan bir çok konuda bile yeterince titiz davranılmadığı, gereken özenin gösterilmediği, konunun yüzeysel olarak birkaç tablo ve minyatürle görsel açıdan desteklenmeye çalışıldığı görülmektedir.

4- Seyyahların dilinden Osmanlı kültürü anlatılırken bu kültür unsurlarından olan Türk misafirperverliği ve Türk kahvesi, Türklerde temizlik anlayışının en somut göstergelerinden Türk hamamı geleneği, güreş, cirit ve okçuluk gibi Türk sporları ve buna benzer günümüzde

hala geleneği yaşatılan pek çok kültürel unsurun güncel ve nitelikli fotoğraflarla gösterilmesi gerekirdi. Kazanım doğrultusunda bu şekilde kullanılabilir çok güzel fotoğraf örnekleri mevcuttur.

4.3.8 “Yeni Kurumlarla Değişen Toplum Hayatı” Bölümünde Kullanılan Fotoğraf Örneklerine İlişkin Değerlendirmeler

Bu bölüm Osmanlı Devleti’nin yeni kurumlarla değişen toplum hayatını konu edinmektedir. Osmanlı Devleti XVII. yüzyıldan itibaren Avrupa devletleri karşısında gerilemeye başlayınca Avrupa’yı örnek alarak bir takım ıslahatlar gerçekleştirmeye başlamıştır. Haberleşme, ulaşım, bankacılık gibi alanlarda çeşitli kurumlar açarak ülkenin ilerlemesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu alanda yapılan yeni kurumlar bazı değişikliklerle günümüzde de yaşamaya devam ettiği bilinmektedir.

Bu bölümde kazanım olarak öğrencilerden “Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur” duruma gelmesi beklenmektedir. Ders kitabında bu bölümle ilgili 4 fotoğraf 2 temsili resim (çizim) kullanılmıştır. Bu dönemle ilgili kullanılan fotoğraf sayısı yetersizdir. Bu bölümde yer alan fotoğrafların 2 tanesi, temsili resimlerin de 2 tanesi Şekil 4.28, 4.29, 4.30 ve 4.31’de görüldüğü üzere değerlendirme yapmak için seçilmiştir. Şimdi bu fotoğrafları öğretim süreci açısından ve öğrencilerin sınıf ortamında aktif öğrenme durumlarına göre inceleyelim.

Şekil 4.28 İstanbul’da Büyük Postaneden bir görünüşü. **Kaynak:** (MEB, 2014)

MEB (2014); Şekil 4.28.’de Osmanlı Devletinde halkın mektubunu gönderebileceği, gazetesini alabileceği postanelerin bulunmadığını, bu konuda eksikliği yaşanan bir

kurumla ilgili, haberleşme alanında bir ıslahat yapılarak 1840'da Posta Nezareti'nin kurulması anlatılıyor. Daha sonra İllere postanelerin açılması ve ülke sınırları içinde halkın mektup, paket ve paraları düzenli bir şekilde ulaştırılmaya başlanması anlatılıyor. Bu fotoğrafla öğrencilere burada insanların ne yapmakta oldukları, niçin sırada bekledikleri, postanelerin olmadığı dönemlerde insanların mektuplarını nasıl ulaştırdıkları sorgulanabilir.

Şekil 4.29. İstanbul'da deniz ulaşımını sağlayan araçları gösteren resim
Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.29'da Osmanlı Devleti'nde deniz ulaşımında yaşanan gelişmeler bu resimle anlatılmaya çalışılmış. Avrupa'da buharlı makinelerle dayalı ulaşım araçları yaygınlaşınca Osmanlı Devleti bu teknik gelişmeleri yakından takip ederek kendi ülkesinde yaygınlaşması için çaba harcamıştır. Bu sayede İstanbul'da, ulaşımında kullanılan bu gemilerin sayıları zamanla artmış ve deniz ulaşımı düzenli hale gelmiştir. Bu sayede kayıklarla yapılan kısa mesafeli yolculukların yerini konforlu ve hızlı vapurlar almıştır. Şekil 4.29'a bakarak öğrencilere hangi tür deniz taşıtlarını gördüklerini, bu deniz taşıtlarının bildiğiniz ne tür özellikleri olduğunu veya ne ile çalıştıklarını resim üzerinden sorgulayabiliriz.

Şekil 4.30. 1850 İngiliz yapımı lokomotif
Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.30'da Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki gelişmelerin yanında demiryollarında yaşanan gelişmeler bu fotoğrafla anlatılmak istenmiş. Osmanlı Devleti demiryollarına büyük önem vermiş, 1856 yılında ilk demiryolu hattını Aydın- İzmir arasında inşa etmiştir. Bu fotoğraf yardımıyla demiryolu ulaşımının bir ülke için çok önemli olduğu, bu sayede ulaşımın kolaylaşıp ucuzlaması öğrencilere anlatılabilir. Dolaylı olarak da ülkenin yer altı ve yer üstü kaynakları ve tarım ürünleri farklı bölgelere taşınarak, ihracatın artmasına da büyük katkı sağlayacağı anlatılabilir.

Şekil 4.31. Osmanlı'da telgraf makinesi

Kaynak: MEB, 2014.

MEB (2014); Şekil 4.31.'e baktığımızda Osmanlı Devleti'nde kullanılan telgrafın fotoğrafını görmekteyiz. Posta Nezareti'nin kurulmasıyla haberleşme Osmanlıda belirli bir düzene girmişti. Fakat uzak yerlerle anında haberleşme için telgraf çok önemliydi. Telgraf ilk olarak 1854 yılında Kırım Savaşı sırasında kullanmaya başladı. Telgraf, kısa sürede hatların çekilmesiyle ülke içinde en önemli haberleşme aracı haline gelmiştir. Bu fotoğraf yardımıyla öğrencilere telgrafın nasıl bir cihaz olduğunu görmeleri sağlanmış oluyor fakat öğrencilerin hemen akabinde cihazın nasıl kullanıldığı, haberleşmenin bu cihazla nasıl yapılabildiği tarzında soruları sormaları beklenmektedir.

4.3.8.1. Fotoğraf örneklerinin öğretim programı açısından değerlendirilmesi

1- Fotoğrafların, konunun işlenişinde öğrencilerin derse aktif olarak katılmasında ve etkili öğrenim sağlamasında ayrıca konu ile birlikte verilmek istenen kazanımın öğrenci tarafından alınmasında oldukça önemli işlevi vardır. Fakat bazı konularda olduğu gibi

özellikle fotoğraf açısında eksiklik yaşanmayacak bu konuda bile çok az sayıda fotoğraf kullanılmıştır.

2- Ders kitabında yer alan fotoğrafları değerlendirirken kitapta kullanılan fotoğrafların konuya uygunluğu, kalitesi, boyutu ve ne kadar fotoğrafla konuların desteklendiğini inceledik. Kitabın tasarımı, düzenlemesinde belli bir kalınlığa ulaşmaması veya hacminin arttırılmaması adına belki her düşündüğümüz olmayabilir, fakat bizler fotoğraflarla konuyu destekleyip işlerken aynı zamanda fotoğrafları irdelemeyi fotoğraf üzerinden çıkarımlarda bulunmayı, öğrencilerin eleştirme, eleştiriye açık olma, özeleştirii yapabilme, sorunları görebilme ve bu sorunlar için çözüm üretebilme gibi davranışlar kazanmasına katkıda bulunmasını da amaçlıyoruz. Bundan dolayı bir konuda ortalama 6 fotoğraf kullanılacaksa bu fotoğraflardan bir veya ikisi çok iyi seçilip, çok daha kaliteli, boyut olarak diğerlerinden daha iyi detaylarını gösterebilir olmalıdır.

Bu şekilde belirlenmiş bir fotoğraf üzerinden hareketle fotoğraf yorumlama yapabilmeli, fotoğraf üzerinden öğrencilere sorular sorarak fotoğrafın anlatmak istediklerini veya fotoğrafın konuyla ilgili vermek istediği mesajları daha iyi okuyabilmeleri sağlanmalıdır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu Araştırma Sosyal Bilgiler Öğretiminde Fotoğrafların kullanılmasını Akademik Başarıya ve Tutuma yönelik etkilerinin ölçüldüğü bir çalışmadır. Bu amaçla bu araştırma deneysel bir çalışma olup ön test-son test kontrol gruplu desene göre dizayn edilmiştir. Araştırma için uygulamanın yapılacağı okulda var olan iki 7. Sınıf seçilmiş ve bunlardan biri deney, diğeri ise kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Kontrol grubu olarak seçilen sınıfta ünite, geleneksel öğretim yöntemleriyle; deney grubunda ise örnek olay yöntemiyle işlenmiştir. Deney grubunda Türk Tarihinde Yolculuk ünitesi fotoğraf kullanım yöntemine dayalı etkinliklerle; kontrol grubunda ise geleneksel öğretim yöntemiyle dersler işlenmiştir. Araştırmada toplanan verilerin analizinde İstatistiksel analizlerin yapılmasında SPSS/PC (Statistical Package for Social Sciences for Personal Computers) bilgisayar programı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler öğretiminde fotoğrafların kullanımının öğrencilerin derse karşı tutumlarına yönelik bir katkısının olmadığı ancak akademik başarıya olumlu katkısının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmamızın temel amaçlarından bir tanesi olan ve sekiz haftalık bir süreçte öğrencilerle uyguladığımız fotoğraflara dayalı öğretim etkinliklerinin öğrencilerin Sosyal Bilgiler ders tutumları üzerinde etkisinin incelenmesidir. Araştırma öncesinde öğrencilere ön test olarak Sosyal Bilgiler dersi tutum ölçeği uygulanmış ve ölçek sonuçlarından deney ve kontrol grubu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı yani iki grupta yer alan öğrencilerin de Sosyal Bilgiler dersine ilişkin benzer tutumları olduğu görülmüştür. Araştırma öncesinde öğrencilere ön test olarak sosyal Bilgiler tutum ölçeği uygulanmış ve ölçek sonuçlarında deney ve kontrol grupları arasında çalışmanın giriş kısmında yer alan araştırma sorularına göre yapılan analizlere göre deney grubundaki öğrencilerin ön test-son test puan ortalamalarına göre bir miktar azalma olduğu, kontrol grubundaki öğrencilerinde ön test-son test puan ortalamalarına göre bir miktar artma olduğu görülmektedir. kontrol grubundaki öğrencilerin tutum ölçeğinin ön test ve son test uygulamalarından aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark yoktur.

Deney grubu öğrencilerinin Tutum Ölçeğinde yer alan son test soruları incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersine ayrılan sürenin azaltılması, Sosyal Bilgiler dersi yerine başka bir derse girmeyi tercih ederim gibi cevaplar vererek bulundukları ortamdan sıkıldıkları görülmüştür. Bunda daha önceden alışlagelmiş geleneksel uygulamalar yerine öğrenciyi daha aktif duruma getirmenin etkisi ve bir ders süresi boyunca öğrenciyi canlı

tutmaya çalışılması, bu duruma alışık olmayan öğrencilerde olumsuz bir tutum geliştirmiş olabilir. Ön test sonuçlarına göre deney grubu ile kontrol grubu arasında birbirine yakın sonuçlar varken son test sonuçlarına göre farklılık oluşmasının izahı olabilir.

Araştırmamızın temel amaçlarından bir diğeri de sekiz haftalık bir süreçte öğrencilerle uyguladığımız fotoğraflara dayalı öğretim etkinliklerinin öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinin akademik başarıları üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Deney grubundaki öğrencilerin başarı testinin ön test uygulamasından aldıkları puanların ortalaması 9,14 iken Kontrol grubundaki öğrencilerin ise başarı testi ön test uygulamasından aldıkları puan ortalaması 9,19 dur. Deney ve kontrol grubuna ait ön test uygulamasının ortalamalarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir.

Deney grubunun başarı testinin son test uygulamasından aldıkları puanlarda bir artış olduğu göze çarpmaktadır. Buna göre deney grubunun son test uygulamasından aldıkları başarı testi puanları ortalaması 21,50'dir. Kontrol grubundaki öğrencilerin başarı testinin son test uygulamasından aldıkları puan ortalaması 15,50'dir. Ön test uygulamasına göre ortalamaların artış gösterdiği görülmektedir. Çarpıklık ve basıklık katsayısına göre puanların normal dağıldığı kabul edilebilir. Bu sonuç, İlköğretim 7. sınıf Sosyal Bilgiler Türk Tarihine Yolculuk ünitesindeki konuların öğretiminde fotoğraf kullanımına dayalı öğretim yönteminin öğrencilerin başarısını arttırmada geleneksel (düz anlatım, soru-cevap) yönteme göre daha etkili olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak Fotoğrafların etkin olarak kullanıldığı Sosyal Bilgiler öğretiminde akademik yönden öğrencilerin başarılarını arttırmada anlamlı bir şekilde katkı sağladığı görülmüştür.

Sosyal Bilgiler Öğretiminde farklı yöntemlerle ve görsel materyallerin kullanımıyla ilgili akademik başarının, öğrenmede kalıcılığın ve tutumun ölçüldüğü pek çok araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalardan (Akbaba (2003) Tarih öğretiminde fotoğraf kullanımının öğrenci başarısına; Dönmez, Yazıcı ve Sabancı (2007) görsel araçlardan grafik düzenleyiciler kullanımının, Sosyal Bilgiler derslerinde öğrencilerin akademik bilgiyi elde etmelerine etkisinin olup olmadığını incelemişlerdir. Türker ve Arslan (2008); İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretiminde görsel ve işitsel materyal kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına; Çalışkan ve Turan (2008); araştırmaya dayalı öğrenme yaklaşımının ilköğretim 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin akademik başarılarına ve kalıcılık düzeylerine etkisine; Akengin ve İbrahimoğlu (2010); Sosyal Bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrenci başarısına ve derse ilişkin

görüşlerine; Aktürk, Yazıcı ve Bulut, (2013) animasyon ve dijital harita kullanılarak akademik başarıya; Gökkaya ve Yeşilbursa (2009); ilköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu” ünitesinin geleneksel yöntemle (anlatım yöntemi) işlenişiyse, tarihi yerleri kullanarak yapılan öğretime göre işleniş arasında, öğrencilerin akademik başarılarını etkilemeyi; Şimşek (2002), Sosyal Bilgiler dersi Tarih konularının hikaye anlatım yöntemi ile düz anlatım yöntemini akademik başarıları üzerindeki etkisini ölçmeyi, Yaşar (2004) ise yaptığı çalışmada derste kullanılan fotoğrafların sorularla çözümlenmesinin öğretme-öğrenme sürecine katkısının olduğunu, Nalçacı ve Ercoşkun (2005), Ulusoy ve Gülüm (2009), Çelikkaya, (2013), Ganier ve Vries (2016) de fotoğrafların öğretim sürecinde kullanılmasında en önemli görsel öğeler oldukları ve başarıyı arttırdıkları sonucuna ulaşmışlardır. Bu araştırmaların sonuçlarına baktığımızda burada bizim ulaştığımız sonuçla benzerlik taşımaktadır.

Kayalı (2003), Ergin (2006); Çetingöz ve Özkal ise (2006), Tay ve Akyürek Tay (2006), Bayram ve Tay; Ergin (2006), Çetingöz ve Özkal (2006), Demir ve Akengin (2010), Altıntaş (2005), Ergin (2006), Oğur (2009), Öztürk (1999), Yılmaz ve Şeker (2011), Gömleksiz ve Kan, (2013) tarafından yapılan araştırmalarda Sosyal Bilgiler dersine yönelik tutumlar ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırma sonunda elde edilen bulgular ise Sosyal Bilgiler dersine yönelik tutumların olumlu olduğu yönündedir. Sosyal Bilgiler dersine yönelik tutumların ölçüldüğü bu araştırmaların sonuçlarına baktığımızda burada bizim ulaştığımız sonuçla farklılık göstermektedir.

Sonuç olarak bu araştırma bize fotoğrafların kullanımının Sosyal Bilgiler öğretiminde akademik yönden öğrencilerin başarılarını arttırmada etkili olduğunu, fakat tutumlarda etkili olmadığını göstermektedir. Bu çalışmaya göre Sosyal Bilgiler öğretiminde görsel öğelerin en başında gelen fotoğrafların kullanımının öğrenci başarısında büyük katkısı olduğu tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretiminde fotoğrafların doğru kullanımı da çok önemlidir, dikkatsiz, özensiz ve yanlış yapılan uygulamalar öğrencilerin ilgisini ve dikkatini kaybetmesine konuya karşı düşünce ufku sınırları getirici bir faaliyete dönüşmüş olacaktır. Doğru kullanıldığında ise öğrencinin anlama ve öğrenmesini kolaylaştırma, kalıcı öğrenmeyi sağlama, derse katılımı ve ilgiyi artırma, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme ve empati kurma becerilerini geliştirmede etkili olacaktır. Ayrıca öğrencilerin fotoğraflar üzerinden çıkarımlarda bulunmasına farklı disiplinler arasında köprü kurarak, yorum becerilerinin ve analitik düşünme kabiliyetinin gelişmesine olumlu katkı sağlayacaktır. Ayrıca, Sosyal Bilgiler dersinin gündelik ve

sosyal yaşamla olan güçlü bağı nedeniyle öğrencilerin özellikle bu derse daha aktif katılımının sağlanması, konuların işlenişi sürecinde sıkılmamalarına özen gösterilerek ders cazip hale getirilmelidir. Bu açıdan Sosyal Bilgiler dersinde görsel materyal olan fotoğraflardan daha çok faydalanılmalıdır.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

- 1- Sosyal Bilgiler öğretim programlarında veya ders kitaplarında değişiklik yapılacağı zaman görsel materyallere mutlaka daha fazla yer verilmeli, Ders kitaplarında kullanılacak fotoğrafların seçiminde çok titiz olunması, fotoğraf kalitesinin ve boyutlarının gözden geçirilmesi gerekmektedir.
- 2- Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin fotoğrafları okuma, anlama, yorumlama ve üzerinde kritik yapma konularında eğitim almaları gerekmektedir. Bu konuda edindiği bilgileri mutlaka öğrencilere aktarmalı ve sınıfta etkin öğrenme ortamlarının oluşması sağlanmalıdır.
- 3- Derslerin daha keyifli geçmesi için fotoğraflara dayalı anlamlı öğrenme etkinlikleri düzenlenmelidir. Fotoğrafların öğrencilerin ders süresince dikkatini toplama, dikkatini konuya çekme, dersi monotonluktan kurtarma, bilinç ve dikkat üzerindeki etkisi daima göz önünde tutulmalıdır.
- 4- Okullarda çocuklara fotoğrafı sevdirecek, fotoğrafların öğretim sürecinde daha etkin kullanımına sağlayacak tarzda etkinlikler, yarışmalar düzenlenmelidir.
- 5- Fotoğrafların derslerde etkin kullanımına yönelik kültür oluşturulmalı, böylelikle öğrencilerin alışagelmış oldukları geleneksel öğretim etkinliklerinden kurtularak, öğrenci merkezli aktif öğrenme ortamlarının oluşması sağlanmalıdır.
- 6- Fotoğraflar Sosyal Bilgiler derslerinde konuların özelliğine göre öğretimi desteklemek amacıyla ilgili ünitelerde kullanılmalıdır. Görüntü kalitesi iyi, konuyu tamamlayıcı nitelikte olan ve bazı muğlak, kavramları açıklayıcı fotoğrafların kullanılabildiği öğretim ortamları bir an önce oluşturulmalıdır.
- 7- Zümre öğretmenleriyle işbirliği içerisinde olunarak birlikte fotoğraf havuzları oluşturulabilir. Bu fotoğraflar konulara göre sistematik olarak düzenlenmeli ve devamlı güncel tutulmalı bu sayede fotoğraflar daha sonraki öğretim yıllarında da

öğretmenin elinde her zaman ulaşabileceği ve derste kullanabileceği bir kaynak olacaktır.

- 8- Fotoğraflar öğrencilerin ders kitaplarından kavrayamayacakları bilgileri anlama veya daha kapsamlı bilgiye daha geniş bir çerçeveden ulaşmalarını sağlama ve dersin kazanımlarının daha etkili olarak elde etmelerini sağlamalıdır.
- 9- Fotoğrafların öğretmen tarafından konulara özgün olarak seçilmesine dikkat edilmeli, Sosyal Bilgiler derslerinde konuların özelliğine göre öğretimi desteklemek amacıyla ilgili ünitelerde mutlaka kullanılmalıdır.

İleride Yapılacak Araştırmalar İçin Öneriler

- 1- Bu çalışma Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Türk Tarihinde Yolculuk ünitesi ile sınırlıdır. İleride farklı ünitelere, sınıflara veya derslere yönelik olarak da bu tarz çalışmalar yapılabilir.
- 2- Bu araştırmada fotoğrafların başarıya ve tutuma yönelik etkileri ölçüldü, yapılacak başka araştırmalarda öğrenmede kalıcılık, hatırd tutma gibi farklı etkiler ölçülebilir.
- 3- Bu araştırma ilçe merkezinde bulunan 7. Sınıf öğrencileri ile gerçekleştirildi. Bundan sonra yapılabilecek benzer araştırmalarda farklı sınıf grupları ve farklı eğitim bölgeleri araştırma konusuna dahil edilebilir.
- 4- Benzer tarzda öğrenci görüşlerinin alındığı nitel bir araştırma yapılabilir.
- 5- Farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip öğrencilerle veya kırsal bölgede bulunan okullarda farklı sonuçların alınıp alınmayacağına dair benzer araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Acun, F. (2004). Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı. *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi* (18): 95-118.
- Ada, S. Baysal, Z.N. Kadioğlu, H. (2009). Projeye Dayalı Öğrenme Yaklaşımı'nın Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersine İlişkin Tutumlarına Ve Görsel Sunu Uygulamalarına Etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.10, S.3, s.89-96,
- Ak, S. (2009). *Fotoğrafın Kısa Tarihi Temel Fotoğrafçılık Bilgileri ve Tanıtım Fotoğrafçılığı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akbaba, B. (2003). *Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akbaba, B. (2005). Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt . 6 (1), 185-197.
- Akbaba, B. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Görsel Materyallerin Kullanımı. Safran, M. (Editör), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. içinde (283-319) Ankara: Pegem Akademi.
- Akdağ, H. (2009). Sosyal Bilgilerin Tanımı, Amacı, Önemi ve Türkiye'deki Yeri. Turan, R., Sünbül, A. M. ve Akdağ, H. (Editörler), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-1*. içinde (2-21).Ankara: Pegem Akademi.
- Akengin, H. ve İbrahimoglu, Z. (2010). Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarısına ve Derse İlişkin Görüşlerine Etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2010, 29 (2), 1-19
- Aktaş, E. Albayrak, L. ve Uzuner, S. (2010). Türkçe 6,7 ve 8.Sınıf Ders Kitaplarının Görseller (İllüstrasyonlar) Açısından Değerlendirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 27, 721-733.
- Aktürk, V. Yazıcı, H. ve Bulut, R. (2013). Sosyal Bilgiler Dersinde Animasyon ve Dijital Harita Kullanımının Öğrencilerin Mekân Algılama Becerilerine Yönelik Etkileri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 28, 1-17.
- Alaba, S.O. (2007). The Use of Educational Cartoons and Comics in Enhancing Creativity in Primary School Pupils in Ile-ife, Osun State, Nigeria. *Journal of Applied Sciences Research*, 3(10), 913-920.
- Alakuş, A.O. ve Mercin, L. (2009). *Sanat Eğitimi ve Görsel Sanatlar Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Allen, Q. (2012). Photographs and stories: ethics, benefits and dilemmas of using participant photography with Black middle-class male youth. *Qualitative Research*, 1–16, doi:10.1177/1468794111433088.

- Alpan, G. (2004). *Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımının Öğrenci Başarısına ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aslan, H. (2015). *Tarih Öğretmenlerinin Görsel Kullanma Durumları ve Bunun Lise Öğrencilerinin Görsel Okuma Becerilerine Yansıması*. Erzurum. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Ata, B. (2002). *Müzelerle ve Tarihi Mekanlarla Tarih Öğretimi: Tarih Öğretmenlerinin Müze Eğitimine İlişkin Görüşleri*. Doktora tezi. Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Aydın, A. (2009). *Sınıf Yönetimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Aydın, F. ve Güngördü, E. (2005). *Coğrafya Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ayhan, Y. (2010). İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Resimlemelerinin Biçim ve İçerik Açısından 11 Yaş Grubuna Uygunluğu ve Aynı Yaş Grubu Öğrencilerinin Yaptığı Resimlemelerle Karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aykaç, N. (2007). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Eğitim-Öğretim Programına Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22), 46-73.
- Barr, R. D., Barth, S. L. and Shermis, S. S. (1977). *Defining the social studies. Bulletin 51*. Washington DC.: National Council for the Social Studies.
- Barr R., Barth, J.L. and Shermis S.S, (2013). *Sosyal Bilgilerin Doğası* (Çev: Dönmez,C.). Ankara: Pegem Akademi. (Eserin orijinali 1977’de yayımlandı).
- Barth, J. L., and Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde kaynak Üniteler*. Ankara: YÖK-Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi.
- Barthes, R. (2000). *Camera Lucida Fotoğraf Üzerine Düşünceler*. (Çev. Reha Akçakaya), İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları.
- Barutçugil, İ. (2002). *Eğitiminin Eğitimi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Başbüyük, A. ve Çıkılı, Y. (2002). İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Coğrafya Konularında Çalışma Yapağı ve Dilsiz Harita Kullanımının Öğrenci Motivasyon ve Başarısı Üzerine Etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, S.16, s.29-38,
- Bayramoğlu, A. Ç. ve Başbuğ, S. (2018). TC İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersinin Yaratıcı Drama Yöntemi ile İşlenmesine İlişkin Öğrenci Görüşleri. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 13(1), 53-68.
- Bilgili, A. S. (2006). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler. İsmail H. Demircioğlu. (Editörler). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* içinde (3-56). Ankara: Hegem Yayınları

- Bilgili, A. S. (2008). *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Pegem Akademi
- Bresson, H. C. (2002). Belirleyici An. (Çev. Doğan, M.H.), *Sanat Dünyamız*, (84),111-113.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: Pegem Yayınları
- Carney, R. N. and Levin, J. R.(2002). *Pictorial Illustrations Still Improve Students' Learning From Text*. Educational Psychology Review. 14(1). 5-26.
- Çalışkan, H. ve Turan, R. (2008). Araştırmaya Dayalı Öğrenme Yaklaşımının Sosyal Bilgiler Dersinde Akademik Başarıya ve Kalıcılık Düzeyine Etkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.6, S.4, s.603-627
- Çelik, M. (2017). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Yaratıcı Drama Yöntemini Kullanmaya Yönelik Özyeterliklerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 124-134.
- Çelikkaya, T. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğretim Araç-Gereç ve Materyallerini Kullanma Düzeyleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 73-105.
- Çelikkaya, T. (2014). Sosyal Bilgiler Dersinde Drama Yönteminin Önemi ve Uygulama Örnekleri. *Turkish Studies*, 9(2), 447-470.
- Çizgen, G. (1998). *Fotoğrafın Görsel Dili: Fotoğraf ve Sanat Üzerine Yazılar*. İstanbul: Arkeoloji Ve Sanat Yayınları.
- Danacıoğlu, E. (2001). *Geçmişin İzleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Daşdemir, İ. (2019). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sanal Tur Uygulamalarının Etkisinin İncelenmesi* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Decoster, V.A. and Dickerson, J. (2014). The Therapeutic Use of Photography in Clinical Social Work: Evidence-Based Best Practices. *Social Work in Mental Health*, 12, 1–19.
- Demir, S. B. ve Akengin, H. (2010). Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Bir Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *E-International Journal of Educational Research*, 1(1), 26-40.
- Demiralp, N. (2007). Coğrafya Eğitiminde Materyaller ve 2005 Coğrafya Dersi Öğretim Programı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 373-384.
- Demirel, Ö. (2000). *Plandan Uygulamaya Öğretme Sanatı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Dilek, D. (2001). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünme Gelişimi*. Ankara: Pegem Yayınları
- Dilek, G. (2010). Çağdaş Tarih Öğretimi Programlarında Temel Yaklaşımlar. *Tarih nasıl öğretilir*, Safran, M. (Editör) içinde (141-148). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

- Dingeç, B. Baysan, S. Akar Vural, R. ve Öztürk, A.A. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Yer Alan Coğrafya Öğrenme Çıktıları ve Mekan Temelli Eğitim Ögesi ile İlgili Görüşleri: Nitel Bir Çalışma, *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, Vol: 8, Issue: 30, pp. (1357-1382).
- Doğanay, A. (2002). Sosyal Bilgiler Öğretimi. C. Öztürk, ve D. Dilek (Editörler), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi, 15-46.
- Doğanay, A. (2005). Öğretimde Kavram ve Genellemelerin Geliştirilmesi. Cemil Öztürk ve Dursun Dilek. (Editörler). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (265-296). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 2, s.77-96
- Doğanay, H. (2002). *Coğrafya Öğretim Yöntemleri*, İstanbul: Aktif Yayınevi
- Dönmez, C., Yazıcı, K. ve Sabancı, O. (2007). Sosyal Bilgiler Derslerinde Grafik Düzenleyicilerin Kullanımının Öğrencilerin Akademik Bilgiyi Elde Etmelerine Etkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.5, S.3, s.437-459
- Durualp, E. (2006). *İlköğretimde Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karikatür Kullanımı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dündar, Ş. Kabapınar, Y. ve Deniz, L. (2017). Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Ortamlarının Yapılandırmacı Özellikler Açısından Değerlendirilmesi: Öğrenci Algıları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 154-175.
- Ercoşkun, M. H. ve Nalçacı, A. (2005). Öğretimde Psikolojik İhtiyaçların Yeri ve Önemi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 353-370.
- Erden, M. (1996). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (6. Baskı). Ankara: Alkım Yayınevi.
- Ergin, A. (1998). *Öğretim Teknolojisi ve İletişim*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erguven, M. (2002). Fotoğraf: Gizemli Kayıt. *Sanat Dünyamız*, (84),181-187
- Felton, R. G. and Allen, R. F. (1990). Using visual materials as historical sources: A model for studying state and local history. *The Social Studies*, 81(2), 84-87.
- Fidan, N.K. (2008). İlköğretimde Araç Gereç Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 1(1), 48-61.
- Frisbie, D. (1988). NCME Instructional module reliability of scores from teacher made tests. *Instructional Topics in Education*, 55-65.
- Garnier, F. & Vries, P. (2016). Are instructions in video format always better than photographs when learning manual techniques? The case of learning how to do sutures. *Learning and Instructions*, 44, 87-96.

- Garcia, J. and Michaelis, J.U. (2001). *Social Studies For Children (A Guide to Basic Instruction)*. USA: Allyn & Bacon Company.
- Gezgin, S. (1994). *Basında Fotoğrafçılık*. İstanbul: Der Yayıncılık
- Gökten, M. Ç. (2012). Fotoğrafın Toplumsal ve Kişisel Yaşamda Yaygınlaşması. Bodur, F. (Editör). *Fotoğraf Tarihi* içinde (178-214). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yay.
- Gökkaya, A. K. Yeşilbursa, C. C. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihi Yerlerin Kullanımının Akademik Başarıya Etkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.7, S.2, s.483-506,
- Gömlüksiz, M.N. ve Kan, A.Ü. (2013). Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 23, 2, 139-148.
- Güngördü, E. (2002). *Coğrafyada Öğretim Yöntemleri İlkeler ve Uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hızal, A. (1992). İlköğretim Uygulamalarında Eğitim Teknolojisinden Yararlanma Olanakları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (8)
- İlhan, G. O. (2016). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Çizgi Romanların Kullanımı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyonkarahisar.
- İnan, S. (2014). *Sosyal Bilgiler Eğitimine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- İşler, A.Ş. (2003) Yazılı Ders Materyallerinde İllüstrasyon Kullanımının Dayandığı Temel İlkeler ve Sağladığı Katkıları. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı:157
- Kangöz, K ve Baysan, S (2018 Şubat). The Effect of Using Photographs on Academic Success and Detention in Social Studies Teaching, XV. *European Conference on Social and Behavioral Sciences*. Kusadasi, Aydın, Turkey – February 1-3, 2018
- Karababa, Z. C. (2005). Avrupa'da Anadili Öğretimi Türkçe ve İngilizce Anadili Ders Kitaplarının İncelenmesi ve Karşılaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi* Sayı: 167.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kayalı, H. (2003). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumları. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, S.18, s.79-92
- Kayalı, H. (2004). İlköğretim Okullarında 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Coğrafya Konularının Öğrenilmesi ve Öğretilmesinde Etkili Olan Faktörler. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, S.20, 2.101-114,
- Keser, H. (2004). İlköğretim 4. Sınıf Bilgisayar Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkelerine Göre Değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2 (3)
- Kılıç, L. (2009). *Temel fotoğrafçılık*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Kılıç, L. (2012). Temel Fotoğrafçılık Ceyhan, Z. (Editör) *Temel Fotoğrafçılık*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kılıçoğlu, G. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretimi. *Safran, M.(Editör)Sosyal Bilgiler Programı ve Öğretmen Yeterlilikleri*. (2. Baskı), içinde (3-16) Ankara: Pegem Akademi.
- Kıroğlu, K. (Editör). (2006). *Yeni İlköğretim Programları*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Kırpık, C. (2009). Tarih ve Sosyal Bilgilerde Aktif Öğrenme. S. Aktekin, P. Harnett, M. Öztürk ve D. Smart, (Editörler) *Çok Kültürlü Bir Avrupa İçin Tarih Ve Sosyal Bilgiler Eğitimi*, içinde (65-80). Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı
- Kloppenburger, J. (2013). *Creating An Effective Learning Environment For A Secondary School Photography Course*. Master's Thesis, Faculty of Education, Vancouver Island University, USA.
- Koç, H. (2009). Coğrafya Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (3), 32-41.
- Küçükahmet, L. (2017). *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Yirmiyedinci baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kyvig, D. E. ve Marty, M. A. (2000). *Yanıbaşımızdaki Tarih*. (Çev. Nalan Özsoy), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Martorella, P. Beal, C. M. and Bolick, C. M. (2005). *Teaching Social Studies in Middle and Secondary Schools*. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Mardi, H. Ö. (2006). Çocuk kitapları resimlemede karakter yaratma. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Moroz, W. and Reynolds, P. (2000). *Teaching and Learning In Primary Society & environment*. Western Australia: Mastec Publication.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: MEB Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2014). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: MEB Yayınları
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7.sınıflar)* Ankara: MEB Yayınları
- Merkt, M., Weigand, S., Heier, A. and Schwan, S. (2011). Learning with videos vs. learning with print: The role of interactive features. *Learning and Instruction*, 21, 687-704.
- Nalçacı, A. ve Ercoskun, M.H. (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Derslerinde Kullanılan Materyaller. *Kazım Karabekir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 141-154.
- Nas, R. (2000). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları

- National Council for the Social Studies (1993). *The Social Studies Professional*. Washington DC: National Council for the Social Studies.
- Nichol, J. (1991). Tarih öğretimi. (Çev. Safran, M.) Ankara: Çağrı Matbaacılık.
- Nichol, J. (1996). Tarih Öğretimi (Çev. Safran, M.) Ankara (Eserin orijinali 1995’de yayımlandı.)
- Oruç, Ş. ve Akgün, İ. H. (2010). İlköğretim Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Öğrencilerinin Grafik Okuma Becerisini Kazanma Düzeyleri. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1): 51- 58
- Otluoğlu, R. ve Öztürk, C. (2002). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Otluoğlu, R. ve Öztürk, C. (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler Ve Yazılı Materyaller*. (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Özdemir, S. (2012). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*, Ankara : Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özden, Ö.D. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Film ve Fotoğraf Kullanımı. Sever, R. Koçoğlu, E (Editörler). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Eğitim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, içinde (133-163). Ankara: Pegem Akademi
- Öztürk, C. (2009). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış. Öztürk, C. (Editör) *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi* içinde (1- 31). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2007). Küreselleşme ve Bilgi Çağında Sosyal Bilgiler Öğretimi. Oktay, A. ve Unutkan, Ö. P., (Editörler), *İlköğretimde Alan Öğretimi*, içinde (101- 142). İstanbul: Morpa Yayınları.
- Öztürk, C. (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2003). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-1 Turan, R. Sümbül, A. M., & Akdağ, H. (Editörler), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Pavelka, J. (2014). Narratology As an Interpretative Model, And a Narrative Analysis As an Interpretative Key Of Basic Teaching Tools In Textbooks and In Data-Video Presentation – Static Visual Texts. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 141, 934-939.
- Polatcan, A. (2016). *Öğretmen Görüşlerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Renda, G. (1997). *Minyatür. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* (Cilt 2). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Saban, A. (2002). *Çoklu Zekâ Teorisi ve Eğitim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Safran, M. (2008). Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış. Tay, B. ve Öcal, A. (Editörler), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. içinde (1-19) içinde (1-19). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Safran, M. (2014). Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış. Tay, B. ve Öcal, A. (Editörler), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. içinde (1-19) (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sarıaslan, Y. (2005). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Öğretim Yöntemleriyle İle İlgili Bilgi ve Becerilerini Uygulama Durumları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sarıtaş, M. (2009). Öğretimde Yararlanılan Araç-Gereçler ve Etkili Kullanımı. Sarıtaş, M. (Editör) *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. (2. Baskı) , içinde (55-81). Ankara: Pegem Akademi.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Spot Matbaası
- Serriere, S.C. (2010). Carpet-Time Democracy: Digital Photography and Social Consciousness in the Early Childhood Classroom. *The Social Studies*, 101(2), 60-68.
- Sönmez, V. (1998). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2007). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözer, E. (1998). Sosyal Bilgiler Öğretiminde İlke, Strateji, Yöntem ve Teknikler, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği. (Editör: Gürhan CAN) *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları
- Sözer, E. (2011). Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi. (Editör Gürhan CAN) *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. içinde (3-13). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları
- Stradling, R. (2003). *20. Yüzyıl Tarihi Nasıl Öğretilmeli?* (Çev. Ayfer Ünal). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sümbüloğlu, K. ve Sümbüloğlu, V. (2009). *Biyoistatistik*. Ankara: Hatiboğlu yayınevi,
- Szarkowski, John. (1966). *The Photographer's Eye*. New York: Museum of Modern Art : Distributed by Doubleday, Garden City, N.Y.
- Şahin, T. (1994). İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Akademik Benlik Kavramı, Ders İçi Öğrenme ve Ders Dışı Çalışma Yolları İle Başarı İlişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (10), 43-48.
- Şahin, Y. T. ve Yıldırım, S. (1999). *Öğrenim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şimşek, A. (2002). İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde Hikaye Anlatım Yönteminin Etkililiği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.2, S.3

- Şimşek, A. (2006). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihsel Hikâyeye Yönelik Öğrenci Görüşleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* C.26, S.1, s.17-202
- Tan, Ş. (Ed), (2011). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi yayınları
- Tangülü, Z. ve Çıdacı, T. (2016). Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde Birinci Elden Kaynakların Kullanımı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 253-273.
- Taşdemir, M. (2007). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Taylor, E. W. (2007). An update of transformative learning theory: a critical review of the empirical research (1999–2005). *International Journal of Lifelong Education*, 26(2), 173-191.
- Teymur, T. (T.Y.). Fotoğraf ve Tarihçesi. *fotografya* 01 Ağustos 2019 tarihinde saat 10.09'da <http://www.fotografya.gen.tr/issue-6/temel.html> adresinden alınmıştır.
- Tokcan, H. ve Demirkaya, H. (2009). Sosyal Bilgilerde Strateji, Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler. Safran, M. (Editör), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, içinde (435-469). Ankara: Pegem Akademi.
- Türker, H. ve Arslan, Ö. (2008). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Atatürk İlke ve İnkılaplarını Kavrama Düzeyleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.24, s.92-104
- Ulusoy, K. (2009). Lise Öğrencilerinin Tarih Dersinin İşlenişi ile İlgili Düşünceleri (Ankara Örneği). *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 417–434.
- Ulusoy, K. ve Gülüm, K. (2009). Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih ve Coğrafya Konuları İşlenirken Öğretmenlerin Materyal Kullanma Durumları. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 85-99.
- Üçışık, S., Ünlü, M. ve Özey, R. (2002). Coğrafya Eğitim ve Öğretiminde Fotoğrafların Önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 5.
- Vella, Y. (1999). *Using Historical Sources With Primary School Children*. Education 2000, 6 (5), 3-5.
- Virilio, P. (2002). Fotofiniş. (Çev. Kemal Atakay), Sanat Dünyamız, (84), 195-202
- Wolfenden, F. and Buckler, A. (2013). Capturing changes in Sudanese teachers' teaching using reflective photography. *Teaching and Teacher Education*, 34, 189-197.
- Yağcı, M. (2017). Tarih Öğretiminde Bilgisayar Destekli Öğretimin Akademik Başarıya, Öğrenilenlerin Kalıcılığına ve Bilgisayara Karşı Tutuma Etkisi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 6 (1), 102-113.
- Yalın, H. İ. (1996). Ders Kitapları Tasarımı. *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı:132. 61-66
- Yanpar, Ş. T. ve Yıldırım, S. (1999). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Yaşar, O. (2004). İlköğretim Sosyal Bilgiler Derslerinde Görsel Materyal Kullanımı ile Coğrafya Konularının Eğitimi ve Öğretimi. *Milli Eğitim Dergisi*.
- Yaşar, Ş. ve Gültekin, M. (2006). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Araç- Gereç Kullanımı. (Editör: Cemil Öztürk). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*, içinde (287- 311). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yaşar, Ş., & Gültekin, M. (2009). Anlamlı Öğrenme İçin Etkili Öğretim Stratejileri. Sosyal Bilgiler Öğretimi (Demokratik Vatandaşlık Eğitimi). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Yaşar, Ş. ve Gültekin, M. (2011). Anlamlı öğrenme için etkili öğretim stratejileri. Öztürk, C. (Editör), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. içinde (77-109) (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Yaylak, E. (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde İnternet Tabanlı Öğretim Yönteminin Ders Başarısına Etkisi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilimdalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Yazıcı, K. (2006). Sosyal Bilgilerde Kullanılan Görsel Araçlar: Haritalar-Küreler, Resimler, Tablolar ve Grafikler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 651-662.
- Yel, S., Taşdemir, A. ve Yıldırım, K. (2008). Sosyal Bilgilerde Öğretim Strateji, Yöntem ve Teknikleri. Tay, B. (Editör). *Özel Öğretim Teknikleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Zahn, C. Krauskopf, K., Hesse, F.W. and Pea, R. (2012). How to improve collaborative learning with video tools in the classroom? Social vs. cognitive guidance for student teams. *Computer-Supported Collaborative Learning*, 7, 259–284.

EKLER

Ek-1 Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeği

	MADDELER	Tamamen katılıyorum.	Katılıyorum.	Kararsızım.	Katılmıyorum.	Hiç katılmıyorum.
Öğrenme İsteği (1.BOYUT)	1-Sosyal Bilgiler dersinde zilin nasıl çaldığını anlamıyorum.					
	2-Sosyal Bilgiler dersinden nefret ediyorum.*					
	3-Sosyal Bilgiler dersi yerine başka bir derse girmeyi tercih ederim.*					
	4-Mecbur olmasam Sosyal Bilgiler dersine girmem.*					
	5-Keşke her ders Sosyal Bilgiler olsa...					
	6-Bence Sosyal Bilgiler dersine ayrılan sürenin azaltılması gerekir.*					
	7-Ah Ah keşke Soysa Bilgiler olmasa...*					
Sosyal Bilgiler Dersinden hoşlanma (2. BOYUT)	8-Sosyal Bilgiler dersinin konuları bana çok eğlenceli geliyor.					
	9-Sosyal Bilgiler dersinde yeni konuları öğrenmek bana heyecan veriyor.					
	10 Sosyal Bilgiler dersi bende güzel duygular uyandırıyor.					
	11-Sosyal Bilgiler dersini iple çekiyorum.					
	12-Sosyal Bilgiler sevdiğim dersler arasındadır.					
	13-Mümkün olsa boş derslerimde Sosyal Bilgiler dersine girmek isterim.					
	14-Tarihi hikâyeleri dinlemek bana zevk verir.					
	15-Boş zamanlarımda Sosyal Bilgiler dersiyle ilgili kitapları okurum.					
anar tutumla	16-Sosyal Bilgiler öğretmenimiz beni Soysal Bilgiler dersinden soğuttu.*					

	17-Sosyal Bilgiler öğretmeni yüzünden Sosyal Bilgiler kelimesini bile duymak istemiyorum.*					
	18-Sosyal Bilgiler öğretmeninden nefretediyorum.*					
	19-Sosyal Bilgiler dersinde asla başarılı olamam.*					
	20-Sosyal Bilgiler öğretmenim bana Sosyal Bilgiler dersini sevdirdi.					
	21- Sosyal Bilgiler dersine çalışmam gerektiği zaman kendimi yorgun hissediyorum.*					
Sosyal Bilgiler Sevgisi (4.BOYUT)	22-Hata yapmaktan korktuğum için Sosyal Bilgiler dersinde konuşmam.*					
	23-Sosyal Bilgiler dersine asla iyi bir not alamam.*					
	24-Sosyal Bilgiler dersi olmasaydı, okulu daha çok severdim.*					
	25-Sosyal Bilgiler dersi zaman kaybıdır.*					
	26-Sosyal Bilgiler dersinde canım çok sıkılıyor.*					
	* Olumsuz Tutum Cümleleri ifade etmektedir					

Ek-2

Sosyal Bilgiler Dersi Türk Tarihinde Yolculuk Ünitesi İle İlgili Başarı Testi

1) Çağrı Bey, Türklerin Anadolu'yu yurt edinmelerinde;

- ✓ İklimi ve hayvancılık için gerekli olan gür otlaklara sahip olması,
- ✓ Nüfus yoğunluğunun fazla olmaması,
- ✓ Anadolu'da egemen olan Bizans İmparatorluğu'nun siyasi yönden zayıf olması, gibi nedenler etkili olmuştur.

Buna göre, Türklerin Anadolu'yu yurt edinmelerinde hangisinin etkili olduğu söylenemez?

- A) Anadolu'da siyasi birliğin olmaması
- B) Anadolu ikliminin Türklerin sosyal yaşantılarına uygun olması
- C) Halkının büyük bir çoğunluğunun Hristiyan olması
- D) Nüfus yoğunluğunun yerleşmeye uygun olması

2) Türkiye (Anadolu) Selçuklu Devleti döneminde Anadolu'da yaşayan insanların inanış ve dinine hiçbir kimse müdahale etmezdi.

Buna göre;

- I. Selçuklu şehirlerinde Müslüman, Hristiyan ve Yahudiler bir arada barış içerisinde yaşamaktadırlar.
- II. Anadolu' da Türklerin yaşam koşulları zorlaşmıştır.
- III. Selçuklular, Müslüman olmayan toplumlara baskı yapmaktadır.

yargılarından hangisi veya hangilerine ulaşılmaktadır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) II ve III

3) Türkiye Selçuklu Devleti'nin, 1071 Malazgirt Meydan Savaşı'ndan sonra Anadolu'yu Türkleştirmek için uyguladığı politikalar arasında aşağıdakilerden hangisi yer almaz?

- A) Yerli halkı başka bölgelere sürmek.
- B) Komutanlara egemenlikleri altındaki bölgelerde beylikler kurdurmak.
- C) Egemenliği altındaki bölgelere Türkçe isimler vermek.
- D) Türkmenleri Anadolu'ya yerleştirmek.

4)

- ✓ 1890'da Sivas'a gelen Fransız Seyyah Vital Cuinet seyahatnamesinde Sivas'ta kaliteli ev bıçakları ve cerrahi neşterler yapıldığından bahsetmektedir.
- ✓ 19. yüzyılda Sivas'a gelen iki yabancı gezgin, seyahatnamelerinde İstanbul - Sivas arasındaki yollarda yük ve insan taşımacılığı yapan arabacıların ve İstanbul'daki hamalların giydiği yün çorapların Sivas 'ta üretildiğinin yazmaktadır.

Verilen bilgiler doğrultusunda Sivas şehri ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Sivaslıların temel geçim kaynakları hayvancılıktır.
- B) Yapılan çoraplar Sivas dışına çıkarılmamaktadır.
- C) Sivas'ta sadece çorap ticareti yapılmaktadır.
- D) Sivas'ta el sanatları gelişmiştir.

5)

- I. Din ve vicdan hürriyeti sağlama
- II. Kamu hizmetlerinden yararlanma
- III. Şahsi hak ve hürriyetleri koruma

Yukarıda Osmanlı Devleti'nde Müslüman olmayan vatandaşlara yönelik uygulanan politikalar verilmiştir. **Bu politikalardan hangisi veya hangileri birlikte yaşama fikrine önem verildiğinin kanıtıdır?**

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve III
- D) I, II ve III

6) Osmanlı Devleti'nde görev yapmış olan batılı elçiler, anılarında şunları belirtmişlerdir:
"Osmanlı topraklarında Hristiyan olsun, Musevi olsun, Müslüman olsun herkese adaletli davranılır. Kadı'nın kürsüsü üzerinde Kur'an, İncil ve Tevrat yan yana bulunur."

Yukarıda verilen bilgilere göre;

- I. Osmanlı Devleti'nde Museviler ve Hristiyanlar ikinci sınıf vatandaş olarak görülmüştür.
- II. Adalet anlayışında eşitlik ve hakkaniyet ön plandadır.
- III. Osmanlı Devleti, Avrupalı devletlerle siyasi ilişkide bulunmuştur.

yargılarından hangisi veya hangileri savunulabilir?

- A) Yalnız I
- B) I ve II
- C) Yalnız II
- D) II ve LII

7) Evliya Çelebi Bursa hakkında şunları belirtmiştir; "Evleri eski tarzdadır. Taş ve tuğla duvarlarında tarihler yazılıdır ki bu evlerin ne zaman yapıldıklarını gösterir. Suyu ve havası güzeldir. Yüksek yerde olduğu için halkı sağlıklıdır." Evliya Çelebi'nin Bursa hakkında yukarıda yer alan izlenimlerine göre;

- I. Genelde betonarme ve çok katlı yapılar hakimdir.
- II. Anadolu'nun en önemli bölgesinde kurulmuştur.
- III. İklimi yaşamaya elverişlidir.

Yargılarından hangisi veya hangilerine ulaşamaz?

- A) Yalnız I B) Yalnız III C) I ve II D) II ve III

8) "Türk şehirlerinde genelde mahallenin merkezinde bir cami bulunmaktadır. Evler ve dükkanlar, caminin etrafında sıralanmıştır. Hemen her evin kendine ait bahçesinin bulunduğu mahallelerde yollar dar ve plansızdır." Eski Türk şehirlerinin anlatıldığı yukarıda anlatılanlara göre;

- I. Mahallelerin merkezinde geniş meydanlar vardır.
- II. Geniş ve düzenli yollara rastlanır.
- III. Düzenli bir imar planı yoktur.

yargılarından hangisi veya hangilerine ulaşılır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II
C) Yalnız III D) I ve III

9) Türkler hakkında izlenimleri olan İtalyan Seyyah Careri 1693 yılında şunları belirtmiştir: "Bütün camilerin hayır işlerinde kullanılmak üzere büyük gelirleri vardır. Bu gelirler, akıl hastaları ve fakir halkın bakımı ile çocukların eğitimi gibi hayır işlerinde kullanılmak üzere yapılan bağışlar ve verilen hediyelerdir."

İtalyan seyyahın yukarıda anlattıklarına göre Türk kültürüyle ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisi söylenemez?

- A) Eğitime önem vermişlerdir.
- B) Dayanışma ve yardımseverlik gelişmiştir.
- C) Yardımlar, ihtiyacı olan insanlara aktarılmıştır.
- D) Camilerde sadece dini eğitim verilmektedir.

10)

- I. Mekteb-i Tıbbiye'nin açılması
- II. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması
- III. Divan-ı Hümayun'un kaldırılması
- IV. Harp Okulu'nun açılması

Yukarıda belirtilen Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda gerçekleştirilen yeniliklerden hangileri ordunun modernleştirilmesini sağlamaya yöneliktir?

- A) I ve II B) I ve III C) II ve IV D) I, III ve IV

11) Ünlü seyyah Evliya Çelebi yazdığı Seyahatname'sinde Kayseri hakkında şu bilgilere yer verilmiştir: "Baharatlı pastırması ve miskli et sucuğu hiçbir yerde yoktur. Üstad kuyumcuları mücevherleri işlerler. Anayoldaki çarşılarından Uzun Çarşı çok güzeldir."

Verilen bu bilgilere göre Evliya Çelebi, Kayseri hakkında

- I. Ticaret hayatı
- II. Yöresel yiyecekleri
- III. El sanatları

gibi unsurlardan hangisinden veya hangilerinden söz etmiştir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II
C) II ve III D) I, II ve III

12) Osmanlı Devleti Rumeli'yi fethettikten sonra Rumeli'de yaşayan insanlarla iyi geçinme politikası uygulamış, böylece halkın kendisine yakınlık duymasını sağlamıştır.

Yukarıda verilen bilgilere göre aşağıdaki seçeneklerden hangisi söylenemez?

- A) Osmanlıların batıdaki ilerlemesi kolay olmuştur.
B) Rumeli halkı Osmanlı yönetiminden memnundur.
C) Osmanlı uyguladığı siyasetle Balkanlarda uzun süre kalmıştır.
D) Balkanların tamamı İslamiyeti kabul etmiştir.

13)

- ✓ Orhan Bey'in Karesioğullarını topraklarına katması
- ✓ I. Murat'ın Germiyanogullarından çeyiz yoluyla Kütahya ve çevresini alması
- ✓ I. Beyazıt'ın Karamanoğullarına son vermesi

Yukarıda Osmanlı Devleti kuruluş döneminde gerçekleştirilen bazı olaylar verilmiştir.

Aşağıdakilerden hangisi bunun kanıtıdır?

- A) Beylikler Bizans'la birlikte hareket etmektedir.
- B) Osmanlı Devleti'nin sınırları genişlemektedir.
- C) Beylikler Osmanlı'nın aleyhine çalışmaktadır.
- D) Anadolu Türk birliği kesin olarak kurulmuştur

14)

- ✓ Kırım Hanlığı Osmanlı Devleti'ne bağlı hale gelmiştir.
- ✓ Karadeniz Türk gölü haline gelmiştir.
- ✓ Karadeniz'de Ceneviz kolonisi kalmamıştır.
- ✓ Karadeniz ticaret yolu Osmanlıların denetimine girmiştir.

Osmanlı Devleti yukarıdaki bu sonuçlara aşağıdakilerden hangisini fethederken ulaşmıştır?

- A) Trabzon Rum İmparatorluğu'nun fethi
- B) İtalya'nın fethi
- C) Kırım'ın fethi
- D) Amasra'nın fethi

15) Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemi'nde Bizans zayıf durumda ve Balkanlarda siyasi birlik bulunmamaktaydı. Diğer yandan Osmanlı Devleti Hristiyanlarla savaştığı için ahilerin ve diğer Türk beyliklerinin desteğini kazanıldığından sınırlarını hızla genişletmiştir.

Bu durumun aşağıdakilerden hangisi üzerinde doğrudan etkisi olduğu söylenebilir?

- A) Osmanlı Devleti'nin denizcilikle uğraşmaya başlaması.
- B) Osmanlı ülkesindeki zanaatkarlar arasında dayanışmanın artması
- C) Devlet merkezinin Edirne'ye taşınması
- D) Osmanlı Devleti'nin kısa sürede büyümesi

16) Mozart'ın "Zaide" adlı operası ve "Saray Kiskançlıkları" adlı balesinin konusu Topkapı Sarayı'nda geçmektedir.

14. ve 15. yüzyıllar süresince Türk kilim tasarımları Avrupalı ünlü sanatçıların resimlerinde yer almıştır.

Verilen bu bilgilere dayanarak;

- I. Türk sanatı Avrupa sanatını etkilemiştir.
- II. Avrupalılar Türk kültürüne ilgi duymuşlardır.
- III. Avrupalılar opera ve baleyi Türklerden öğrenmişlerdir.

yorumlarından hangisi veya hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) I ve II
C) Yalnız II D) II ve III

17) III. Selim döneminde Viyana, Paris, Londra gibi Avrupa'nın önemli başkentlerinde daimi elçilikler açılmıştır.

Bu durumun temel amacı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Avrupa'da yeni devletlerin kurulmasını sağlamak
B) Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmek
C) Avrupa devletleri ile savaş yapmak
D) Avrupa ülkeleri ile ticaret yapmak

18)

- ✓ Fatih Sultan Mehmet döneminde, Karadeniz kıyılarındaki Sinop, Amasra, Trabzon ve Kırım gibi liman şehirleri alındı.
- ✓ Ege'de Bozcaada ve Gökçeada alındı.
- ✓ Akdeniz'de Mora Yarımadası ele geçirildi.

Yukarıda verilen bilgilere göre aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) Karadeniz, Türk gölü haline getirilmiştir.
B) Akdeniz ticareti tamamen kontrol altına alınmıştır.
C) Boğazların güvenliği sağlanmıştır.
D) İpek Ticaret Yolu denetim altına alınmıştır.

19) Ünlü tarihçi Gibbons, "Avrupa'da Yahudilerin toptan öldürüldüğü, Engizisyon Mahkemeleri'nin ölüm saçtığı bir devirde Osmanlılar, idareleri altında bulundukları çeşitli dinlere bağlı kimseleri barış ve ahenk içerisinde yaşatıyorlardı" demiştir.

Gibbons'un verdiği bilgiye dayanarak aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

- A) O dönemdeki en güçlü devletin Osmanlı Devleti olduğuna
B) Osmanlı'nın himayesi altındaki halka hoşgörülü davrandığına
C) Balkanlardaki Hristiyan kültürün ortadan kaldırılmaya çalışıldığına
D) Avrupa'da insan haklarının ihlal edildiğine

20) Balkanlarda bugün bile helva, kahve, kebab, dolma, pide, şerbet, börek ve baklava gibi Türk yemek kültürüne ait birçok unsuru görmek mümkündür.

Verilen bilgi ile aşağıdakilerden hangisi arasında bir ilişki kurulamaz?

- A) Balkanlarda uygulanan iskan politikasının başarıya ulaşması
- B) Balkanlarda günümüzde de Türk varlığının devam etmesi
- C) Balkan uluslarının kendi kültürlerini tamamen terk etmesi
- D) Osmanlının Balkanları kültürel yönden etkilemesi

21) Yeniçeri Ocağı, Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan aksaklıkların düzeltilmesi için yapılan yenilik hareketlerini çoğu kez engellemeye çalışmıştır.

Verilen bu bilgiye göre, II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasıyla aşağıdakilerden hangisinin kolaylaştığı söylenebilir?

- A) Yenilik hareketlerinin yapılmasının
- B) Savaşların kazanılmasının
- C) Ekonominin düzeltilmesinin
- D) İnsan haklarının geliştirilmesinin

22) Osmanlı Devleti'nde bulunmuş olan gezgin Reymond: "1836'da Rumeli'de aylarca seyahat ettiğim halde bir tek dilenciye rastladığımı hatırlamıyorum. En fakir Hristiyan evlerine, çeşitli köylü kulübelerine giderek incelemelerde bulundum. Evine misafirini ağırlayacağı bir halı veya minderi olmayanına rastlamadım" demiştir.

Gezgin Reymond'un verdiği bu bilgilere göre yapılacak en doğru yorum aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Coğrafi yönden merkezden uzaklık bazı güvenlik sorunlarına neden olmuştur. .
- B) 19. yüzyıl ortalarında dahi Rumeli halkı ekonomik yönden refah içindedir.
- C) Rumeli'deki Hristiyan halk, Osmanlı yönetiminde olmaktan memnun değildir.
- D) Bölgedeki nüfusun ekonomik uğraşısı ticarettir.

23) İZNİK

- Roma Tiyatrosu
- Süleyman Paşa Medresesi
- Vaftizhane
- Kainesis Kilisesi
- I. Mahmut Hamamı

Yukarıda İznik şehrindeki yapıların bir kısmı verilmiştir.

Buna göre İznik şehri ile ilgili,

- I. Zengin bir tarihi mirasa sahip.
- II. Hem Müslümanlara hem de Hristiyanlara ait eserler bulunmaktadır.
- III. Farklı kültürlerle ev sahipliği yapmıştır.

durumlarından hangilerini gerçekleştirebilme olanağı sağladığı söylenebilir?

- A) I ve II B) I ve III C) II ve III D) I, II ve III

24) Kırım Hanlığı; Karadeniz'in kuzey kıyısındaki konumu nedeniyle ekonomik, askeri ve siyasi açıdan önemli olan bir bölgedir. 1475'te gönderilen bir donanma ile Osmanlı hakimiyetine alınmıştır.

Bu gelişmenin, aşağıdakilerden hangisine ortam hazırladığı söylenebilir?

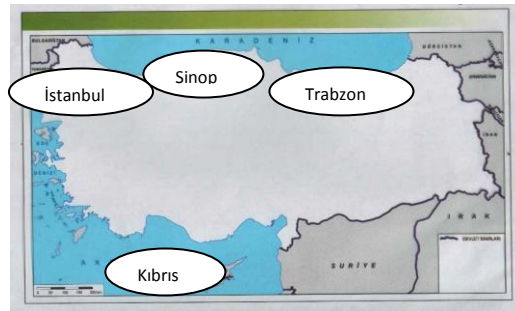
- A) Anadolu Türk birliğinin sağlanmasına.
B) Baharat Yolu'nun denetim altına alınmasına
C) Balkanlarda Hristiyan varlığının sona erdirilmesine
D) Karadeniz ticaret yolu üzerinde Osmanlı etkinliğinin artmasına

25) Osmanlı ordusu 18. yüzyılda yapılan birçok savaşı kaybedince, subay yetiştirmek amacıyla Deniz ve Kara Mühendishanesi açmıştır.

Verilen bilgi ışığında aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

- A) Ekonomik anlamda yenilikler yapılmıştır.
B) Yeni düzenlemeler engellemiştir.
C) Nitelikli asker ihtiyacı karşılamak istenmiştir.
D) Maliye üzerindeki yük azaltılmıştır.

26)

Haritada gösterilen yerlerden hangisinin fethi ile Doğu Akdeniz ticaretinin güvenliği sağlanmıştır?

- A) İstanbul B) Sinop C) Trabzon D) Kıbrıs

27) Osmanlı ülkesindeki lale, mehter, halı ve kilim gibi unsurlar Avrupalılar tarafından örnek alınmıştır. 18. yüzyıldan itibaren Avrupa'ya gönderilen elçiler, başta matbaa olmak üzere Batıdaki, birçok yeniliği Osmanlı ülkesine getirmişlerdir.

Sosyal Bilgiler öğretmenin yaptığı bu açıklama aşağıdaki sorulardan hangisinin cevabı olamaz?

- A) Kültürel etkileşimin sonuçları nelerdir?
- B) Osmanlı Devleti ile Avrupalılar arasında hangi alanlarda etkileşim yaşanmıştır?
- C) Osmanlıların, Batı kültüründen etkilenmeye başlaması ne zaman gerçekleşmiştir?
- D) Türk ve Batı kültürleri arasındaki etkileşim nasıl gerçekleşmiştir?

28) Ziraat Bankası, Osmanlı Devleti'nde çiftçilere kredi vermesi için kurulmuştur.

Bu durumun çiftçilere,

- I. Tefecilerden yüksek faizle borç almaktan kurtulma
- II. Tarım araç gereçlerini yenileme
- III. Ülke yönetimine katılma

Yararlarından hangisini veya hangilerini sağladığı savunulabilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) II ve III

Ek- 3

Sınıf İçi (Deney ve Kontrol Grubu) Uygulama Görselleri

Foto 5.1. Deney Grubu Öğrencileriyle Gerçekleştirilen Öğretim Etkinliğine ait sınıf içi uygulama görselleri

Foto 5.2. Deney Grubu Öğrencileriyle Gerçekleştirilen Öğretim Etkinliğine ait sınıf içi uygulama görselleri

Foto 5.5. Kontrol Grubu Öğrencileriyle Gerçekleştirilen Öğretim Etkinliğine ait sınıf içi uygulama görselleri

Foto 5.6. Kontrol Grubu Öğrencileriyle Gerçekleştirilen Öğretim Etkinliğine ait sınıf içi uygulama görselleri

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Kenan KANGÖZ

Doğum Yeri ve Tarihi : Nazilli / 26.04.1979

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Atatürk Üniversitesi KKEF Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

Yüksek Lisans Öğrenimi :

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl : MEB - 17 yıl

İletişim

E-posta Adresi : kenankangoz@gmail.com

Telefon : 505 457 95 94

Tarih :